राष्ट्रिय दलित आयोगको

तेस्रो वार्षिक प्रतिवेदन

आ.व. २०७९/८०

राष्ट्रिय दलित आयोग

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल

फोन नं. ०१-५४३११४८, ०१-५९०९०४८, ०१-५४३३६५०

Fax: 01-5433650 | Email: info@ndc.gov.np,

Website: www.ndc.gov.np

देवराज विश्वकर्मा

अध्यक्ष

मीनादेवी सोव

सदस्य

तुन्ज बराईली

सदस्य

मेहल पार्की

सदस्य

सुन्दर पुर्कुटी

सदस्य

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

२०८०/०५/१२

हाम्रो भनाइं

नेपालका १४ प्रतिशत जनताहरु, जसले जातीय शोषण, उत्पीडन र बहिष्करण व्यहोरेका छन्, तिनीहरुको समग्र उत्थान, सशक्तिकरण र मूल प्रवाहिकरणका लागि अध्ययन, अनुसन्धान सहित के कस्ता कार्यक्रमहरु मार्फत उनीहरुलाई विकासको प्रवाहमा समाहित गर्न सकिन्छ भन्ने तथ्य, खोज र अन्वेषण सहितका सिफारिस गर्ने अख्तियारीकासाथ संवैधानिक निकायको रुपमा स्थापित यस राष्ट्रिय दलित आयोगको तेश्रो वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन गर्न पाउँदा खुशी लागेको छ ।

संविधानतः सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यू मार्फत नेपाल सरकारले आयोगका सिफारिसहरु कार्यान्वयन गर्नुपर्ने दायित्व रहेको वार्षिक प्रतिवेदनमा हामी उच्चस्तरको अध्ययन अनुसन्धानका सार प्रस्तुत गर्न चाहन्थ्यौं । दलित समुदायले भोग्नु परेको भेदभाव, थिचोमिचो, बहिष्करणका विषयमा प्रभावकारी पीडक र पीडित लक्षित अभियानहरु संचालन गर्न चाहन्थ्यौं । तीनै तहका सरकार, सरकार सम्बद्ध सबै सरकारी निकायहरु, पत्रकार, नागरिक समाज, अभियानकर्मीहरुका साथ यो हाम्रो सभ्यतामाथि लागेको कलंकरुपी जातपात, उचनीच जस्ता दुर्भावना हटाउने समन्वयकर्ताको भूमिका निर्वाह गर्न हामी चाहन्थ्यौं । यो दलितको मात्र प्रश्न होइन । एउटा मान्छेको मानव अधिकार हनन् हुँदा त्यसको नकारात्मक असर सिङ्गो समाज र राज्यलाई पर्दछ । यहाँ एउटा व्यक्ति होइन, सम्पूर्ण दलित समुदायमाथि नै हिंसा थोपरिएको छ । त्यसको नकारात्मक असर समाजशास्त्रीय र मानवशास्त्रीय दृष्टिले हेर्दा कति धेरै नोक्सानी पुगेको होला? यसको पनि अध्ययन हुन जरुरी छ कि नेपालका दलितहरु राज्यका सबै प्रकारका सुख, सुविधा र अवसरबाट हजारौं वर्ष वञ्चित रहँदा कति क्षति भयो होला?

संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास नियोग प्रतिवेदन भन्छ-महिला र दलितमाथि गरिएको विभेदको कारणले देशको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा २५.२ प्रतिशतका दरले प्रतिवर्ष नोक्सानी भईरहेको छ । नेपाल सरकार यो गम्भीर तथ्यलाई नजरअन्दाज गरिरहेको छ । सकारात्मक उपचारका पद्धतिले वर्षौं वर्ष लाग्ने कतिपय सामाजिक रोगहरु अभियानका माध्यमले निदान गर्दा चमत्कारपूर्ण सफलता पनि प्राप्त गर्न सकिन्छ । त्यसका लागि आयोगलाई साधन श्रोतले पूर्ण बनाउनुपर्छ । यो "दलित" भन्ने

उपचारका लागि स्थापित पहिचान हो । यसलाई लामो समय राख्नु हुँदैन । हाम्रो पहिचानको सवाल होइन । सांस्कृतिक अन्तरघुलन र आत्मसम्मानको सवाल हो । यो समुदायमाथि विभेद हटेको क्षण दलितलाई प्रदान गरिँदै आएको सबै प्रकारका सेवा सुविधा नलिने घोषणा हामी आफैले गर्नेछौं र त्यो दिन छिटो आवस् भन्ने हामी चाहन्छौं।

पुर्खौंदेखि राज्यका साधनश्रोत प्रयोग गर्दै आएको समुदाय र हजारौं वर्षदेखि राज्यका सबै प्रकारका अवसरबाट वञ्चितहरुको योग्यताको मापन समान ढंगले हुन सक्दैन । पछिल्लो समय मूलप्रवाहमा ल्याउन र प्रतिस्पर्धी क्षमताको विकास गर्न दिइएको विशेष सुविधाप्रति अत्यन्त नकारात्मक धारणा सार्वजनिक हुने गरेको छ र हाकाहाकी तिमीहरु कोटा।आरक्षण। लिएकोले विभेद भोग्नु पर्छ भन्ने खालको अराजकता निसन्देह दुःखद् पनि छ । राज्य तथाकथित योग्यहरुको मात्र होइन । यो कमजोर र पछाडि पारिएकाहरुको पनि हो । पुरानो जमाना थियो जो बलियो छ- उसैको सबै चीज हुने । तर आजको विश्वमा समन्यायिक विकासलाई नै दिगो विकास भनिन्छ । आजको समय एउटा गाउँ, समाज र देशको कुरा मात्र छैन, सिंगो विश्वमा मानव अधिकारको दृष्टिकोणले हेर्ने र सोही अनुरुपको व्यवहार गर्ने नयाँ परम्परा र धारणाको विकास भएकोले नेपालका दलितले पनि राज्यबाट त्यो अपेक्षा गर्नु उचित हो ।

अनेकौं कामहरु प्राथमिकताका साथ गर्नुपर्ने हुँदाहुँदै यो आर्थिक वर्षमा केही महत्वपूर्ण कामको सुरुवात गरेका छौं । प्रदेश सरकारहरुले पनि सकारात्मक कदमको संकेत गरेका छन् ।केही स्थानीय सरकारहरुले पनि दलित समुदायलाई मूल प्रवाहिकरण गर्ने जमर्को गरेका छन् । स्थानीय सरकारहरु नै जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकार भएकोले उनीहरुले लिने पहलकदमीको हामी सम्मान गर्दछौं । स्थानीय सरकारहरुलाई प्रोत्साहन गर्न आयोगले थप सक्रियता बढाउनुपर्ने आवश्यकता छ ।

मधेश प्रदेशमा दलित समुदायले व्यहोरेको शोषण-बहिष्करणको दुष्चक्र कहाली लाग्दो छ । प्रदेश सरकारले कानून र संरचनाको निर्माण गरेको भए तापनि यथोचित उपलब्धी भएको छैन । कर्णाली र सुदूरपश्चिममा पनि त्यस्तै कठिन समस्या झेल्नु परिरहेको छ- दलित समुदायले ।निकै समस्याका

राष्ट्रिय दलित आयोग
२०७४

कायसुद घर सूचीकरणको काम टुङ्गिएको छ । राज्य संरचनामा समय समावेशीकरण अवस्था कस्तो छ भनेर गरिएको अध्ययनको प्रतिवेदन तयारी हुँदैछ । लामो समयसम्म अपमानजनक थरहरु संशोधन भएकाहरुको शैक्षिक प्रमाणपत्र लगायतका कागजात सच्याउने नियमावली सरकारले संशोधन गरेको छ ।

आयोगले जातीय विभेद गर्नेहरुलाई कडाईका साथ कार्वाही गर्न सिफारिस गरेको कुरा कार्यान्वयन भएको छैन । दलित समुदायको मानव अधिकार संरक्षण हुन सकेन भने अरु कसैको मानव अधिकारको रक्षा भएको मान्न सकिन्न । बलिया त बलिया नै छन् । कमजोरको संरक्षणको दायित्व राज्यले गरोस् भन्ने हामी चाहन्छौं । यो वर्ष हामीसँग जोडिएर काम गर्ने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरु, संसदका समिति र पदाधिकारीहरु, सबैलाई सहकार्यका लागि धन्यवाद र कृतज्ञता प्रकट गर्दछौं । आवश्यक बजेटको अभावमा दलितहरुको बस्ती बस्तीमा पुगेर जागरण पैदा गर्ने कार्य गर्न सकिएको छैन । त्यसैले आगामी दिनहरुमा पनि यस्तै सहयोग र सहकार्यका लागि हार्दिक आव्हान गर्दछौं ।

अन्त्यमा सम्मानीय राष्ट्रपतिज्यू समक्ष पेश गर्ने आ.व.२०७९/०८० को वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्नका लागि महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने समितिका संयोजक आयोगका माननीय सदस्य मेहते पार्कीज्यू, माननीय सदस्यज्यूहरु, सचिव, कर्मचारीहरु, यस प्रतिवेदनमा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष सहयोग गर्नुहुने सबै महानुभावहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

देवराज विश्वकर्मा

अध्यक्ष

प्रतिवेदनको सारांश

सम्माननीय राष्टपतिज्यू समक्ष नेपालको संविधानको धारा २९४ बमोजिम प्रस्तुत गरिएको राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७९/८० को वार्षिक प्रतिवेदनको सारांश

१. यस प्रतिवेदनमा आठ वटा परिच्छेद र बाह्र वटा अनुसूची समेटी तयार भएको छ। जसमा आयोगको परिचय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनमा भएका व्यवस्थाहरु, राज्यका विभिन्न निकाय,संरचनाहरुमा दलित समुदायको प्रतिनिधित्वको अवस्था, दलित समुदायको विद्यमान अ ,आयोगको संगठनात्मक संरचना तथा स्रोत साधनको अवस्था, वार्षिक कार्यक्रम र कार्यान्वयनको स्थिती, घटनाको विवरण लगायत आयोगबाट गरिएको सिफारिस तथा सुझाव, अवसर तथा चुनौतीहरु लगायतका छन्।

२. परिच्छेद १- छुवतछूत भेदभाव प्रथाको सुरुवात र त्यसको अन्त्यका लागि कानूनी व्यवस्थाहरुमा नेपालमा जातीय भेदभाव तथा छुवतछूत प्रथाको सुरुवात, अन्तर्राष्ट्रिय कानूनमा छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको व्यवस्थाहरु, नेपालको संविधान तथा कानुनमा दलित हक, हित सम्बन्धी भएका व्यवस्थाहरु,जातीय भेदभाव तथा छुवतछूत अन्त्यका लागि ऐन, कानुनमार्फत भएका राज्यका प्रयासहरु, अन्य ऐन/कानूनमा भएका दलित अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था,जातीय भेदभाव अन्त्यका लागि सरकारका लोकप्रिय घोषणाहरु तथा दलित लक्षित कार्यक्रमहरुलाई उल्लेख गरिएको छ। जसमासंविधान, ऐन, कानून मार्फत जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत अन्त्यका लागि जातीय आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेद, कुरीति, अन्धविश्वास, अपराध, बहिष्करण, वञ्चितीकरण र हिंसालाई संवैधानिक र कानूनी रुपमा अन्त्य गर्दै सम्मानित जीवन यापन गर्न सक्षम तुल्याउन सरकारले लिएको नीति तथा तत्परतालाई वृहत रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

३. परिच्छेद २ - दलित समुदायको अवस्था अर्न्तगत दलित शब्दको शाब्दिक अर्थ र परिभाषा,अर्थिक अवस्था, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अवस्था, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अवस्था, राजनैतिक अवस्था, शैक्षिक अवस्था, स्वास्थ्य तथा सरसफाईको अवस्था,रोजगारीको अवस्था,जनसंख्या अवस्था, गरिबीको अवस्था दलित आन्दोलनको संक्षिप्त परिचय सहित राष्ट्रिय जनगणना को राष्ट्रिय जनगणनामा दलित समुदायको संख्यात्मक अवस्थाको विवरण, वित्तीय संस्थाहरुको पहुँचबाट टाढा रहँदा भोग्नु परेको पीडा, मानव विकास सूचांक, वार्षिक आय, शिक्षा, स्वास्थ्य र सरसफाई क्षेत्रहरुमा अझै पनि दलित समुदायहरु पछाडि नै परेको अवस्थालाई समेत चित्रण गरिएको छ ।

४. परिच्छेद ३ – राष्ट्रिय दलित आयोगको गठन र कार्यक्षेत्रमा आयोगको पृष्ठभूमि, परिचय र गठन, कार्यक्षेत्र, दीर्घकालिन सोच, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रमहरु, नेपालको संविधान बमोजिम आयोगको काम,कर्तव्य र अधिकार, राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन २०७४ बमोजिम आयोगका काम, कर्तव्य र अधिकारलाई विस्तृत रुपमा समेटिएको जसमा दलित समुदायलाई राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउन दीर्घकालीन सोच, मानव अधिकारको संरक्षण तथा प्रर्वधन गर्ने उद्देश्य लगायत संविधान प्रदत्त काम, कर्तव्य, अधिकारलाई उल्लेख गरिएको छ।

५. परिच्छेद ४- राष्ट्रिय दलित आयोगकोसंगठन संरचना, दरबन्दी र पदपूर्तिको अवस्था, वित्तीय अवस्था, भौतिकश्रोत साधनको अवस्था र बजेट निकासा खर्च, प्रगति, भौतिक श्रोत साधनको अवस्था समेटिएको छ।

६. परिच्छेद ५- राज्यका निकाय/संरचनामा दलित समुदायको प्रतिनिधित्वको अवस्थामाप्रदेश सभामा र प्रतिनिधि सभामा प्रतिनिधित्वको अवस्था, संवैधानिक निकायहरुमा प्रतिनिधित्वको अवस्था, कार्यकरी निकायहरुमा प्रतिनिधित्वको अवस्था, न्यायलय, निजामति सेवा र सुरक्षा निकायहरुमा प्रतिनिधित्वको अवस्था, स्थानीय तहमा प्रतिनिधित्वको अवस्था सम्बन्धी समेटिएको छन्जसमा व्यवस्थापिका संसदमा वि.सं.२०१५ सालदेखि दलित

समुदायको उपस्थिति, संवैधानिक निकायमा दलित समुदायको पदाधिकारीहरुको संख्या, कार्यकारी निकाय, न्यायपालिका, निजामती सेवा, सुरक्षा निकाय तथा राजनीतिक दलहरुमा दलित समुदायको प्रतिनिधित्वदेखि हालै सम्पन्न स्थानीय तहको निर्वाचनमा निर्वाचित दलित समुदायको संख्या विस्तृत रुपमा उल्लेख गरिएको छ ।

७. परिच्छेद ६- राष्ट्रिय दलित आयोगको बार्षिक कार्यक्रम र कार्यन्वयनको व स्थितिमा आयोगबाट सम्पन्न भएका महत्वपूर्ण गतिविधिहरु, आयोगबाट भएका महत्वपूर्ण निरर्णहरु र सरकारलाई गरिएका सिफारिसहरु, आयोगका पदाधिकारीहरुबाट सम्पन्न भएका महत्वपूर्ण गतिविधिहरु आयोगको वार्षिक कार्यक्रम, प्रदेशका मुख्यन्त्री लगायत विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी तथा दलित नागरिक समाजवीच भएका अन्तर्क्रिया सहितका गतिविधि तथा आयोगबाट वर्ष भरी भएका महत्वपूर्ण निर्णयहरु, कार्यान्वयनमा आएका विस्तृत विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

८. परिच्छेद ७- जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव सम्बन्धी घटनाहरुको विवरणमाजातीय छुवाछुत तथा भेदभाव सम्बन्धी घटनाहरुको उजुरी र कारवाहीको अवस्था,जातीय विभेद तथा छुवाछूत सम्बन्धी घटनाको प्रकृतिअनुसार अधिकार हनन, छुवाछूत र भेदभाव, कुटपिट, हत्या/मृत्यु, बलात्कार, अन्तरजातीय प्रेम/विवाह लगायतका संख्यात्मक विवरण विषय र प्रकृति अनुसार उजुरीको संक्षिप्त विवरणतथा आयोगका पदाधिकारीहरुबाट तोकिएको कार्य क्षेत्रअनुसार तथा माननीय अध्यक्षज्यूबाट गरिएको स्थलगत अनुगमन र सोबाट देखिएको समस्या, तत्कालिन र दीर्घकालीन समाधानका लागि प्रयासहरु सहितको विस्तृत प्रतिवेदनलाई प्राथमिकता साथ समेटिएको छ ।

९. परिच्छेद ८- आयोगबाट गरिएका सिफारिस तथा सुझाव, आयोगका अवसर र चुनौतीमा आयोगलाई प्रदेशस्तरमा विस्तार, राज्यका नीति तथा संरचनालाई दलितमैत्री बनाउनु पर्ने, भएका व्यवस्थाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनुपर्ने लगायत विभिन्न समस्या तथा चुनौती सामना गर्न महत्वपूर्ण सुझाव समेटिएको छ। साथै संघीय प्रणाली मार्फत दलित समुदायको माग एवं मुद्दाहरुलाई तीनै तहका सरकारबीच अपसी समन्वय र सहकार्यबाट सम्बोधन गर्न प्राप्त अवसरलाई समेत महत्वपूर्ण रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१०. अनुसूचीहरुमा दलित समुदायको जातथरहरुको विवरणकोअनुसूची, आयोगको आ.ब.२०७९/८० खर्चको फाँटवारी, आयोगको आ.ब. २०८०/८१ को स्वीकृत बार्षिक कार्यक्रमहरु, राष्ट्रिय सभाबाट पारित संकल्प प्रस्ताव,आयोगबाट प्रकाशित प्रेस विज्ञप्ती तथा शुभकामना सन्देशहरु र थर परिवर्तन सम्बन्धि कागजातहरु, आयोगका पदाधिकारीहरुको नामावली, आयोगका पूर्व पदाधिकारीहरुको नामावली,आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरुको नामावली,जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव सम्बन्धी घटनाको जाहेरीको ढाँचा, आयोगको लोगो,आयोगबाट गरिएका गतिविधिहरुका झलकहरु समेटिएको छ ।

विषयसूची

हाम्रो भनाई . . . .
प्रतिवेदनको सारांश . . . .

परिच्छेद – १

छुवाछूत भेदभाव प्रथाको शुरूवात र त्यसको अन्त्यको लागि कानुनी व्यवस्थाहरू

१.१ नेपालमा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत प्रथाको शुरूवात ११
१.२ अन्तर्राष्ट्रिय कानुनमामा छुवाछूत तथा भेदभाव विरूद्धको व्यवस्था १२
१.३. नेपालको संविधान तथा कानुनमा दलितको हक, हित र अधिकार सम्बन्धी भएका प्रावधानहरू १३
१.४. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत अन्त्यका लागि ऐन, कानुन मार्फत भएका सरकारी प्रयासहरू १५
१.५. अन्य ऐन र कानुनमा भएका दलित अधिकार सम्बन्धी व्यवस्थाहरू १८
१.६. जातीय विभेद अन्तका लागि राज्यका लोकप्रिय घोषणाहरू तथा दलित लक्षिक कार्यक्रमहरू २३

परिच्छेद– २

दलित समुदायको अवस्था

२.१. दलित शब्दको अर्थ र परिभाषा २७
२.२ दलितको आर्थिक अवस्था २७
२.३. सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था २७
२.४. राजनीतिक अवस्था २८
२.५. शैक्षिक अवस्था २८
२.६. स्वास्थ्य तथा सरसफाईको अवस्था २९
२.७. रोजगारीको अवस्था २९
२.८. जनसंख्या अवस्था २९
२.९ गरिबीको अवस्था ३१

परिच्छेद –३

राष्ट्रिय दलित आयोगको गठन र यसका कार्यक्षेत्र

३.१. पृष्ठभूमि ३२
३.२. आयोगको परिचय, गठन ३३
३.३. आयोगको कार्यक्षेत्र ३४
३.४ दीर्घकालीन सोच ३४
३.५. उद्देश्य ३४
३.६. रणनीति ३४
३.७ कार्यक्रमहरू ३५
३.८. नेपालको संविधान बमोजिम आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार ३५
३.९. राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ बमोजिम आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार ३६

परिच्छेद – ४

राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रशासनिक, भौतिक र वित्तीय अवस्था

४.१. संगठन संरचना ३७
४.२. दरबन्दी र पदपूर्ति ३७

४.३. वित्तिय स्थिति ३८
४.४. बजेट निकासा, खर्च र प्रगति विवरण ३८
४.५. भौतिक स्रोत साधन ३८

परिच्छेद-५

राज्यका निकाय/संरचनाहरूमा दलित समुदायको प्रतिनिधित्वको अवस्था

५.१ प्रदेश सभा र प्रतिनिधिसभामा प्रतिनिधित्वको अवस्था ३९
५.२. संवैधानिक निकाय ३९
५.३. कार्यकारी निकाय ४०
५.४. न्यायालय, निजामति सेवा र सुरक्षा निकाय ४०
५.५. स्थानीय तह ४३

परिच्छेद -६

आयोगको बार्षिक कार्यक्रम र कार्यान्वयनको स्थिति

६.१. आयोगबाट सम्पन्न भएका महत्वपूर्ण गतिविधिहरु ४४
६.२. आयोगले गरेका मुख्य निर्णयहरु ४५
६.३. आयोगका पदाधिकारीहरूबाट सम्पन्न भएका महत्वपूर्ण गतिविधिहरु ४६

परिच्छेद -७

जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत सम्बन्धी घटनाको विवरण र पदाधिकारीहरुको अनुगमन प्रतिवेनहरुको सारांश

७.१. जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव सम्बन्धी घटना उजुरी कारबाही ५४
७.२. आयोग पदाधिकारीहरूबाट विभिन्न जिल्लामा गरिएको अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूको सारांश ५५

परिच्छेद - ८

आयोगबाट गरिएको सिफारिसहरू

८.१. आयोगबाट गरिएका सिफारिस तथा सुझावहरू ८३
८.२. आयोगका अवसर र चुनौतीहरू ८८

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ दलित समुदायको थरहरूको विवरणको अनुसूची ९०
अनुसूची २ आयोगको आ. ब. २०७९/८० को खर्च फाँटबारी १००
अनुसूची ३ आयोगको आ. ब. २०८०/८१ को वार्षिक बजेट १०४
अनुसूची ४ राष्ट्रिय सभाबाट पारित संकल्प प्रस्ताव १११
अनुसूची ५ आयोगबाट प्रकाशित प्रेस विज्ञप्ती तथा शुभकामना सन्देशहरु र थर परिवर्तन सम्बन्धी कागजातहरु ११३
अनुसूची ६ आयोगका पदाधिकारीहरूको नामावली १२९
अनुसूची ७ गठन आदेशअनुसार गठित १३०
अनुसूची ८ आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूको नामावली १३३
अनुसूची ९ जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत सम्बन्धी घटनाको जाहेरी निवेदनको ढाँचा १३५
अनुसूची १० आयोगको लोगो १३७
अनुसूची ११ आयोगबाट गरिएका गतिविधिहरूको झलकहरु १३८

परिच्छेद - १

छुवाछूत भेदभाव प्रथाको शुरूवात र त्यसको अन्त्यको लागि कानुनी व्यवस्थाहरू

१.१ नेपालमा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत प्रथाको शुरूवात

दक्षिण एशियामा दलित समुदायमाथि जातपातको आधारमा छुवाछूत तथा भेदभाव हुँदै आएको छ । इ.पू. ३००० भन्दा अगाडि अर्थात करिब छ हजार वर्ष पहिले आर्यहरू भारत प्रवेश गरी त्यहाँका मूलतः द्रविड र आष्ट्रिक जातका मानिसहरूको सामाजिक जीवनमा हस्तक्षेप गरी आफ्नो राज्य स्थापना गरेसँगै आर्य शासित दास व्यवस्थाको थालनी भयो । आर्यहरूको जनसंख्याको वृद्धिसँगै राज्यहरूको विभाजन र उनीहरूबिच युद्ध शुरू भयो । युद्धमा पराजित आर्यहरू दासमा फेरिने क्रम बढ्यो विजेता आर्यहरूले पराजहित सबैलाई श्रमजन्य काम लगाउन थाले ब्राम्हणले पुरेत्याइँ गर्ने, ज्ञान र शिक्षा आर्जन गर्ने क्षेत्रीले सैनिक तथा प्रशाकिय कार्य गर्ने वैश्यले पशुपालन खेती र व्यापार र शुद्रले श्रम, शिल्पकारी र सेवाको काम गर्ने गरी श्रम विभाजन गरियो र श्रम विभाजनको यही क्रम विस्तारै वर्ण विभाजन बन्न पुग्यो ।

दक्षिण एशियाली उपमहादिप र संसारकै पुरानो संकलित ग्रन्थ ऋग्वेद आर्यहरूद्धारा रचित ग्रन्थ हो । यसलाई संकलन र सम्पादन गर्ने काम व्यासले गरेकोले उनको नाम वेदव्यास रहेको धरैको अनुमान छ । ऋग्वेदका दस मण्डलहरूमध्ये दसौं मण्डलमा पुगेपछिमात्र "त्यस विराट पुरुषको मुख ब्राम्हण, हात क्षेत्रीय, जाङ्घ वैश्य र खुट्टा शुद्र थिए भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ ।

यसरी ती आर्य राज्यहरूमा वर्ण व्यवस्था खडा गरिएपछि करिब १००० वर्षसम्म पनि त्यसभित्र छुवाछूत प्रथा थिएन, शास्त्र पढ्न निषेध थिएन, वर्ण परिवर्तन हुन सक्थ्यो । लगभग इ.पू. ३०० देखि इ.पू. २०० मा आइपुग्दा शुद्रको निम्ति श्रम विभाजनलाई अनुलंघनीय बनाउन वर्ण व्यवस्थालाई पूर्णतः लागू गरियो । त्यसपछि नै सम्पूर्ण शुद्रलाई दास मान्न र त्यसअनुसार व्यवहार गर्न थालियो ।

राजा मनु (जन्म लगभग इ.पू. २००) ले छुवाछूत सहितको वर्ण व्यवस्थालाई अत्यन्तै कठोरतापूर्वक कानुनी रुपमै लागू गरे उनको कालमा आएर' शुद्र, ढोल र नारी यातनाका भागिदार' भन्ने स्तरको कानुन स्थापित भयो । इसा पूर्व ६०० सम्ममा वर्ण व्यवस्थामा छुवाछूतसमेत थप भईसकेकोले बरु त्यस विरुद्ध बौद्ध र जैनले धावा बोलेपछि राजा मनुले चाँही कानुनी रुप दिएर वर्ण व्यवस्थालाई कठोर पारे ।

यसरी श्रमको विभाजन नै विस्तारै वर्ण व्यवस्थामा फेरिँदै त्यहि वर्ण व्यवस्थामा छुवाछूत स्थापना हुन पुग्यो र यो छुवाछूत सहितको वर्ण व्यवस्था विभिन्न काल खण्डमा नेपाल प्रवेश गर्‍यो । नेपालमा लिच्छवीहरूको शासन शुरू भएसँगै वर्ण व्यवस्थाको थालनी गरियो र तत्कालीन बाग्मती उपत्यकामा चार वर्ण अठार जातको स्थिति कायम गरियो । मल्ल वंशको शासनकालमा पनि बाग्मती उपत्याकामा चार वर्ण चौंसठ्ठी जातमा समाजलाई विभक्त गरी छुवाछूतलाई कठोरतापूर्वक लागू गरियो । गोरखाका राजा राम शाहले चार वर्ण छत्तीस जातको व्यवस्था कायम गरी वर्गहरूबिच श्रेणी विभाजनको काम गरे शाहकालीन समयमा पृथ्वीनारायण शाहले "असिल हिन्दुस्तान" निमाण गर्ने नारा सहित आधुनिक नेपाललाई एकिकरण गरेपछि हिन्दु धर्मीय वर्ण व्यवस्था सिङ्गै नेपालको शासक जातीय धर्म बन्न पुग्यो । छुवाछूतसहितको वर्ण व्यवस्थामा आधारित हिन्दु धर्मीय आर्य खस जातीय अहङ्कारमा आधारित शाह वँशीय राज्यसत्ताले दलितहरूमाथि पुरानो उत्पीडनलाई मात्र कायम गरेन अझ बढेर क्रमशः मङ्गोल मुलका जातीलाई

समेत छुवाछूतयुक्त वर्ण व्यवस्थालाई आफ्नो सँस्कृति बनाउन प्रेरित र प्रशिक्षित गऱ्यो । जङ्गबहादुर राणाले बि.स. १९१० मा मुलुकी ऐन जारी गरी पहिले देखिको अछूत बनाइएका दलितहरूलाई पानी नचल्ने जातका रुपमा कानुनी छाप लगाईदिएर त्यहिअनुसारको दण्ड सजायको व्यवस्था गरे । उनले छुवाछूतयुक्त वर्ण व्यवस्थालाई लिखित रुपमै संस्थागत गरे । उक्त ऐनमा व्यक्तिलाई पेशाका आधारमा तागाधारी, मतवाली, छोइ छिटो हाल्नु नपर्ने (पानी नचल्ने) र छिइ छिटो हाल्नु पर्ने (पानी नचल्ने) गरी विभाजन गरिएको छ ।

वि.स.२००७ सालको राजनीतिक परिवर्तनले शहर बजारमा केही मात्रामा खुकुलोपन ल्याएपनि दलितहरूको मुक्तिको निम्ति आधारभूत कदम चाल्न सकेन । २०१७ सालमा पञ्चयती प्रणाली शुरू भएपश्चात राजा महेन्द्रले २०१९ सालमा हिन्दु अधिराज्य भनी किटान गरी संविधान जारी गरे । वि.सं. २०२० सालमा नयाँ मुलुकी ऐन जारी गरी ऐनको अदलको १० मा छुवाछूत र जातपातको आधारमा विभेद गर्न नपाइने उल्लेखत भयो तर त्यसो गरेमा कानुनी सजाँयको व्यवस्था नहुनाले र त्यही महलमा सनातनदेखि चलिआएको परम्परालाई भेदभाव नमानिने व्यवस्थाले त्यो प्रावधान व्यर्थ हुन पुग्यो । यसरी ३० वर्षको पञ्चायतकाल भरी दलितको आर्थिक दरिद्रता र अपमानजनक सामाजिक स्थिति कायम रही रह्यो । वि.सं. २०४६ सालको जनआन्दोलनले पञ्चायती राजनीतिक प्रणालीलाई अन्त्य गरी राजतन्त्रात्मक संसदीय बहुदलीय प्रणालीको स्थापना गऱ्यो ।

वि.सं. २०४७ को संविधानले जातपातको आधारमा विभेद गर्न नपाइने घोषणा फेरी पनि गऱ्यो । तर हिन्दु अधिराज्यको व्यवस्था भने कायमै राख्यो । केही नेपाल संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०४८ ले भेदभावपूर्ण व्यवहार गर्नेलाई दण्दनीय कानुनको व्यवस्था गरेपनि व्यवहारमा पूर्णतः लागू हुन सकेन । वि.स. २०५८ चैत्र ६ गतेको गठन आदेशबाट राष्ट्रिय दलित आयोगको स्थापना भएता पनि यसले संवैधानिक आयोगको हैसियत भने वि.सं. २०७२ सालमा संविधान जारी भएपश्चात मात्र प्राप्त गऱ्यो । नेपालमा २०६३/०२/२१ गते जातीय छुवाछूत तथा भेदभावमुक्त राष्ट्र घोषणा भई जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव उन्मुलन राष्ट्रिय दिवस मनाउन थालिएको हो । वि.सं. २०६८ मा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसुर र सजाय) ऐन, २०६८ लागू भई उक्त ऐनमा जातीय विभेद तथा छुवाछूत गर्नेलाई कैद तथा जरिवानाको व्यवस्था गरिएको छ । नेपालको संविधानको प्रास्तावनामा सबै प्रकारको जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चितता गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तको आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने कुरा उल्लेख भएको छ ।

१.२ अन्तर्राष्ट्रिय कानुनमामा छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको व्यवस्था

मानव बिचको भेदभावको अन्त्य तथा मानव अधिकारको रक्षाको लागि अन्तराष्ट्रिय मानव अधिकार महासन्धि भएको हो । मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणपत्र १९४८ को धार २ मा जाति, वर्ण, लिंग, भाषा, धर्म,राजनैतिक वा अन्य विचारधारा, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पति, सम्पति, जन्म वा अन्य कुनै हैसियत जस्ता अन्य कुनैपनि आधारमा कुनै किसिमको भेदभावविना प्रत्येक व्यक्तिलाई यस घोषणा पत्रमा उल्लेखित अधिकार हुने मूल्य र मान्यताप्रति प्रतिवद्धता जनाइएको छ । घोषणापत्रको धारा-६ मा कानुनको दृष्टिमा प्रत्येक व्यक्तिलाई सर्वत्र व्यक्तिको रुपमा मान्यता पाउने अधिकार हुने कुरा उल्लेख छ । धारा-७ मा सबै व्यक्तिहरू कानुनको दृष्टिमा समान र कुनै पनि भेदभावविना कानुनको संरक्षणका हकदार हुनेछन् भन्ने उल्लेख गरिएको छ । सबै व्यक्तिहरूलाई यस घोषणापत्रको उल्लंघन गरी गरीएको कुनै पनि प्रकारको भेद्भाव विरुद्ध वा त्यस्तो भेद्भावको दुरुत्साहन विरुद्ध संरक्षण पाउने अधिकार हुने व्यवस्था गरेको छ ।

सन् १९६० मा विश्वका विभिन्न भागमा घटेका निश्चित भाषीहरू विरुद्ध लक्षित घटनाहरूप्रति तत्काल संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय महासभाले खेद प्रस्ताव पास गरी जातीय, धार्मिक वा राष्ट्रिय रुपमा घृणा फैल्याउने सबै कार्यको गम्भिर रुपमा आलोचना गरेको थियो । यस्ता कार्यहरू मानव अधिकार सम्वन्धि विश्वव्यापी घोषणापत्र विपरित भएकोले

उक्त प्रस्तावको माध्यमबाट सदस्य राष्ट्रहरूलाई यस्ता कार्यहरू रोक्न उपयुक्त संयन्त्रको विकास गर्न आव्हान गरको थियो । सन् १९६३ नोभेम्वर २० मा संयुक्त राष्ट्र संघ महासभाले सबै प्रकारका जातीय भेदभाव उन्मुलन सम्वन्धी घोषणापत्र पारीत गऱ्यो । सोही दिन महासभाले आर्थिक तथा सामाजिक परिषद्लाई उच्च प्राथमिकताका साथ सबै प्रकारका जातीय भेदभाव उन्मुलन सम्वन्धि महासन्धिको मस्यौदा तयार गर्न आग्रह गऱ्यो । सोहि अख्तियारी वमोजिम महासन्धिको मस्यौदा तयार गरी सन् १९६५ डिसेम्वर २१ मा महासभाले पारीत गऱ्यो । यस महासन्धिलाई नेपालले सन् १९७१ जनवरी ३० मा अनुमोदन गरी पक्ष राष्ट्र बनेको हो । सबै प्रकारको जातीय भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी अर्न्तराष्ट्रिय महासन्धि १९६५ ले जातीय विखण्डन तथा रंगभेदको निन्दा गर्दछ । आफ्ना क्षेत्राधिकार अन्तर्गतका इलाकाहरूमा यस्ता प्रकृतिका सबै व्यवहारलाई रोक लगाउन निषेध तथा उन्मूलन गर्ने उल्लेख गरेको छ ।

रंगभेद अपराध दमन र सजाय कार्यक्रम अर्न्तराष्ट्रिय महासन्धि १९७३ को धारा १ को उपधारा २ ले प्रस्तुत महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरूले रंगभेद अपराध गर्ने संघ, संस्था र व्यक्तिलाई अपराध धोषणा गर्दछन् भन्ने उल्लेख गरिएको छ । उक्त अर्न्तराष्ट्रिय महासन्धिलाई नेपालले १२ जुलाई १९७७ मा अनुमोदन गरेको छ ।

१.३. नेपालको संविधान तथा कानुनमा दलितको हक, हित र अधिकार सम्बन्धी भएका प्रावधानहरू

नेपालको संविधानमा दलित समुदायका लागि विशेष अधिकार सहितको अन्य विभिन्न व्यवस्थाहरू गरिएको छ । यस आयोगलाई संवैधानिक निकायका रुपमा स्थापना गरी आयोगको काम, कर्तव्य अधिकार तोकिएको छ । नेपालको संविधानको भाग-३ अन्तर्गत मौलिक हक तथा कर्तव्यमा देहाय बमोजिम छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्ध हक, दलित हक र सामाजिक न्यायको हकको व्यवस्था गरिएको छ ।

धारा २४. छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको हकः

१. कुनैपनि व्यक्तिलाई निजको उत्पत्ति, जात, जाति, समुदाय, पेशा, व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाको आधारमा कुनै पनि निजी तथा सार्वजनिक स्थानमा कुनै प्रकारको छुवाछूत वा भेदभाव गरिने छैन ।

२. कुनै वस्तु, सेवा वा सुविधा उत्पादन वा वितरण गर्दा त्यस्तो वस्तु, सेवा वा सुविधा कुनै खास जात वा जातिको व्यक्तिलाई खरीद वा प्राप्त गर्नबाट रोक लगाइने वा त्यस्तो वस्तु, सेवा वा सुविधा कुनै खास जात वा जातिको व्यक्तिलाई मात्र बिक्री वितरण वा प्रदान गरिने छैन ।

३. उत्पत्ति, जात, जाति वा शारीरिक अवस्थाको आधारमा कुनै व्यक्ति वा समुदायलाई उच्च वा नीच दर्शाउने, जात, जाति वा छुवाछूतको आधारमा सामाजिक भेदभावलाई न्यायोचित ठान्ने वा छुवाछूत तथा जातीय उच्चता वा घृणामा आधारित विचारको प्रचार प्रसार गर्न वा जातीय विभेदलाई कुनै पनि किसिमले प्रोत्साहन गर्न पाइने छैन ।

४. जातीय आधारमा छुवाछूत गरी वा नगरी कार्यस्थलमा कुनै प्रकारको भेदभाव गर्न पाइने छैन ।

५. यस धाराको प्रतिकूल हुने गरी भएका सबै प्रकारका छुवाछूत तथा भेदभावजन्य कार्य गम्भीर सामाजिक अपराधका रूपमा कानुन बमोजिम दण्डनीय हुनेछ । त्यस्तो कार्यबाट पीडित व्यक्तिलाई कानुन बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

धारा ४०. दलितको हकः

१. राज्यका सबै निकायमा दलितलाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक हुनेछ। सार्वजनिक सेवा लगायतका रोजगारीका अन्य क्षेत्रमा दलित समुदायको सशक्तिकरण, प्रतिनिधित्व र सहभागिताका लागि कानुन बमोजिम विशेष व्यवस्था गरिनेछ ।

२. दलित विद्यार्थीलाई प्राथमिकदेखि उच्च शिक्षासम्म कानुन बमोजिम छात्रवृत्ति सहित निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था गरिनेछ । प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षामा दलितका लागि कानुन बमोजिम विशेष व्यवस्था गरिनेछ ।

३. दलित समुदायलाई स्वास्थ्य र सामाजिक सुरक्षा प्रदान गर्न कानुन बमोजिम विशेष व्यवस्था गरिनेछ ।

४. दलित समुदायलाई आफ्नो परम्परागत पेशा, ज्ञान, सीप र प्रविधिको प्रयोग, संरक्षण र विकास गर्ने हक हुनेछ । राज्यले दलित समुदायका परम्परागत पेशासँग सम्बन्धित आधुनिक व्यवसायमा उनीहरूलाई प्राथमिकता दिई त्यसका लागि आवश्यक पर्ने सीप र स्रोत उपलब्ध गराउनेछ ।

५. राज्यले भूमिहीन दलितलाई कानुन बमोजिम एक पटक जमिन उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

६. राज्यले आवासविहीन दलितलाई कानुन बमोजिम बसोबासको व्यवस्था गर्नेछ ।

७. दलित समुदायलाई यस धाराद्वारा प्रदत्त सुविधा दलित महिला, पुरुष र सबै समुदायमा रहेका दलितले समानुपातिक रूपमा प्राप्त गर्ने गरी न्यायोचित वितरण गर्नु पर्नेछ ।

धारा ४२. सामाजिक न्यायको हकः

१. आर्थिक, सामाजिक वा शैक्षिक दृष्टिले पछाडि परेका महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, अपांगता भएका व्यक्ति, लैंगिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, किसान, श्रमिक, उत्पीडित वा पिछडिएको क्षेत्रका नागरिक तथा आर्थिक रूपले विपन्न खस आर्यलाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका निकायमा सहभागिताको हक हुनेछ ।

धारा ५१. सबै प्रकारका विभेद, असमानता, शोषणको अन्त्य गर्ने ।

१.३.१. संघीय व्यवस्थापिकामा भएका प्रावधानहरू

१. धारा ८४ (२) प्रतिनिधि सभाको गठनः समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रतिनिधि सभाको निर्वाचनका लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा जनसंख्याको आधारमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेसी, थारू, मुस्लिम, पिछडिएको क्षेत्र समेतबाट बन्दसूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व गराउने व्यवस्था संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ । त्यसरी उम्मेदवारी दिँदा भूगोल र प्रादेशिक सन्तुलनलाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।

२. धारा ८६ राष्ट्रिय सभाको गठन र सदस्यहरूको पदावधिः प्रदेश सभाका सदस्य, गाउँपालिकाका अध्यक्ष र उपाध्यक्ष तथा नगरपालिकाका प्रमुख र उपप्रमुख रहेको निर्वाचक मण्डलद्वारा संघीय कानुन बमोजिम प्रदेश सभाका सदस्य, गाउँपालिकाका अध्यक्ष र उपाध्यक्ष तथा नगरपालिकाका प्रमुख र उपप्रमुखको मतको भार फरक हुने गरी प्रत्येक प्रदेशबाट कम्तीमा तीनजना महिला, एक जना दलित र एक जना अपांगता भएका व्यक्ति वा अल्पसंख्यक सहित आठ जना गरी निर्वाचित छपन्न जना ।

१.३.२ प्रदेश व्यवस्थापिकामा भएका प्रावधानहरू

धारा १७६ प्रदेश सभाको गठनः समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली बमोजिम हुने प्रदेश सभाको निर्वाचनका लागि राजनीतिक दलले उम्मेदवारी दिंदा जनसंख्याको आधारमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेसी, थारू, मुस्लिम, पिछडिएको क्षेत्र, अल्पसंख्यक समुदाय समेतबाट बन्द सूचीका आधारमा प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था

संघीय कानुन बमोजिम हुनेछ । त्यसरी उम्मेदवारी दिंदा सम्बन्धित प्रदेशको भौगोलिक सन्तुलनलाई समेत ध्यान दिनु पर्नेछ ।

१.३.३ स्थानीय व्यवस्थापिकामा भएका प्रावधानहरू

धारा २२२ गाउँ सभाको गठनः (१) प्रत्येक गाउँपालिकामा एक गाउँ सभा रहनेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिमको गाउँ सभामा गाउँ कार्यपालिका अध्यक्ष र उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्ष र प्रत्येक वडाबाट निर्वाचित चारजना सदस्य र धारा २१५ को उपधारा (४) बमोजिम दलित वा अल्पसंख्यक समुदायबाट निर्वाचित गाउँ कार्यपालिकाका सदस्य रहनेछन् ।

धारा २२३ नगर सभाको गठनः (१) प्रत्येक नगरपालिकामा एक नगर सभा रहनेछ । (२) उपधारा (१) बमोजिमको नगर सभामा नगरकार्यपालिकाका प्रमुख र उपप्रमुख, वडा अध्यक्ष र प्रत्येक वडाबाट निर्वाचित चारजना सदस्य र धारा २१६ को उपधारा (४) बमोजिम दलित वा अल्पसंख्यक समुदायबाट निर्वाचित नगर कार्यपालिकाका सदस्य रहनेछन् ।

धारा २६७ उपधारा (३) नेपाली सेनामा महिला, दलित, आदिवासी, आदिवासी जनजाति, खस आर्य, मधेशी, थारू, मुस्लिम, पिछडा वर्ग तथा पिछडिएको क्षेत्रका नागरिकको प्रवेश समानता र समावेशी सिद्धान्तको आधारमा संघीय कानुन बमोजिम सुनिश्चित गरिनेछ ।

धारा २६९ उपधारा ४ (ग) दलको विभिन्न तहका कार्यकारिणी समितिमा नेपालको विविधतालाई प्रतिबिम्बित गर्ने गरी समावेशी प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ ।

धारा २५७ प्रदेशमा कार्यालय स्थापना गर्न सक्नेः राष्ट्रिय दलित आयोगले आवश्यकता अनुसार प्रदेशमा आफ्नो कार्यालय स्थापना गर्न सक्नेछ ।

१.३.४ स्थानीय कार्यपालिकामा भएका प्रावधानहरू

धारा २१५ गाउँ कार्यपालिका अध्यक्ष र उपाध्यक्ष सम्बन्धी व्यवस्थाः

दफा (४) धारा २२२ बमोजिमको गाउँ सभाको निर्वाचनको अन्तिम परिणाम प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र गाउँ सभाका सदस्यहरूले आफूमध्येबाट निर्वाचित गरेका चार जना महिला सदस्य र उपधारा (५) बमोजिमको योग्यता भएका दलित वा अल्पसंख्यक समुदायबाट गाउँ सभाले निर्वाचित गरेका दुई जना सदस्य समेत गाउँ कार्यपालिकाको सदस्य हुनेछन् ।

धारा २१६ नगर कार्यपालिका प्रमुख र उपप्रमुख सम्बन्धी व्यवस्थाः

धारा(४) धारा २२३ बमोजिमको नगर सभाको निर्वाचनको अन्तिम परिणाम प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र नगर सभाका सदस्यहरूले आफूमध्येबाट निर्वाचित गरेका पाँच जना महिला सदस्य र उपधारा (५) बमोजिमको योग्यता भएका दलित वा अल्पसंख्यक समुदायबाट नगर सभाले निर्वाचित गरेका तीन जना सदस्य समेत नगरकार्यपालिकाको सदस्य हुनेछन् ।

धारा २२० जिल्ला सभा र जिल्ला समन्वय समितिः

दफा (३) जिल्ला सभाले एक जना प्रमुख, एक जना उपप्रमुख, कम्तीमा तीन जना महिला र कम्तीमा एक जना दलित वा अल्पसंख्यक सहित बढीमा नौ जना सदस्य रहेको जिल्ला समन्वय समितिको निर्वाचन गर्नेछ। जिल्ला समन्वय समितिले जिल्ला सभाको तर्फबाट गर्नं पर्ने सम्पूर्ण कार्य सम्पादन गर्नेछ ।

१.४. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत अन्त्यका लागि ऐन, कानुन मार्फत भएका सरकारी प्रयासहरू

जातीय आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेद, कुरीति, अन्धविश्वास अपराध, बहिष्करण, बञ्चितीकरण र हिंसालाई

संवैधानिक र कानुनी रुपमा अन्त्य गर्दै यसलाई निषेध गरिएको छ । सबै जातीका मानिसहरूलाई विना भेदभाव सम्मानित जीवन यापन गर्न सक्षम तुल्याउने नीति सरकारले लिएको छ । मानव समाज विकासको मध्ययुगीन चरणमा भएको श्रम विभाजनलाई आधार बनाएर वा समाजको अन्धविश्वासको आड लिएर युगौं अघिदेखि भइरहेको छुवाछूत प्रथाको अन्त्य गर्न सरकारको तत्परता एवं संविधानको प्रस्तावनामा नै सबै प्रकारका बिभेदको अन्त्य गरिने व्यवस्था गरिएको छ ।

१. नागरिक अधिकार ऐन, २०१२ दफा ४ मा कुनै सरकारी सेवा वा अरु कुनै सार्वजनिक सेवाको निम्ति कुनै पनि नागरिकमाथि केवल जात, वर्ण, धर्म, लिङ्ग वा ती मध्ये कुनै कुराको आधारमा भेदभाव गरिने छैन भन्ने प्रावधान राखियो ।

२. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०१५ ले सबै नागरिकलाई कानुनको समान संरक्षण र सामान्य कानुनको प्रयोगमा कुनै पनि नागरिकमाथि जात, वर्ण, धर्म, लिङ्ग जातजातिका आधारमा भेदभाव गर्न नपाइने कुराको साथै सरकारी सेवामा समेत नियुक्तिमा भेदभाव नगरिने जस्ता प्राबधानको व्यवस्था भयो ।

३. मुलुकी ऐन, २०२० मा कुनै पनि नागरिक माथि जात, वर्ण, धर्म, जातजातिका आधारमा भेदभाव गर्न नपाइने व्यवस्था भयो ।

४. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ ले पहिलो पटक शताब्दीयौंदेखि राज्यले बैधानिकता प्रदान गरेको छुवाछूतजन्य व्यवहार र जातीय विभेदलाई अपराधका रुपमा स्वीकार गऱ्यो।

५. नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले मौलिक हकमा जातीय भेदभाव गर्न नपाईने कुराको संबैधानिक प्रत्याभूति गरी नेपालको संबैधानिक इतिहासमा जातपात र छुवाछूतलाई मौलिक हक अन्तर्गत पहिलो पटक किटानी गऱ्यो ।

६. गाली बेइज्जती ऐन, २०१६ को दफा ३ ले जात र पेशाको आधारमा बेइज्जती वा होच्याउन नहुने भनी व्याख्या गऱ्यो।

७. चलचित्र निर्माण (प्रदर्शन तथा वितरण) ऐन, २०२६ को दफा ८ (२) ले जातीय छुवाछूतलाई निरुत्साहित गऱ्यो ।

८. सार्वजनिक (अपराध सजाय) ऐन २०४७ ले सार्वजनिक स्थानमा जथाभावी भेदभाव व्यवहार गर्न निषेध गरे पनि यो किटान गरेको अपराधको परिधिभित्र छुवाछूत तथा विभेद समेटिन सकेन ।

९. शिक्षा ऐन २०२८, विवाह दर्ता ऐन, २०२८ लगायतका ऐन निर्माण हुँदा जातीय छुवाछूतको पूर्वाग्रह गरेको पाइदैन । जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना (दर्ता गर्ने) ऐन, २०३३, सामाजिक व्यवहार (सुधार) ऐन, २०३२, संस्था दर्ता ऐन, २०३४ ले समेत जातीय छुवाछूतलाई निरुत्साहित गऱ्यो ।

१०. नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय ऐन, २०४३ को दफा १२ मा स्पष्ट रुपमा धर्म, जाति, वर्ण, लिंगको आधारमा भेदभाव नगरिने व्यवस्थाले कानुनी प्रत्याभूति र दलित विद्यार्थीलाई विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था ।

११. सार्वजनिक सुधार ऐन, २०४६ को दफा ३(१), दफा ३(२) तथा नेपाल सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९, बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०४८, छापाखाना र प्रकाशन सम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा १४ (छ) र (ङ) तथा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को दफा ३५ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी २०६० श्रावण १२ गते नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित गरी मुलुकी ऐन अदल को १० क. अन्तर्गत सजाय हुने

छुवाछूत तथा जातीय भेदभाव सम्बन्धी मुद्दालाई यस ऐनको अनुसूचि-१ मा समावेश गरी सरकारवादी बनाइएको छुवाछूत तथा जातीय भेदभाव छ । वार्षिक प्रतिवेदन, आ.व. २०७७/७८ सम्बन्धी अपराध जाहेरी दरखास्त दिने, अपराध अनुसन्धान र तहकिकात तथा अभियोजन सम्बन्धी कार्यविधि तय गर्ने सवालमा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी नियमावली, २०५५ को व्यवस्था भयो ।

१२. समाज कल्याण ऐन, २०४९ र राष्ट्रिय प्रसारण ऐन, २०४९ को दफा ११ समेतले जातीय छुवाछूतलाई निरुत्साहित गर्ने प्रयास गऱ्यो ।

१३. पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८, जिल्ला अदालत नियमावली, २०५२ र सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ जातीय छुवाछूत निरुत्साहित गर्न उन्मूख रह्यो ।

१४. मानव अधिकार आयोग ऐन, २०५३, यातायात सम्बन्धी क्षतिपूर्ति ऐन २०५३, उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०५४ र कानुनी सहायता ऐन, २०५४ ले जातीय छुवाछूत कम गर्नको लागि सहयोग पुऱ्यायो ।

१५. स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५, बालश्रम (निषेध नियमित गर्ने) ऐन, २०५६, कमैया श्रम-निषेध गर्ने सम्बन्धी ऐन, २०५८ र राजनीतिक दल सम्बन्धी ऐन, २०५८ ले जातीय विभेदलाई कम गरेको छ । मुलुकी ऐन अदलको १० क. नं., मिति २०६३/०६/२८ मा केही नेपाल कानुन संशोधन गर्ने ऐन, २०६३ धारा संसोधन भयो । सो महलमा "कसैले कसैलाई जाति पाति, धर्म, वर्ण वा कामको आधारमा छुवाछूत भेदभावपूर्ण वा वहिष्कार वा निषेध गरेमा तीन महिनादेखि तीन वर्षसम्म कैद वा एकहजार रुपैयादेखि पच्चीस हजारसम्म सजाए हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरियो ।"

१६. नेपाल कानुन आयोग ऐन, २०६३, राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन, २०६३, जेष्ठ नागरिक सम्बन्धी ऐन, २०६३ ले पनि जातीय छुवाछूत कम गर्न सहयोग पुऱ्यायो ।

१७. सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४, सुशासन (व्यवस्थापन तथा संचालन) ऐन, २०६४ ले जातीय छुवाछूतलाई निरुत्साहित गरेको छ । निजामति सेवा ऐन, २०४९ को दोस्रो संसोधनले निजामती सेवामा दलित समुदायलाई आरक्षणको व्यवस्था गऱ्यो ।

१८. वि.सं.२०६३ जेष्ठ २१ गते नेपाल छुवाछूत मुक्त राष्ट्र घोषणा भयो ।

१९. वि.सं.२०६८ जेष्ठ १८ गते जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसुर र सजाए) ऐन, २०६८ संविधान सभाबाट जारी भयो ।

२०. वि.सं. २०५८ श्रावणमा सामाजिक रुपमा परम्परादेखि जातीय विभेद तथा छुवाछूत जस्तो अमानवीय व्यवहारको अन्त्यको लागि सरकारले आठ बुँदे नीति तथा कार्यक्रमको घोषणा ।

२१. वि.सं. २०६० सालमा जातीय विभेद तथा छुवाछूत कसुरको गम्भीर्यता र प्रभावलाई मध्यनजर गरी सरकारवादी मुद्दाको मान्यता वि.सं. २०६०।५।१२ मा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित ।

२२. वि.सं. २०६३ साल जेष्ठ २१ गते नेपाललाई जातीय विभेद तथा छुवाछूत मुक्त राष्ट्रको रुपमा घोषणा तथा जेष्ठ २१ गतेलाई जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव उन्मूलन दिवशको घोषणा ।

२३. वि.सं. २०६८ चैत्र २७ गते नेपाल सरकारको मन्त्रिपरिषदको निर्णयले जातीय विभेद तथा छुवाछूत अन्त्य तथा दलित अधिकार प्रवर्धन संयन्त्र २०६८ को जारी गरेको छ ।

१.५. अन्य ऐन र कानुनमा भएका दलित अधिकार सम्बन्धी व्यवस्थाहरू

जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत अन्त्य तथा दलितहरूको अधिकार प्रवर्धन संयन्त्र - २०६८

नेपालमा कानुनतः छुवाछूत प्रणालीको अन्त्य भैसकेता पनि अन्धविश्वास तथा सामाजिक कुसंस्कारका अवशेष विद्यमान रहेको कारण व्यवहारमा दलितमाथि भेदभाव र हिंसाजन्य घटनाहरू घटिरहेका छन्। सामाजिक, सांस्कृतिक तथा राजनीतिक विकास प्रक्रियामा दलित तथा पिछडिएका वर्गको पूर्ण समानुपातिक समावेशी सहभागिताले मात्र मुलुकको सर्वाङ्गीण विकास सम्भव छ। सबै किसिमका जातीय भेदभाव उन्मूलन सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९६५ ले "कानुनका सामु सबै जातजाति समान हुनेछन्" भन्ने प्रमुख अवधारणालाई आत्मसात गरेको छ।

दलितहरूको अधिकार प्रवर्धन र संरक्षण तथा जातीय विभेद एवं छुवाछूत उन्मूलनका लागि प्रधानमन्त्रीको कार्यालयमा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत अन्त्य तथा दलितहरूको अधिकार प्रवर्धन संयन्त्र, २०६८ निर्माण गरिएको थियो। हाल जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत अन्त्य तथा दलितहरूको अधिकार प्रवर्धन संयन्त्र सम्बन्धी कार्यविधि, २०७२ अनुसार केन्द्रीय स्तरमा रहने संयन्त्रमा प्रधानमन्त्रीको संयोजकत्वमा नेपाल सरकारका मुख्य सचिव र राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष सदस्य रहेको उच्चस्तरीय समिति, नेपाल सरकारका मुख्य सचिवको संयोजकत्वमा केन्द्रीय समन्वय समिति र जिल्लास्तरमा रहने संयन्त्रमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा जिल्ला समन्वय समितिको व्यवस्था गरिएको छ। यो संयन्त्रले नीतिगत व्यवस्थालाई सम्बोधन गर्ने तथा नेपालमा जातीय विभेदसँग जोडिएका सवालहरूको कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य राखिएको छ। उक्त लक्ष्य हासिल गर्न तिनको संस्थागत संयन्त्र खडा गरिएको छ। यस कार्यविधिको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ।

क. जातीय भेदभाव र छुवाछूतको अन्त्य तथा दलित अधिकार प्रवर्धनका लागि केन्द्रदेखि स्थानीय स्तरसम्म उपयुक्त संयन्त्र निर्माण गर्ने।

ख. जातीय हिंसा, भेदभाव र छुवाछूतको अन्त्यका लागि सबै क्षेत्र र तहमा जातीय मूलप्रवाहीकरण हुने गरी सम्बद्ध सरोकारवाला सबैको सहभागितामा कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने गराउने।

ग. जातीय भेदभाव र छुवाछूत अन्त्यका लागि हालसम्म प्राप्त उपलब्धिहरूलाई संस्थागत गर्दै विद्यमान जातीय विभेद, असमनता र बञ्चितीकरण निवारणका लागि ठोस तथा व्यवहारिक कार्यक्रमहरू तय गर्ने।

घ. कार्ययोजनामा सम्बद्ध निकायहरूको अपनत्व र जिम्मेवारीपना विकास गर्नका लागि यसको निर्माणका चरणहरूदेखि नै सहभागितामूलक विधिको अवलम्वन गर्ने।

मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४, (भेदभाव तथा अन्य अपमानजन्य व्यवहार सम्बन्धी कसूर)

(क) १६०. भेदभावपूर्ण व्यवहार गर्न नहुने:

(१) कानुनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक कानुन बमोजिम अधिकार प्रयोग गर्ने अधिकारीले त्यस्तो अधिकार वा सामान्य कानुनको प्रयोग गर्दा उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिङ्ग, शारीरिक अवस्था, अपाङ्गता, स्वास्थ्य स्थिति, वैवाहिक स्थिति, गर्भावस्था, आर्थिक अवस्था, भाषा वा क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा कुनै पनि नागरिकमाथि जानीजानी भेदभावपूर्ण व्यवहार गर्न हुँदैन।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कसूर गर्ने वा गराउने व्यक्तिलाई तीन वर्षसम्म कैद वा तीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुनेछ।

(ख) १६१. जातिपातिको आधारमा छुवाछूत वा अन्य भेदभावपूर्ण व्यवहार गर्न नहुने:

(१) कसैले कसैलाई प्रथा, परम्परा, धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज, जात, जाति, समुदाय, पेशा, व्यवसाय, शारीरिक अवस्था वा सामाजिक सम्प्रदायको उत्पत्तिको आधारमा छुवाछूत वा अन्य कुनै किसिमको भेदभाव गर्न वा सार्वजनिक स्थलमा उपस्थित हुन वा कुनै सार्वजनिक प्रकृतिका धार्मिक स्थलमा प्रवेश गर्न रोक्न वा सार्वजनिक प्रयोगमा रहेको पानी, पधेरो प्रयोग गर्न वञ्चित गर्न वा अन्य कुनै निजी वा सार्वजनिक उपयोग वा सुविधाका कुराको प्रयोग गर्नबाट वञ्चित गर्न हुँदैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कसूर गर्ने वा गराउने व्यक्तिलाई तीन वर्षसम्म कैद वा तीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा दुवै सजाय हुनेछ र राष्ट्रसेवकले यस दफामा लेखिएको कसूर गरेमा थप तीन महिनासम्म कैद सजाय हुनेछ ।

गाली बेइज्जती सम्बन्धी कसूर

(क) दफा ३०५.गाली गर्न नहुने:

१. कसैले कसैलाई गाली गर्न हुँदैन ।

२. उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि कसैले कसैलाई होच्याउने नियतले बोली वा वचनले अपमानजनक शब्द प्रयोग गरेमा निजले गाली गरेको मानिनेछ ।

३. उपदफा (१) बमोजिमको कसूर गर्ने वा गराउने व्यक्तिलाई एक वर्षसम्म कैद वा दश हजार रुपैयाँसम्म जरिबाना वा दुवै सजाय हुनेछ ।

♦ जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत र भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐन,२०६८ तथा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसूर र सजाय) नियमवाली, २०७४

प्रथा, परम्परा, धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज वा अन्य कुनै नाममा उत्पत्ति, जात, जाति, वंश, समुदाय, पेशा वा व्यवसाय वा शारीरिक अवस्थाका आधारमा छुवाछूत तथा भेदभाव नहुने अवस्था सिर्जना गरी प्रत्येक व्यक्तिको समानता, स्वतन्त्रता र सम्मानपूर्वक बाच्न पाउने अधिकारको संरक्षण गर्न तथा कुनै पनि स्थानमा गरिने छुवाछूत, बहिष्कार, प्रतिबन्ध, निष्काशन, अवहेलना वा त्यस्तै अन्य मानवता विरोधी भेदभावजन्य कार्यलाई दण्डनीय बनाई त्यस्तो कार्यबाट पीडित व्यक्तिलाई क्षतिपूर्तिको व्यवस्था गरी सर्वसाधारणबिच सुसम्बन्ध सुदृढ गर्ने उल्लेख छ ।

♦ छात्रवृत्ति सम्बन्धी ऐन, २०२१ तथा छात्रवृत्ति सम्बन्धी नियमावली, २०६० मा भएको व्यवस्था छात्रवृत्ति सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ३(क) मा छात्रवृत्ति दिने सम्बन्धमा भएको व्यवस्था निम्न छन् ।

दफा ३.(क) छात्रवृत्ति सुरक्षित गरिने: नेपाल सरकारलाई प्राप्त भएको छात्रवृत्तिमध्ये विपन्न, महिला, अपाङ्ग, जनजाति र दलित तथा तोकिएको दुर्गम क्षेत्रको व्यक्तिलाई तोकिए बमोजिम सुरक्षित गरिने छ ।

♦ छात्रवृत्ति सम्बन्धी नियमावली, २०६० मा छात्रवृत्ति दिने सम्बन्धमा भएको व्यवस्था निम्न छन् ।

उक्त नियमावलीको नियम १० क. छात्रवृत्ति आरक्षण गरिने: (१) नेपाल सरकारलाई प्राप्त भएको छात्रवृत्तिमध्ये पैंतालीस प्रतिशत स्थान सामुदायिक विद्यालयबाट प्रवेशिका परीक्षा उत्तीर्ण गरेका विपन्न देहायका समुदाय

तथा व्यक्तिलाई आरक्षण गरी सो प्रतिशतलाई शत प्रतिशत कायम गरीदलितका लागि नौ प्रतिशत आरक्षणको व्यवस्था गरिएको छ ।

नियम १० क. (३) मा महिलाका लागि आरक्षित तेत्तीस प्रतिशत स्थान मध्ये तीन प्रतिशत स्थान दलित समुदायका महिला र दुई प्रतिशत स्थान मुस्लिम समुदायको महिलालाई आरक्षण गरिनेछ ।

नियम १० क. (४) मा मधेसी समुदायका लागि आरक्षित बीस प्रतिशत स्थान मध्ये तीन प्रतिशत स्थान मधेसी दलित समुदायका व्यक्तिलाई आरक्षण गरिनेछ ।

◆ निजामती सेवा ऐन, २०४९ मा भएको व्यवस्थाः

निजामती सेवा ऐनको दफा ७ को उपदफा ७ मा निजामती सेवालाई समावेशी बनाउन खुल्ला प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति हुने पदमध्ये पैंतालीस प्रतिशत पद छुट्याई सो प्रतिशतलाई शतप्रतिशत मानी दलितका लागि नौ प्रतिशत आरक्षण गरिने प्रावधान रहेको छ ।

◆ जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ मा भएको व्यवस्थाः

जनस्वास्थ्य सेवा ऐनको दफा १२ मा समान व्यवहार गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । दफा १२ को उपदफा ३ मा कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले कसैलाई निजको उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात जाति, लिङ्ग, पेशा, यौनिक तथा लैङ्गिक पहिचान, शारीरिक वा स्वास्थ्य अवस्था, अपाङ्गता वैवाहिक स्थिति, गर्भावस्था, वैचारिक आस्था वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा उपचारमा भेदभाव गर्न, गराउनु हुदैन भन्ने व्यवस्था रहेकोछ ।

◆ श्रम ऐन, २०७४ मा भएको व्यवस्थाः

श्रम ऐनको दफा ६ मा भेदभाव गर्न नहुने व्यवस्था रहेको छ । दफा ६ को उपदफा १ मा रोजगारदाताले श्रमिकलाई धर्म, वर्ण, लिङ्ग, जात जाति, उत्पत्ति, भाषा वा वैचारिक आस्था वा अन्य त्यस्तै आधारमध्ये कुनै कुराको आधारमा भेदभाव गर्न पाइने छैन भन्ने उल्लेख गरिएको छ ।

◆ शिक्षा ऐन, २०२८ मा भएको व्यवस्थाः

शिक्षा ऐनको दफा ११ मा जिल्ला शिक्षा समितिको गठन गर्दा अभिभावक वा शिक्षाविद्हरू मध्येबाट जिल्ला शिक्षा समितिले मनोनीत गरेको कम्तीमा एकजना दलित र एकजना महिला सहित तीनजना सदस्य रहने व्यवस्था गरेको छ । शिक्षा ऐनको दफा १६ (ञ) मा संस्थागत विद्यालयले छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था गरको छ ।

दफा १६ (ञ,१) मा संस्थागत विद्यालयले विद्यालयमा भर्ना भएका कुल विद्यार्थी संख्याको कम्तीमा दश प्रतिशतमा नघट्ने गरी तोकिए बमोजिम विपन्न, अपाङ्ग, महिला, दलित वा जनजाति विद्यार्थीलाई निःशुल्क छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

◆ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ मा भएको व्यवस्थाः

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा १२ को वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत (ग) को विकास कार्य अन्तर्गत्को (३०) मा वडाभित्र आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछि परेका महिला, बालबालिका, दलित, अपागंता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख राखी सामाजिक र आर्थिक उत्थान सम्बन्धी काम गर्ने भन्ने उल्लेख गरिएको छ ।

♦ सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५ मा भएको व्यवस्थाः

दफा २९ मा भेदभाव गर्न नपाइने, कसैलाई निजको उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात, जाति, लिङ्ग, समुदाय, पेशा, व्यवसाय, यौनिक तथा लैङ्गिक पहिचान, शारीरिक वा स्वास्थ्य अवस्था, अपाङ्गता, वैवाहिक स्थिति, गर्भावस्था, वैचारिक आस्था, कुनै रोग वा जीवाणुबाट सङ्क्रमित भएको वा हुने जोखिममा रहेको अवस्था, प्रजनन स्वास्थ्यको रुग्णता (मर्बिडिटि) को अवस्था, व्यक्तिगत सम्बन्ध वा यस्तै अन्य कुनै आधारमा परिवार नियोजन, प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व, सुरक्षित गर्भपतन, आकस्मिक प्रसुति तथा नवजात शिशु, प्रजनन स्वास्थ्य रुग्णता लगायतका महिनावारी सेवा प्राप्त गर्ने अधिकारमाथि कुनै किसिमले भेदभाव गर्न पाइने छैन ।

♦ सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७५ मा भएको व्यवस्थाः

ऐनको दफा ४ मा ज्येष्ठ नागरिक भत्ताः (१) दलित र एकल महिला ज्येष्ठ नागरिकले साठी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि र अन्य ज्येष्ठ नागरिकले सत्तरी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको ज्येष्ठ नागरिक भत्ता पाउनेछन् ।

♦ रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन, २०७५ मा भएको व्यवस्थाः

ऐनको दफा ६ मा भेदभाव गर्न नहुनेः कसैले पनि बेरोजगार व्यक्तिलाई रोजगार दिने सम्बन्धमा प्रचलित कानुनले कुनै खास वर्ग वा समुदायको लागि विशेष व्यवस्था गरेको अवस्थामा बाहेक त्यस्तो व्यक्तिको उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जात जाति, लिङ्ग, भाषा, क्षेत्र,वैचारिक आस्था वा यस्तै कुनै आधारमा भेदभाव गर्न हुँदैन ।

♦ बैदेशिक रोजगार ऐन, २०६३ मा भएको व्यवस्थाः

ऐनको दफा ९ मा विशेष सुविधा तथा आरक्षण प्रदान गर्नेः (१) वैदेशिक रोजगारमा जाने महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, उत्पीडित, दैवी प्रकोप पीडित तथा दुर्गम क्षेत्रका व्यक्तिलाई नेपाल सरकारले विशेष सुविधा प्रदान गर्न सक्नेछ । (२) वैदेशिक रोजगारमा कामदार पठाउदा संस्थाले नेपाल सरकारद्वारा तोके बमोजिमको संख्यामा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, उत्पीडित वर्ग, पिछडिएको क्षेत्र तथा वर्ग एवं दुर्गम क्षेत्रका व्यक्तिलाई आरक्षण प्रदान गर्नं पर्नेछ ।

♦ भूमि सम्बन्धी ऐन, २०७५ मा भएको व्यवस्थाः

ऐनको दफा ५२ (क) मा जमिन उपलब्ध गराउनेः (१) नेपाल सरकारले भूमिहीन दलितलाई एक पटकका लागि तोकिए बमोजिम तीन वर्ष भित्र जमिन उपलब्ध गराउनेछ ।

♦ अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ मा भएको व्यवस्थाः

ऐनको दफा ८ मा आर्थिक रुपमा विपन्न, अपाङ्गता भए र दलित नागरिकलाई निःशुल्क उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ ।

♦ प्रहरी नियमावली, २०७१ मा भएको व्यवस्थाः

प्रहरी नियमावली, २०७१ को नियम (५) प्रहरी सेवालाई समावेशी बनाउन खुल्ला प्रतियोगितात्मक परीक्षाद्वारा पूर्ति हुने पदमध्ये पैंतालीस प्रतिशत पद छुट्याई सो प्रतिशतलाई शत प्रतिशत मानि पन्ध्र प्रतिशत आरक्षणको व्यवस्था गरिएको छ ।

♦ सैनिक सेवा नियमावली, २०६९ मा भएको व्यवस्थाः

सैनिक सेवा नियमावली, २०६९ को नियम ५ को उपनियम (२) खुल्ला प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति हुने पदहरूको पैतालीस प्रतिशत पदसंख्या समावेशीकरणका लागि छुट्याई सो संख्यालाई शतप्रतिशत मानी पन्ध्र प्रतिशत आरक्षणको व्यवस्था गरिएकोछ ।

♦ प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन नियमावली, २०६४ मा भएको व्यवस्थाः

ऐनको दफा ४ मा महिला, दलित समुदाय र विपन्न वर्गका व्यक्तिलाई एक करोड रुपैयासम्म पूजी भएको प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन गर्न एकसय रुपैया दस्तुर लाग्नेछ र एक करोड रुपैयाभन्दा बढी पाँच करोडसम्म पूँजी भएको प्राइभेट फर्म रजिष्ट्रेशन गर्न यस नियम बमोजिम लाग्ने दस्तुरमा पचास प्रतिशत छुट हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको ।

♦ प्रधानमन्त्री कार्यालयमा उच्चस्तरीय संयन्त्र

जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत अन्त्य तथा दलितहरूको अधिकार प्रवर्धन संयन्त्र, २०६८ कार्यान्वयन गर्नको लागि नेपाल सरकार (मन्त्रीपरिषद) को मिति २०६८।१२।२७ को निर्णयअनुसार प्रधानमन्त्रीको कार्यालयमा उच्च स्तरीय संयन्त्र स्थापना गरिएको छ । यो संयन्त्र अनुसार राष्ट्रिय स्तरमा सल्लाहकार समिति रहने व्यवस्था छ । प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा यो संयन्त्रको जिल्ला समन्वय समिति गठन हुने र गाँउपालिक र नगरपालिकमा स्थानीय निगरानी केन्द्र निर्माण गर्नं पर्ने प्रावधान राखेको छ । तर यसको संरचना र उद्देश्यबारे विस्तृत रुपमा सो संयन्त्रमा राखिएको छैन । यो केन्द्रले सल्लाहकार समूह, केन्द्रीय निर्देशन समिति र जिल्ला समन्वय समितिबाट स्थानीय निगरानी केन्द्रले गर्ने भनी तोकिएको जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने भनी उल्लेख भएको छ । मिति २०६८/१२/२७ को निर्णय बमोजिम यस समितिलाई अविलम्ब क्रियाशील गराउने तर्फ राज्यको ध्यान जानु पर्छ ।

♦ उपेक्षित–उत्पीडित र दलित वर्ग उत्थान विकास समिति (दलित विकास समिति)

उपेक्षित, उत्पीडित र दलित वर्ग उत्थान विकास समितिको स्थापना २०५४ सालमा विकास समिति ऐन, २०१३ अनुसार गठन भएको हो । नेपाल राजपत्रमा प्रकाशित गरी २०५४ असोज १५ गते स्थापना भएको यस विकास समितिको देशका विभिन्न भागमा छरिएर बसोबास गरिरहेका दलितसमुदायको विकासलाई लक्ष्य मानि कार्यक्रम तथा योजना तर्जुमा एवं कार्यान्वयन गर्ने लक्ष्य यस विकास समितिले लिएको छ । दलित समुदायलाई आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, धार्मिक, स्वास्थ्य एवं शैक्षिक विकासको मूल प्रवाहमा आवद्ध गर्ने नेपाल सरकारको प्रतिवद्धता अनुरुप संचालन गरिने कार्यक्रमहरूलाई एकिकृत एवं संस्थागत रुपमा विकसित, विस्तारित एवं प्रभावकारी बनाउने, उपेक्षित, उत्पीडित र दलितवर्गको आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृति, शैक्षिक र जातीय भेदभावपूर्ण यथार्थताको खोज तथा अनुसन्धान गर्ने र यथार्थ विवरण प्रकाशमा ल्याउने, आफ्नो परम्परागत पेशामा रहेका तर बदलिदो परिस्थितिसँग मुकाविला गर्न नसकेका दलितहरूलाई तालिमको व्यवस्था गरी त्यस्ता परम्परागत पेशालाई आधुनिकीकरण गर्ने र नेपालमा दलित जातिहरूको वास्तविक समस्याको पहिचान गरी सामाधानका उपायहरू खोज्ने उद्देश्य रहेको छ । उपेक्षित, उत्पीडित र दलित वर्गको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम तर्जमा गरी कार्यान्वयन गर्ने, आर्थिक तथा सामाजिक पक्षको विकास सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्नका साथै तत् सम्बन्धि पुस्तक लेख आदि प्रकाशन एवं सूचना पद्धतिको स्थापना गर्ने गराउने, कार्यक्षमता वृद्धि गर्दै लैजाने र दिगो विकासका लागि आय आर्जन लगायतका सामुदायिक विकास कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने गराउने,

गोष्ठि, तालिम तथा सेमिनार संचालन गर्ने गराउने काम, कर्तव्य रहेको छ । हाल उक्त समिति निष्क्रिय रहेकोले अबिलम्ब गठन गर्नं पर्ने तर्फ राज्यको ध्यान जान जरुरी छ ।

♦ वादी विकास समिति

स्थानीय विकास मन्त्रीको अध्यक्षतामा वादी विकास समितिको गठन २०६८ चैत्र २१ गते भएको हो । समितिलाई मुलुकको वादी समुदायको विकास उन्नति र संरक्षणका लागि ठोस नीति तथा कार्यक्रमको निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने तथा वादी समुदायको जीवनस्तर सुधार एवं राष्ट्रिय विकासको मूलधारमा ल्याउन विकास सम्बन्धी विविध किसिमका अभियानहरू सञ्चालन गरिएको छ । वादी समुदाय उत्थान, विकास समिति ऐन, २०१३ को दफा ३ ले दिएको अधिकार बमोजिम बादी समदुाय उत्थान विकास समिति गठन आदेश, २०६८" बमोजिम गठन भएको हो । नेपाल सरकारले बादी समुदायको उत्थान सम्बन्धी कार्य गर्न बादी समुदाय उत्थान विकास समिति नामको एक समिति मन्त्री परिषद्को निर्णयबाट गठन गरेको बादी समुदायको विकासका लागि आवश्यक नीति निर्माण गर्ने सम्बन्धमा नेपाल सरकार समक्ष सुझाव पेश गर्ने, बादी समुदायको व्यवस्थित बसोबासका लागि बस्ती विकास एवम् पुर्नस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, गराउने, अध्ययन, अनुसन्धान गरी प्रकाशन र प्रशारण गर्ने, गराउने, बादी समुदायसँग सम्बन्धित तालीम, गोष्ठी तथा सेमिनार सञ्चालन गर्ने, गराउने काम, कर्तव्य रहेको समिति हाल निष्क्रिय रहेकोले अबिलम्ब गठन गर्नं पर्ने तर्फ राज्यको ध्यान जान जरुरी छ ।

♦ खलो, बालिघरे (बाहुरे) तथा हलिया प्रथा र त्यसको अन्त्य

अन्तरिम संविधान २०६३ को मौलिक हक अन्तर्गतको शोषण विरुद्धको हकको धारा २९ मा प्रत्येक नागरिकलाई शोषण विरुद्धको हक हुनेछ भन्नुका साथै उपधारा २ मा प्रथा, परम्परा र प्रचलनको नाममा कुनै किसिमले कसैलाई शोषण गर्न पाइने छैन भनी उल्लेख गरिएको छ । त्यस्तै उपधारा ४ मा कसैलाई निजको इच्छा विरुद्ध काममा लगाउन पाइने छैन भनी उल्लेख छ । बालिघरे प्रथा, हलिया प्रथा र अत्यन्तै न्यून ज्यालामा काम गर्नंपर्ने बाध्यता विरुद्ध पीडितहरूलाई शोषण विरुद्धको हक प्रदान गरेको छ। दासप्रथाको अवशेषको रुपमा रहेको हलिया प्रथाको अन्त्यको घोषणा भएको १५ वर्ष भैसक्दा पनि पुनस्थापना पूरा भएको छैन । अझै पनि छुट हलियाको ठुलो सख्या रहेको छ । हालै नेपाल सरकारद्वारा गठित अध्ययन समितिको प्रतिवेदन लागू गर्न र देशव्यापी रुपमा रहेको बालीघरे प्रथाका पिडितहरूका लागि दलितहरूका परम्परागत सिपहरूको आधुनिकिकरण गर्नुपर्छ ।

१.६. जातीय विभेद अन्तका लागि राज्यका लोकप्रिय घोषणाहरू तथा दलित लक्षिक कार्यक्रमहरू

१. जातिय विभेद अन्तका लागि राज्यका लोकप्रिय घोषणाहरू

नेपाल सरकारले विभिन्न पटक दलित समुदायको उन्नती र प्रगतिका लागि केही ऐतिहासिक महत्वका घोषणाहरू गरेको छ । जसमा निम्नाम्नानुसार रहेका छन् ।

४. वि.सं. २०५८ श्रावणमा सामाजिक रुपमा परम्परादेखि जातीय विभेद तथा छुवाछूत जस्तो अमानवीय व्यवहारको अन्त्यको लागि सरकारले आठ बुँदे नीति तथा कार्यक्रमको घोषणा ।

५. वि.सं. २०६० सालमा जातीय विभेद तथा छुवाछूत कसुरको गम्भीर्यता र प्रभावलाई मध्यनजर गरी सरकारवादी मुद्दाको मान्यता वि.सं. २०६०/०५/१२ मा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित ।

६. वि.सं. २०६३ साल जेष्ठ २१ गते नेपाललाई जातीय विभेद तथा छुवाछूत मुक्त राष्ट्रको रुपमा घोषणा तथा जेष्ठ २१ गतेलाई जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव उन्मुलन दिवसको घोषणा ।

७. वि.सं. २०६८ चैत्र २७ गते नेपाल सरकारको मन्त्रिपरिषको निर्णयले जातीय विभेद तथा छुवाछूत अन्त्य तथा दलित अधिकार प्रवर्धन संयन्त्र २०६८ जारी भएको छ ।

२.राज्यका दलित लक्षित कार्यक्रमहरू

वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसार पाँच वर्षमाथिका व्यक्तिको साक्षरता दर औषत ६५.९४ प्रतिशत हुँदा दलित समुदायको भने ५४ प्रतिशत मात्र छ। मानव विकास सूचांकमा दलित समुदाय सबैभन्दा तल छ। राष्ट्रिय योजना आयोग र संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास नियोग (युएनडिपी) ले संयुक्त रुपमा सन् २०१४ मा प्रकाशित गरेको मानव विकास प्रतिवेदन अनुसार ब्राह्मण क्षेत्रीको गरिबी दर १० प्रतिशत हुँदा पहाडी दलितको गरिबी दर ४३.६ र मधेशी दलितको गरीबी दर ३८.२ प्रतिशत थियो भने पछिल्लो आर्थिक विकासको सूचांक हेर्दा सरदर गरीबी ३१ प्रतिशत छ भने दलितको गरीबी ४७ प्रतिशत रहेको छ। बाहुन क्षेत्रीको गरिबी १९ र नेवारको गरिबी १४ प्रतिशत मात्र छ। यी सबै आर्थिक, सामाजिक सूचकले दलितहरू सबैभन्दा तल रहेको स्पष्ट देखाएको छ। ब्राह्मण क्षेत्रीको औसत आयु ७३ वर्ष र दलितको औसत आयु ६७ वर्ष छ। मानव अधिकार उल्लंघनबाट सबैभन्दा प्रभावित हुने समुदाय दलित नै हो। यसै सन्दर्भमा सरकारको समावेशीकरण राज्यको मूल नीति भएको छ।

दलित केन्द्रीत राज्यको संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा विद्यमान संरचनाहरूमा संघका मन्त्रालयहरू, विभागहरू, निकाय, समिति, बोर्ड तथा अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संघ, संस्थाहरू, प्रदेशका मन्त्रालयहरू, विभागहरू, निकाय, समिति, बोर्ड तथा अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संघ, संस्थाहरू, स्थानीय तहका जिल्ला समन्वय समिति लगायत विभिन्न सरकारी कार्यालय, समिति, बोर्ड तथा अन्य सरकारी तथा गैर सरकारी संघ, संस्थाहरू, नगरपालिकाहरू, गाउँ पालिकाहरू, स्थानीय तहमा क्रियाशील राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर संस्थाहरू, राष्ट्रिय दलित आयोग, दलित विकास समिति, वादी विकास समिति र क्रियाशिल दलित सञ्जाल, दलित समिति, तथा दलित नागरिक समाजद्वारा दलित समुदाय लक्षित सशक्तिकरण तथा गरिबी न्युनीकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेका छन्। जसमा हाल राज्यका दलित लक्षित कार्यक्रमहरू यस प्रकार रहेका छन्।

आ.ब २०८०/८१ को नीति तथा कार्यक्रममा पेश गरिएका दलित लक्षित बुँदाहरू:

अति विपन्न, दलित, लोपोन्मूख, सीमान्तकृतका लागि किफायती र वातावरणमैत्री आवास उपलब्ध गराउने अभियान सञ्चालन गरिनेछ। जोखिममा रहेका बस्ती तथा विस्थापित परिवारलाई सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गरिनेछ। भूकम्पका दृष्टिले संवेदनशील स्थानका सार्वजनिक भवनलाई प्रबलीकरण गरी भूकम्प प्रतिरोधी बनाइनेछ। हस्तान्तरण भई आएका भूकम्पपछिको पुनर्निर्माण कार्य आगामी दुई वर्षभित्र सम्पन्न गरिनेछ।

राज्यका आधारभूत तहमा महिला र दलितको समानुपातिक प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिनेछ। राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाइनेछ। महिला र लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण, दुर्व्यवहार र भेदभाव अन्त्य गर्दै लैङ्गिक उत्तरदायी शासन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने नीति लिइनेछ। हिंसापीडितको तत्काल उद्धार, पुनःस्थापना र परिवारमा पुनः एकीकरण तथा आर्थिक सशक्तीकरणलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ। दुर्गम क्षेत्रका जोखिममा परेका गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाको हवाई उद्धार कार्यलाई थप व्यवस्थित बनाइनेछ।

मदरसा शिक्षालाई आधुनिक शिक्षा प्रणालीसँग आबद्ध गर्ने कानुनी व्यवस्था गरिनेछ। गुरुकुल, गुम्बा, मदरसा लगायतले सञ्चालन गर्ने शैक्षिक कार्यक्रममा दिइँदै आएको अनुदानलाई विद्यार्थी संख्याको आधारमा सञ्चालित

गरिनेछ । दलित, अल्पसङ्ख्यक, लोपोन्मूख जातजाति, पिछडिएको क्षेत्र, दुर्गम तथा हिमाली क्षेत्र र आर्थिक रूपले विपन्न परिवारका बालबालिका तथा विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाको गुणस्तरीय शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्न प्रदेश तहमा आवासीय विद्यालय सञ्चालन गरिनेछ । सहिद एवं वेपत्ता परिवार, आन्दोलनका घाइते एवं अपाङ्ग भएका र द्वन्द्वपीडित परिवारका बालबालिकालाई शिक्षामा विशेष अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।

दलितका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम

सरकारले आर्थिक वर्ष २०५२/०५३ देखि नै शिक्षा मन्त्रालयमार्फत् प्राथमिक, निम्न माध्यमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यामिक तहमा र सिमित रुपमा उच्च शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यवासायिक शिक्षामा विभिन्न छात्रवृत्ति प्रदान गऱ्यो । विद्यालयमा विद्यार्थी टिकाइ राख्न र विद्यालय छोड्ने दर कम गर्न आधारभूत तहका वालबालिकालाई दिवा खाजा जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका छन् ।

रोजगारीका विशेष कार्यक्रम

स्थानीय तहमा रहने रोजगार केन्द्रमा वेरोजगारी सूची दर्ता भएका मुक्त कमैया, हलिया, हरूवा, चरुवा, कमलरी, सीमान्तकृत र विपन्न समुदाय, अपांगता भएका र खाद्य असुरक्षा भएका क्षेत्रका बेरोजगारलाई लक्षित गरी बजेटमा दलितलाई प्राथमिकतामा राख्दै रोजगारीका विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिदै आएका छन् ।

सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम

सबै नागरिकलाई गर्भावस्थादेखि वृद्धावस्थासम्मको जीवन चक्रलाई सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध गरिने र जसमा पाँच वर्ष मुनिका दलित बालबालिकाहरूलाई पोषण भत्ता तथा ६० वर्ष उमेर पुगेका दलितहरूलाई वृद्ध भत्ताको व्यवस्था अनुसार सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण गरिदै आएको छ । “कोही भोकै पर्दैन, कोही भोकै मर्दैन” भन्ने सरकारको प्रतिवद्धता रहेको छ ।

कर्जामा ब्याज अनुदान

दलित समुदायको सामाजिक एकिकरण गर्दै उनीहरूलाई सहकारी तथा सामुदायिक उत्पादन प्रर्णालीमार्फत् आधुनिक व्यवसाय गर्न कार्यविधिका आधारमा कर्जा ब्याज अनुदान उपलब्ध गराइने लक्ष्य बजेटले राखेको छ ।

अन्तरजातीय विवाह प्रोत्साहन भत्ता

दलित र गैर दलित बिचको अन्तरजातीय विवाह गर्ने जोडीलाई पुरस्कृत वा हौसला प्रदान गर्न एकलाख रुपैयाँ प्रोत्साहन भत्ता दिने व्यबस्था ल्याइएको थियो तर उक्त कार्यक्रम संचालनमा छैन ।

जनता आवास कार्यक्रम

जनता आवास, सुरक्षित आवास लगायतका कार्यक्रमअन्तर्गत् गरीव र दलित बस्तीहरूका दलित परिवारलाई सरकारले आवास निर्माण गरी गरिब दलित परिवारलाई हस्तान्तरण गर्दै आएको छ ।

जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रम

नागरिकलाई मानव अधिकारका आधारभूत पक्षमा सजग र क्रियाशिल बनाउन, जातीय विभेद तथा छुवाछूत अन्त्य एवं मानव अधिकार वहाली गर्न र सामाजिक मर्यादा कायम गर्न जनचेतना अभिवृद्धिका कार्यक्रम सञ्चालन गरिदै आएका छन् ।

निःशुल्क कानुनी सहायता

राज्यले हिंसा पीडित महिला, अपांग भएका व्यक्ति, दलित बालबालिका र जेष्ठ नागरिकलाई निःशुल्क कानुनी सहायता उपलब्ध गराउदै आएको छ ।

मुक्त हलिया पुनःस्थापना कार्यक्रम

राज्यले मुक्त हलिया पुनस्थापना सँगैहरूवा,चरुवाको पनि पहिचाहन गरी पुर्नस्थापना गर्ने कार्यक्रम बर्षौदेखि सञ्चालन गर्दै आएको छ । यसको शुरूवाती सुदूरपश्चिम र साविकको कर्णालीका केही जिल्लाबाट भएको थियो ।

३. आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ को बजेटमा दलित समुदायका लागि भएको व्यवस्थाहरू:

१. भूमिहीन दलित, सुकुम्बासी एवं अव्यवस्थित बसोबासीहरूको पहिचान, लगत संकलन, सत्यपन तथा नापनक्सा कार्य सम्पन्न गरिनेछ। आगामी आ.व.भूमि आयोग मार्फत ११० वटा स्थानीय तहमा २५ हजार भूमिहीनलाई जग्गाधनी पूर्जा वितरण गरिनेछ ।

२. हाल प्रदान गरिदै आएको विपन्न, दलित सीमान्तकृत लगायतका विद्यार्थीलाई लक्षित छात्रवृत्ति तथा मुलुकभरका छात्रालाई प्रदान गरिदै आएको छात्रवृत्ति कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइने । मुसहर, डोम र चमार विद्यार्थीलाई चिकित्सातर्फको उच्च शिक्षामा प्रदान गरिदै आएको छात्रवृत्तिलाई निरन्तरता दिइने ।

३. कुरीति, कुप्रथा र अन्धविश्वासबाट समाजलाई मुक्त गर्न सामाजिक जागरण अभियान एवं सचेतनामूलक कार्यक्रम सन्चालन गरिनेछ ।

४. नेपालको संविधानको धारा ४० मा व्यवस्था भए बमोजिम दलित समुदायको समानुपातिक प्रतिनिधित्वको साथै सार्वजनिक सेवा, रोजगारी, शिक्षा, स्वास्थ्य र सामाजिक सुरक्षा, परम्परागत पेशा तथा व्यवसायको सुरक्षा र विकास सुनिश्चित गरिनेछ । साथै भूमिहीन र आवासविहीन विपन्न दलितहरूलाई भूमि र आवासको व्यवस्था गरिनेछ। यी अधिकारहरू सुनिश्चित गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरूमा बजेट विनियोजन गरेको ।

५. जनता आवास कार्यक्रम अन्तर्गत अति विपन्न, दलित, लोपोन्मुख, सिमान्तकृत जनजाति र समुदायको लागि घर निर्माण गर्न रु. १ अर्ब २६ करोड विनियोजन गरेको । सुरक्षित नागरिक आवास कार्यक्रम अन्तर्गत दश हजार आवासीय भवनको फुस, पराल र खरको छानालाई जस्तापाता वा अन्य स्थायी सामाग्रीले विस्थापन गर्न रु.७९ करोड बजेट विनियोजन गरेको ।

परिच्छेद- २

दलित समुदायको अवस्था

२.१. दलित शब्दको अर्थ र परिभाषा

दलित शब्दको प्रयोग भारतीय आन्दोलनबाट प्रारम्भ भएको हो । भारतीय दलित आन्दोलनका अगुवाहरूले दक्षिण एशियाली समाज र विशेषतः भारतीय समाजमा प्राचीन वर्णाश्रम व्यवस्थाले छुत र अछुत भनेर विभेद गर्दै आएको मानव समुदायलाई दलितको संज्ञाले सम्बोधन गरेका थिए । नेपालमा वि.स.२०२४ सालदेखि दलित आन्दोलनमा यो शब्द प्रयोगमा आयको थियो ।

त्यस अघिसम्म नेपाली समाजमा शुद्र, अछूत जाति र हरिजन जस्ता शब्दहरू प्रचलित थिए । अझ भिन्ना भिन्नै थरअनुसार भिन्ना भिन्नै पदावलि प्रयोग हुन्थे जसले गर्दा एउटै समस्या उस्तै उत्पीडन र समान पीडा भए पनि दलितहरूमा खण्डित अवस्था विद्यमान थियो । अतः दलित शब्द जात व्यवस्थाले गरेको उत्पीडनमा बाँचेको र अछूतको अपमान भोगेको सबै नश्ल र थरका मानिसहरूलाई एकिकृत गर्ने र एउटै परिचय दिने साझा पदावली बन्न पुग्यो । यद्यपि तत्कालिन पञ्चायति व्यवस्थाले यो शब्दमाथि नै प्रतिबन्ध लगाएको थियो ।

सारतः दलित सक्कली श्रमजिवी सभ्यताको सूत्रधारमा भौतिकशास्त्री र संघर्षशील मानवको साझा चिनारी वोधक पदावली हो । जसले एकता र परिवर्तनको सन्देश दिन्छ ।

अतः निष्कर्षमा हिन्दु वर्णाश्रम जात व्यवस्थाले शुद्र र अछूतको रुपमा विभेद गर्दै आएको तर मानव समाज र सभ्यताको इतिहासमा श्रमिक, शिल्पकार र परिवर्तरकारीको रुपमा अटुट योगदान गर्दै आएको तर अफसोच आजको युगमा समेत छुवाछूत र भेदभावको अमानवीय पीडा भोगिरहेको विभिन्न नश्लभित्रका तर उस्तै उत्पीडनमा रहेका मान्छेहरूलाई दलित भनिन्छ ।

राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ मा दलित समुदाय भन्नाले राष्ट्रिय दलित आयोगको सिफारिसमा नेपाल सरकारले परिभाषित गरेको समुदायलाई सम्झनु पर्छ भन्ने उल्लेख भएको छ ।

२.२ दलितको आर्थिक अवस्था

वि.सं २०७८ को जनगणनाअनुसार नेपालका दलितको कुल जनसंख्या ४,१५,५,९१७ रहेको छ । दलित समुदायको आर्थिक अवस्था पनि कमजोर रहेको छ । कुल दलित जनसंख्यामध्ये ४२ प्रतिशत दलित गरिबीको रेखामुनी रहेको छ । स्रोत र साधनहरू माथिको पहुँचको अभाव, गरिबी, शिक्षाको अभाव र रोजगारीका पर्याप्त विकल्प नहुँदा दलित समुदायको खाद्य अधिकार दिनानुदिन कुण्ठित हुँदै जानुले उनीहरु संकटोन्मुख छन् भन्ने बुझिन्छ ।

२.३. सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

जातीय छुवाछूत र भेदभावका घटना विगतदेखि हुँदै आईरहेको छ । समाजमा आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकास सँगै सामाजिक बनौट, रहनसहन, संस्कृतिमा समय अनुरुप विकास हुदै गएता पनि अझै पनि सामाजिक रुढिवादी संस्कार र सोचले गर्दा समाजमा नेपालको संविधानले परिकल्पना गरे अनुसारको परिवर्तन अझै भैसकेको छैन । जातीय विभेद अन्त्य गर्ने तथा दलितको हक हित संरक्षणका लागि राज्यका जिम्मेवार राजनीतिज्ञ तथा

सरोकारवाला व्यक्तिहरूनै यसप्रति संवेदनशिल र प्रतिवद्ध हुनु पर्ने देखिन्छ । दलित समुदाय आर्थिक रुपमा सम्पन्न, शैक्षिक रुपमा सवल, सामाजिक रुपमा प्रगतिशिल र राजनीतिक रुपमा सचेत हुन आवश्यक छ । दलित समुदायको परम्परागत पेशालाई अझ आधुनिकिकरण गरी जिविकोपार्जन मात्रै होइन व्यावसायिकिकरण गर्न आवश्यक रहेको छ । यसको लागि सबै तहको सरकारबाट उपयुक्त वातावरण र लगानी गर्न आवश्यक रहेको छ । दलित समुदायको अवस्था विश्लेषण गरी आगामी राष्ट्रिय जनगनणामा दलित समुदायको आर्थिक, सामाजिक, भौगोलिक, शैक्षिक, पेशागत लगायतका वास्तविक तथ्यांक सम्बन्धित सरोकारवाला सबैले उपलब्ध गराई दलितको उथ्थानका लागि उपयुक्त नीति तथा रणनीति तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने हुनाले सबै सरकारी, गैर सरकारी निकाय तथा प्रदेश, स्थानीय तह र लक्षित वर्गको यसतर्फ ध्यान पुग्न आवश्यक छ ।

२.४. राजनीतिक अवस्था

राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त राजनीतिक दलहरुमा दलितको प्रतिनिधित्व

राजनीतिक दलहरुबाट प्राप्त जानकारी अनुसार राजनीतिक दलहरुको केन्द्रीय कमिटीमा निम्नानुसार दलितको प्रतिनिधित्व भएको देखिन्छ ।

क्र.सं.	राजनीतिक दलको नाम	जम्मा सदस्य संख्या	दलित महिला सदस्य संख्या	दलित पुरुष सदस्य संख्या	जम्मा दलित सदस्य संख्या	कैफियत
१	नेपाली काँग्रेस	१४७	३	७	१०	
२	नेकपा एमाले	३०१	६	१४	२०	
३	नेकपा (माओवादी केन्द्र)	३४३	१३	१८	३१	
४	राष्ट्रिय स्वतन्त्र पार्टी	३०५			३	
५	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी	१०८	२	१	३	
६	जनता समाजवादी	५१४			३०	

२.५. शैक्षिक अवस्था

क्षेत्र	राष्ट्रिय औसत	दलित समुदाय	मधेशी दलित
साक्षरता	५९	४९ प्रतिशत	३४
कक्षा ८ अध्ययन पूरा गर्ने		२५ प्रतिशत	१२
एस.एल.सी. उत्तिर्ण गर्ने		१.६ प्रतिशत	०.८

२.६. स्वास्थ्य तथा सरसफाईको अवस्था

विषय/क्षेत्र	अन्य महिला	दलित महिला	दलित
परिवार नियोजनको साधनको पहुँच	५३ प्रतिशत	४३	
गर्भावस्थामा स्वास्थ्य चैकी जाने	६३.५	४० प्रतिशत	
स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने	४८.५२	२६.४	
आइरन चक्की लिनेहरू	५१	२८	
खोप लिने	९०	८६	
आफ्नै आम्दानीबाट आफ्नो स्वास्थ्य उपचार खर्च व्यहोर्न सक्ने	५५.५		६५ प्रतिशत
बाल विवाह			६० प्रतिशत
सुधारिएको शौचालय			३५ प्रतिशत

२.७. रोजगारीको अवस्था

यसरी अधिकांश दलित समुदाय उपयुक्त रोजगारीका अवसरबाट बञ्चित हुन पुगेका छन् । ठूलो रकम लगानी, उपयुक्त सीप र उच्च शिक्षाको अभावले दलित युवा रोजगारीका लागि कम आय हुने, न्यून आकर्षक मानिने र रोजगारिका लागि जोखिमयुक्त मुलुकहरू भारत तथा खाडी मुलुकमा बढी जाने गरेको पाईन्छ । राष्ट्रिय योजना आयोगले सन् २०१९ मा गरेको अध्ययन अनुसार बहुआयामिक गरीबीको रेखामुनि रहेको जनसख्या ज्ञड.ठ प्रतिशत छ । तर दलित समुदायको भने ४२ प्रतिशत जनसख्या गरीबीको रेखामुनि रहेको बाट दलित समुदाय गरिबीबाट आक्रान्त रहेका छन् भन्ने कुराको पुष्टि हुन्छ ।

ब्राहमण/क्षेत्री	६३
जनजाति	१९.५५
मधेसी	१५.९५
दलित	१.९४

२.८. जनसंख्या अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार दलित समुदायको जनसंख्या

सि.नं.	जातजाति	जनसंख्या	प्रतिशत	कैफियत
१	विश्वकर्मा	१४७००१०	५.०४	
२	परियार	५६५९३२	१.९४	

३	मिजार	४५२२२९	१.५५	
५	चमार/हरिजन/राम	३९३२५५	१.३५	
६	मुसहर	२६४९७४	०.९१	
८	दुसाध/पासवान/पासी	२५०९७७	०.८६	
९	तत्मा/वत्वा	१२६०१८	०.४३	
१०	खत्वे	१२४०६२	०.४३	
११	धोवी	१०१०८९	०.३५	
१२	बाँतर/सरदार	६१६८७	०.२१	
१३	कोरी	२०६७०	०.०७	
१४	डोम	१९९०१	०.०७	
१५	बादी	११४७०	०.०४	
१६	खटिक	९१५२	०.०३	
१७	गाइने	६९७१	०.०२	
१८	सरवरिया	५७९३	०.०२	
१९	धनकार/धरिकार	४०९०	०.०१	
२०	हलखोर	२९२९	०.०१	
२१	नटुवा	२८९६	०.०१	
२२	ढाँडी	२३३९	०.०१	
२३	चिडिमार	१६१५	०.०१	
२४	किसान	१४७९	०.०१	
२५	कलार	९३१	०	
२६	जम्माः	३९००४६९	१३.३८	

स्रोतः राष्ट्रिय तथाङ्क कार्यालयको जनगणना २०७८

जम्मा जनसंख्याः २९१६४५७८

दलित समुदायको जनसंख्याः ४१५५९१७

२.९ गरिबीको अवस्था

देशमा १५.३२ प्रतिशत पहाडी दलित र ४४ प्रतिशत मधेशी दलित शुद्ध भूमिहीन अवस्थामा रहेका छन् । कृषि भूमिहीनको परिभाषाअनुसार पहाडमा ७७ प्रतिशत र तराईमा ९० प्रतिशत दलित भूमिहीनताको अवस्थाबाट गुज्रिरहेका छन् । ती अधिकांश भूमिहीन दलितहरू जमिनदार वा भूमिपतिको जमीनमा दशकौंदेखि निरन्तर काम गरेरै गुजारा चलाउँदै आईरहेका छन् । नेपालका ग्रामीण भेगका दलित समुदाय अझैपनि बालीघरे प्रथाबाट जीविका धान्न बाध्य छन् । हरुवा, चरुवा, बोनी प्रणाली उनीहरूको जीवन धान्ने माध्यम बन्ने गरको छ । शिक्षामा दलित स मुदाय असाध्यै पछाडि परेको छ । त्यसोहुँदा दलितको साक्षरता दर ५२.४ प्रतिशत मात्र रहेको छ । जबकि राष्ट्रिय औषत साक्षरता दर ६५.९ प्रतिशत छ । तराईमा दलितको साक्षरता दर त अझै कम ३४.५ प्रतिशत छ । दलित समुदायका १.६ प्रतिशतले मात्र एसएलसी उत्तीर्ण गरेका छन् । त्यो संख्या स्नातक तहसम्म पुग्दा ०.८ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै दलित महिलाको साक्षरता ४५.५ प्रतिशत रहेको छ । यो तथ्यांकले दलित समुदायको शिक्षामा कहालिलाग्दो अवस्थालाई चित्रण गर्छ ।

राष्ट्रिय योजना आयोगका अनुसार राष्ट्रिय औषत आयु ६८ दशमलव ८ वर्ष छ भने दलितको औषत आयु ५८ वर्ष मात्र छ ।खुल्ला बजार अर्थतन्त्रका कारण दलित समुदायको परम्परागत सिप, कला, पेसा व्यवसाय विस्थापित हुँदै गएको पाइन्छ । विश्वव्यापी महामारीका रुपमा फैलिएको कोबिड १९ र लामो बन्दाबन्दीका कारणले हजारौंको संख्यामा बेरोजगारी थपएिकोछ । विद्यामान् ५० प्रतिशत दलित जनशक्ति पूर्णरुपमा बेरोजगार भएको छ । देशका ९५ प्रतिशत दलित समुदाय खाद्य संकटमा रहेको छ । दलित ५० प्रतिशत जनसंख्या बन्दाबन्दी पश्चात् जीविकोपार्जनको खोजिमा भौतारिरहेको छ ।

दलित समुदाय बैंक, वित्तीय संस्थाहरूको पहुँचबाट टाढा रहेका छन् । ती वित्तिय संस्थाहरूमा ऋण लिनको लागि धितो राख्न आवश्यक जमिन नभएका कारण अधिकांश दलित समुदाय बैक, सहकारी तथा फाईनान्स जस्ता संस्थाहरूमा पँहुच राख्न असमर्थ हुन्छन् । तसर्थ, उनीहरू साहु महाजनसँग अधिक चर्को व्याज दर (मिटर व्याज) मा ऋण लिनुपर्ने अवस्थामा छन् ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालयले सन् २०१२ मा नेपाल सामाजिक समावेशीकरण सर्वेक्षणको तथ्यांक अनुसार सार्वजनिक ठाउँमा प्रवेशमा विभेद भोग्ने नेपालका मुख्य आठवटा जातीय समूहमध्ये सबैभन्दा बढी ५० प्रतिशत दलितहरू छन् । अझै ४३ प्रतिशत मधेसी दलितले स्वास्थ्य सेवामा विभेद भोग्छन् । त्यस्तै २१ प्रतिशतभन्दा बढी मधेसी दलितको आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच छैन । भाषाका कारण १९ प्रतिशत मधेसी दलितले रोजगारीको अवसर गुमाउनु परिरहेको छ ।

विषय र क्षेत्र	राष्ट्रिय औसत	दलित समुदाय
वार्षिक आय	रु. ८८,७८५	३४,१८७
भूमिहीन	२१ प्रतिशत	४० प्रतिशत
मानव विकास सूचाङ्क	०.४ प्रतिशत	०.४४६
गरिबी	२५ प्रतिशत	४२ प्रतिशत
खाद्यान्न प्रर्याप्तता	७७ प्रतिशत	५३ प्रतिशत

४६ प्रतिशत मधेसी दलितहरूले वर्षभर दुई छाक पूरा खान पाउँदैनन् स्रोत र साधनहरूमाथिको पहुँचको अभाव, गरिबी, शिक्षाको अभाव र रोजगारीका पर्याप्त विकल्प नहुँदा दलित समुदायको खाद्य अधिकार दिनानुदिन कुण्ठित हुँदै गएको छ । ४२.५ प्रतिशत मधेसी दलितहरू प्राथमिक पेसाहरूबाट आफ्नो जीविकोपार्जन गरिरहेका छन् ।

परिच्छेद -३

राष्ट्रिय दलित आयोगको गठन र यसका कार्यक्षेत्र

३.१. पृष्ठभूमि

लामो कालखण्डदेखि नै नेपाल लगायत दक्षिण एशियामा दलित समुदायमाथि जातपातको आधारमा छुवाछूत तथा भेदभाव हुँदै आएको छ । ई.पू. ३००० भन्दा अगाडि अर्थात् लगभग छ हजार वर्ष पहिले आर्यहरू भारत प्रवेश गरी त्यहाँका मूलतः द्रविड र आष्ट्रिक जातका मानिसहरूको सामाजिक जीवनमा हस्तक्षेप गरी आफ्नो राज्य स्थापना गरेसँगै आर्य शासित दास व्यवस्थाको थालनी भयो । आर्यहरूको जनसंख्या वृद्धिसँगै राज्यहरूको विभाजन र उनीहरूबिच युद्ध शुरू भयो । युद्धमा पराजित आर्यहरू दासमा फेरिने क्रम बढ्यो । बिजेता आर्यहरूले पराजित सबैलाई श्रमजन्य काम लगाउन थाले । ब्राम्हणले पुरेत्याँई गर्ने, ज्ञान र शिक्षा आर्जन गर्ने, क्षेत्रीले सैनिक तथा प्रशासकीय कार्य गर्ने, वैश्यले पशुपालन, खेती, व्यापार र शुद्रले श्रम, शिल्पकारी र सेवाको काम गर्ने गरी श्रम विभाजन गरियो । श्रम विभाजनको यही क्रम विस्तारै वर्ण व्यवस्थामा रुपान्तरित भयो ।

दक्षिण यशियाली उपमहाद्विपको मात्रै नभई संसारकै पुरानो संकलित ग्रन्थ ऋग्वेद आर्यहरूद्वारा रचित ग्रन्थ हो । यसलाई संकलन र सम्पादन गर्ने काम व्यासले गरेकोले उनको नाम वेदव्यास रहेको धरैको अनुमान छ । ऋग्वेदका दश मण्डलहरूमध्ये दशौं मण्डलमा पुगेपछि मात्र “त्यस विराट पुरुषको मुख ब्राम्हण, हात क्षेत्रीय, जाङ्ग वैश्य र खुट्टा शुद्र थिए” भनी उल्लेख भएको पाइन्छ । यसरी त्यी आर्य राज्यहरूमा वर्ण व्यवस्था खडा गरिएपछि करिब १००० वर्षसम्म पनि त्यसभित्र छुवाछूत प्रथा थिएन । शास्त्र पढ्न निषेध थिएन । वर्ण परिवर्तन हुन सक्थ्यो । लगभग इ.पू. ३०० देखि इ.पू. २०० मा आइपुग्दा मात्रै शुद्रको निम्ति श्रम विभाजनलाई अनुल्लंघनीय बनाउन वर्ण व्यवस्थालाई पूर्णतः लागू गरियो । त्यसपछि नै सम्पूर्ण शुद्रलाई दास मान्न र त्यस अनुसार व्यवहार गर्न थालियो । राजा मनु (जन्म लगभग इ.पू.२००) ले छुवाछूत सहितको वर्ण व्यवस्थालाई अत्यन्तै कठोरतापूर्वक कानुनी रुपमै लागू गरे । उनको कालमा आएर “शुद्र, ढोल र नारी यातनाका भागिदार” भन्ने स्तरको कानुन स्थापित भयो । इसा पूर्व ६०० सम्ममा वर्ण व्यवस्थामा छुवाछूतसमेत थप भईसकेको र त्यसलाई राजा मनुले कानुनी रुप दिएर वर्ण व्यवस्थालाई झन कठोर पारे ।

यसरी श्रमको विभाजन नै विस्तारै वर्ण व्यवस्थामा फेरिँदै त्यही वर्ण व्यवस्थाको जगमा छुवाछूत प्रथा स्थापना हुन पुग्यो । यो छुवाछूत सहितको वर्ण व्यवस्था विभिन्न कालखण्डमा नेपाल प्रवेश गऱ्यो । नेपालमा लिच्छवीहरूको शासन शुरू भएसँगै वर्ण व्यवस्थाको थालनी गरियो र तत्कालिन वाग्मती उपत्यकामा चार वर्ण अठार जातको स्थिति कायम गरियो । मल्ल वंशको शासनकालमा पनि बाग्मती उपत्यकामा चार वर्ण चौंसठ्ठी जातमा समाजलाई विभक्त गरी छुवाछूतलाई कठोरतापूर्वक लागू गरियो । गोरखाका राजा राम शाहले चार वर्ण छत्तीस जातको व्यवस्था कायम गरी श्रेणी विभाजनको काम गरे । शाहकालीन समयमा पृथ्वीनारायण शाहले “असिल हिन्दूस्तान” निर्माण गर्ने नारासहित आधुनिक नेपाललाई एकीकरण गरेपछि वर्ण व्यवस्था सिङ्गै नेपालको शासक जातीय धर्म बन्न पुग्यो । छुवाछूतसहितको वर्ण व्यवस्थामा आधारित शाह वंशीय राज्यसत्ताले दलितहरूमाथि पुरानो उत्पीडनलाई मात्र कायम गरेन अझ बढेर क्रमशः मङ्गोल मुलका जातजातीलाई समेत छुवाछूतयुक्त वर्ण व्यवस्थालाई आफ्नो संस्कृतिको रुपमा अपनाउन प्रेरित र प्रशिक्षित गऱ्यो ।

जङ्गबहादुर राणाले वि.स.१९१० मा मुलुकी ऐन जारी गरी पहिलेदेखि अछुत बनाइएका दलितहरूलाई पानी नचल्ने

जातका रुपमा कानुनी छाप लगाई दिएर त्यहि अनुसारको दण्ड सजायको व्यवस्था गरे । उनले छुवाछूतयुक्त वर्ण व्यवस्थालाई लिखित रुपमै संस्थागत गरे । उक्त ऐनमा व्यक्तिलाई पेशाका आधारमा तागाधारी, मतवाली, छोइ छिटो हाल्नु पर्ने (पानी नचल्ने) र छिइ छिटो हाल्नु नपर्ने (पानी चल्ने) गरी विभाजन गरिएको छ । वि.स.२००७ सालको राजनीतिक परिवर्तनले शहर बजारमा केही मात्रामा खुकुलोपन ल्याएपनि दलितहरूको मुक्तिको निम्ति आधारभूत कदम चाल्न सकेन । वि.सं. २०१७ सालमा पञ्चायती प्रणाली शुरू भएपश्चात् राजा महेन्द्रले वि.सं. २०१९ सालमा हिन्दू अधिराज्य भनी किटान गरी संबिधान जारी गरे । वि.सं. २०२० सालमा नयाँ मुलुकी ऐन जारी गरी ऐनको अदलको १० मा छुवाछूत र जातपातको आधारमा बिभेद गर्न नपाइने उल्लेख त भयो तर त्यसो गरेमा कानुनी सजाँयको व्यवस्था नहुनाले र त्यही महलमा सनातनदेखि चलिआएको परम्परालाई भेदभाव नमानिने व्यवस्थाले त्यो प्रावधान व्यर्थ हुन पुग्यो । यसरी ३० वर्षको पञ्चायतकाल भरी दलितको आर्थिक दरिद्रता र अपमानजनक सामाजिक स्थिति कायम रही रह्यो । वि.सं. २०४६ सालको जनआन्दोलनले पञ्चायती राजनीतिक प्रणालीलाई अन्त्य गरी राजतन्त्रात्मक संसदीय बहुदलीय प्रणालीको स्थापना गर्‍यो ।

वि.सं. २०४७ को संविधानले जातपातको आधारमा बिभेद गर्न नपाइने घोषणा फेरि पनि गर्‍यो । तर हिन्दू अधिराज्यको व्यवस्था भने कायमै राख्यो । केही नेपाल ऐन संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०४८ ले भेदभावपूर्ण व्यवहार गर्ने व्यक्तिलाई दण्डनीय कानुनको व्यवस्था गरेपनि व्यवहारमा पूर्णतः लागू हुन सकेन । वि.स.२०५८ चैत्र ६ गतेको गठन आदेशबाट राष्ट्रिय दलित आयोगको स्थापना भएता पनि यसले संबैधानिक आयोगको हैसियत भने वि.सं. २०७२ सालमा संविधान जारी भए पश्चात मात्र प्राप्त गर्‍यो । नेपालमा वि.सं. २०६३/०२/२१ गते जातीय छुवाछूत तथा भेदभावमुक्त राष्ट्र घोषणा भई जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस मनाउन थालिएको हो । वि.सं. २०६८ मा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसुर र सजाय) ऐन, २०६८ लागू भई उक्त ऐनमा जातीय विभेद तथा छुवाछूत गर्नेलाई कैद तथा जरिवानाको व्यवस्था गरिएको छ । नेपालको संविधानको प्रास्तावनामै सबै प्रकारको जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चितता गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तको आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने कुरा उल्लेख भएको छ ।

३.२. आयोगको परिचय, गठन

सबै किसिमका जातीय छुवाछूत तथा विभेदको उन्मूलनसँग सम्बन्धित विषयमा कार्य गर्ने जिम्मेवारी पाएको राष्ट्रिय दलित आयोग संवैधानिक निकाय हो । राष्ट्रिय दलित आयोगले नेपालमा जातीय विभेदको अन्त्य गर्नका लागि नीति तथा कार्यक्रमको निर्माणमा सकृय भूमिका खेल्दै आएको छ । सम्माननीय राष्ट्रपतिले संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको नियुक्ति गर्ने र अध्यक्ष तथा सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले ६ वर्षको हुने व्यवस्था रहेको छ । यस आयोगमा एक अध्यक्ष र अन्य चार जना सदस्य रहने व्यवस्था रहेको छ । दलित समुदायको मानव अधिकारको सम्मान तथा हक, हितको संरक्षण र सम्बर्धन तथा सो समुदायको सशक्तीकरण गर्न तथा जातीय भेदभाव र छुवाछूतको अन्त्य गरी राष्ट्र निर्माण तथा विकासको मूल प्रवाहमा प्रभावकारी रूपमा समाहित गर्न यस आयोगको गठन भएको हो ।

नेपालमा दलित समुदायको मानव अधिकार संरक्षण र सशक्तिकरण गर्न तथा जातीय छुवाछूत र भेदभावको अन्त्यका लागि वि.स २०५८ साल चैत्र ०६ गते तत्कालीन नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को कार्यकारिणी आदेशबाट राष्ट्रिय दलित आयोगको गठन भएको थियो। नेपालको संविधान भाग २७ को धारा २५५ बमोजिम संवैधानिक आयोगको गठन भएको हो। संविधानको भाग २७ को धारा २५६ मा आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार प्रष्ट रुपमा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको संविधानको धारा २९६ को उपधारा १ बमोजिम अझ थप स्पष्ट गर्न राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ व्यवस्थापिका संसद बाट जारी भएको छ ।

३.३. आयोगको कार्यक्षेत्र

क. दलित समुदायको उत्थान तथा हितमा भएका विशेष दलित हितसँग सम्बन्धित कानुनको प्रभावकारी रूपमा पालना भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने,

ख. आयोगले गरेको सिफारिसको कार्यान्वयनको अवस्थाको अनुगमन गर्ने, गराउने,

ग. दलित समुदायको समग्र स्थितिको अध्ययन तथा नीतिगत, कानुनी र संस्थागत सुधारका विषय पहिचान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

घ. दलित समुदायको प्रचलित जात व्यवस्थाभित्र रहदै आएका थरहरूको सम्बन्धमा अध्ययन अनुसन्धान गरी थर सूचीकरणका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।

ङ. प्रचलित राष्ट्रिय ऐन, कानुनहरूका बारेमा गर्नुपर्ने समयानुकूल सुधार तथा संशोधनका सम्बन्धमा अध्ययन गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

च. सामाजिक सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गरी जातीय विभेद तथा छुवाछूत प्रथा अन्त्यका लागि प्रचाप्रसार र सामाजिक सचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने,

छ. जातीय छुवाछूत, उत्पीडन र विभेदको अन्त्य गरी दलित उत्थान र विकासका लागि राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने,

ज. अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौतामा भएको व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदन तयारीका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने ।

३.४ दीर्घकालीन सोच

अवैज्ञानिक धार्मिक, सांस्कृतिक तथा सामाजिक मान्यतामा आधारित चरम जातीय विभेद, भयावह गरिबी र राज्यप्रदत्त सबै किसिमका अबसरहरूबाट शताब्दियौदेखि वञ्चितीकरणमा पर्दै आएका दलित समुदायलाई राज्यको मूल प्रवाहमा ल्याउनु, समान पहुँच स्थापित गर्नु र दलित मानव अधिकारको रक्षा, आत्मसम्मान जागृत गरी राष्ट्रिय एकता अभिवृद्धि सहित समृद्ध र सुखी नेपालको निर्माण गर्नु ।

३.५. उद्देश्य

१. आर्थिक, सामाजिक तथा राजनैतिक अवसरबाट बञ्चितीकरणमा परेका दलितहरूका लागि मुलुकमा उपलब्ध साधन स्रोत तथा सुविधामा समानुपातिक समावेशी पँहुचको सुनिश्चितता गर्ने,

२. दलित समुदायको मानव अधिकारको संरक्षण तथा प्रर्वद्धन गर्ने,

३. जातीय विभेद तथा छुवाछूत अन्त्य गरी राष्ट्र निर्माण तथा विकासमा मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।

३.६. रणनीति

१. मुलुकको उपलब्ध स्रोत साधनहरूमा दलित वर्गको समानुपातिक पँहुच बढाउने,

२. राज्यका सबै निकायमा हुने निर्णय प्रक्रिया एवं प्रशासनिक संरचनामा सकारात्मक विभेद र आरक्षणको माध्यमबाट दलित समुदायको प्रभावकारी भूमिका तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,

३. जातीय भेदभाव र छुवाछूतजन्य व्यवहार अन्त्यका लागि विद्यमान नीति, कानुन र कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्यांकन गरी सुधारको लागि सिफारिस गर्ने,

४. सबै किसिमका जातीय भेदभाव र छुवाछूतजन्य व्यवहारको पूर्ण अन्त्यका लागि सामाजिक सचेतनामूलक कार्यक्रम चलाउने,

५. जातीय विभेद र छुवाछूतजन्य सामाजिक व्यवहारको अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने तथा कानुनी कारवाहीको लागि सिफारिस गर्ने ।

३.७ कार्यक्रमहरू

- दलित समुदायको मानवअधिकार एवं हकहित प्रवर्दधनका लागि जनचेतानामूलक कार्यक्रमहरू तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने,
- जातीय विभेद तथा कुरीति विरुद्ध सचेतना अभिवृद्दि गर्ने,
- जातीय छुवाछूत र भेदभाव अन्त्य लागि प्रचारप्रसार सामाग्री तयारी, प्रकाशन र वितरण गर्ने,
- छुवाछूत तथा भेदभावबाट पीडित वा अन्य व्यक्तिले दलितको हक प्रयोग गर्न वञ्चित गरेको विषयमा उजुरी लिने, छानविन गर्ने र मुद्दा दायर गर्नु पर्ने भएमा महान्यायाधिवक्ता समक्ष सिफारिस गर्ने ।

३.८. नेपालको संविधान बमोजिम आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार

नेपालको संविधानको धारा २५६ मा राष्ट्रिय दलित आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार तपसिल बमोजिम उल्लेख गरिएको छ ।

क. दलित समुदायको समग्र स्थितिको अध्ययन तथा अन्वेषण गरी तत् सम्बन्धमा गर्नुपर्ने नीतिगत, कानुनी र संस्थागत सुधारका विषय पहिचान गरी नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

ख. जातीय छुवाछूत, उत्पीडन र विभेदको अन्त्य गर्दै दलित उत्थान तथा विकासका लागि दलित हितसँग सरोकार राख्ने राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमको तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने,

ग. दलित समुदायको उत्थान तथा हितमा भएका विशेष व्यवस्था लगायत दलित हितसँग सम्बन्धित कानुनको प्रभावकारी रूपमा पालना भए वा नभएको विषयमा अनुगमन गरी पालना वा कार्यान्वयन नभएको भए सोको पालना वा कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकार समक्ष सुझाव दिने,

घ. दलित समुदायको अधिकारसँग सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौताहरूमा उल्लेखित व्यवस्था बमोजिम नेपालले पठाउनु पर्ने प्रतिवेदन तयारीका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने,

ङ. दलित समुदायलाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्न तथा राज्यका सबै अंगहरूमा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न मौजूदा नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिश गर्न ।

च. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत वा सामाजिक कुरीतिबाट पीडित भएको वा दलितको हक प्रयोग गर्न नदिएको कुनै व्यक्ति वा संस्था विरुद्ध मुद्दा दायर गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएमा कानुन बमोजिम अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकाय समक्ष सिफारिस गर्ने ।

३.९. राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ बमोजिम आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार

नेपालको संविधानको धारा २५६ मा उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका अतिरिक्त राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ मा आयोगको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुने उल्लेख गरिएको छ ।

क. दलित समुदायसँग सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने,

ख. दलित समुदायको हक, हितको संरक्षण र सम्बर्धन तथा सो समुदायका सशक्तिकरणका लागि दलितसँग सम्बन्धित प्रचलित कानुनी व्यवस्थाको अध्ययन, अनुसन्धान गरी त्यस्ता कानुनमा गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

ग. दलित समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बर्धन तथा सो समुदायका सशक्तीकरणका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

घ. कुनै जात, जाति वा उत्पत्तिका व्यक्ति वा समुदायको उच निच दर्शाउने, जात, जातिको आधारमा सामाजिक विभेद न्यायोचित ठहराउने वा जातीय सर्वोच्चता वा घृणामा आधारित विचार, व्यवहार, अभ्यास वा जातीय भेदभाव, छुवाछूत वा सामाजिक कुरीति विरुद्ध सामाजिक सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र त्यस्तो कार्यका लागि प्रचार प्रसार सामग्री तयार गरी वितरण गर्ने,

ङ. दलित समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बर्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तिकरणको लागि आवश्यक सूचना, जानकारी एवं चेतनामूलक कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने,

च. दलित समुदायको सम्बन्धमा नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि-सम्झौता कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरी नेपाल सरकारलाई कार्यान्वयनको लागि आवश्यक सिफारिस गर्ने वा सुझाव दिने,

छ. दलित समुदायको पहिचानका सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन र अनुसन्धान गरी थर सूचीकृत गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने,

ज. दलित समुदायको हक हितको संरक्षण, सम्बर्धन र सशक्तिकरणका लागि नेपाल सरकार र अन्य संघ संस्थाहरूले सञ्चालन गर्ने चेतनामूलक कार्यक्रमहरूको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने,

झ. आयोगले गरेका सिफारिसको कार्यान्वयनको अवस्थाको अनुगमन गर्ने, गराउने,

ञ. अध्यक्ष, सदस्य तथा आयोगका कर्मचारीको लागि आचारसंहिता बनाई लागू गर्ने वा गराउने,

ट. आयोगको वार्षिक कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने ।

परिच्छेद - ४

राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रशासनिक, भौतिक र वित्तीय अवस्था

४.१. संगठन संरचना

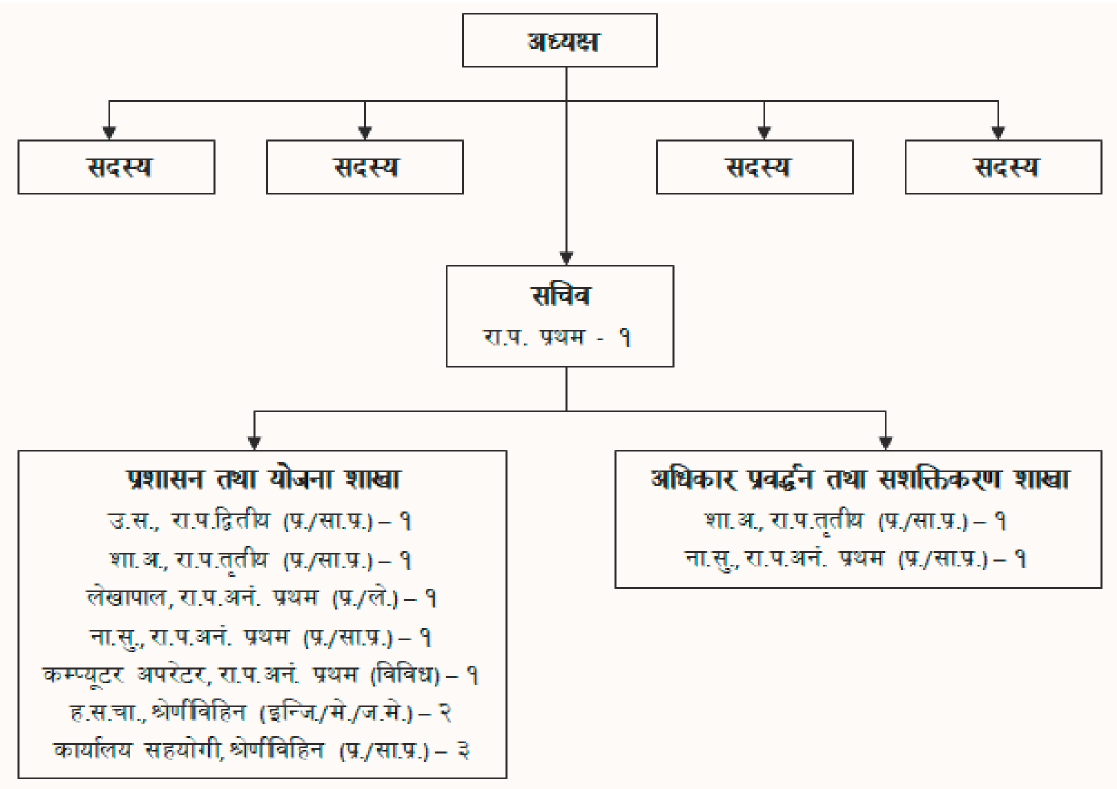

४.२. दरबन्दी र पदपूर्ति

दरबन्दी र पदपूर्ति

कर्मचारीको दरवन्दि र पदपूर्तिको विवरण (२०८० साल असार मसान्तसम्म)

क्र.सं.	पद	श्रेणी	दरबन्दी	पदपुर्ती	रिक्त	कैफियत
१	सचिव	रा.प.प्र.(प्र/सा.प्र.)	१	१		
२	उपसचिव	रा.प.द्वि.(प्र/सा.प्र.)	१	२		काजमा १ जना
३	शाखा अधिकृत	रा.प.तृ.(प्र/सा.प्र.)	२	२		
४	लेखापाल	रा.अ.अनं.प्र.(प्र/लेखा)	१	१		

५	नायब सुब्बा	रा.अ.अनं.प्र.(प्र/सा.प्र.)	२	२		
६	निजी सहायक	रा.अ.अनं.प्र.(प्र/सा.प्र.)	५	५		
७	कम्प्युटर अपरेटर	-	१	१		
८	ह.स.चा.	श्रेणी विहिन	७	७		
९	कार्यालय सहयोगि	श्रेणी विहिन	५	५		
	कुल जम्मा		२५	२५		

४.३. वित्तिय स्थिति

आयोगका आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका, रणनीति, आचारसंहिताहरू निर्माणको क्रममा छन् । आयोगको कार्य संचालनका लागि आफ्नै भवन तथा पर्याप्त कोठाहरूको अभाव छ । आयोगको कार्य गर्नको लागि सम्बन्धित क्षेत्रको विज्ञ कर्मचारीहरूको आवश्यक पर्ने देखिन्छ त्यसको लागि सम्बन्धित दरवन्दिको अभाव रहेको छ । प्रदेशस्तरमा आयोगको सम्पर्क कार्यालय नहुनाले विभिन्न भौगोलिक विकटता तथा दुर्गम क्षेत्रमा रहेका दलित समुदायको समस्याहरूको अनुगमन तथा अनुसन्धान गर्न कठिनाई भई आयोगको लक्ष्यित उद्देश्य हासिल गर्न जोखिम रहने देखिन्छ ।

४.४. बजेट निकासा, खर्च र प्रगति विवरण

यस आयोगको आ.व २०७९/०८० को विनियोजित कुल वार्षिक बजेट रकम रु. ३,४५,१६,९७०।- (तीन करोड पैतालिस लाख सोह्र हजार नौ सय सत्तरी) रहेको तथा चालु तर्फ रु. ३,३६,१६,९७०।- र पूँजीगत तर्फ रु ९,००,०००।- बजेट विनियोजन भएको देखिन्छ । विनियोजित बजेटमध्ये पूँजीगत तर्फ रु. ६,३४,०००।- खर्च भएको छ भने चालु तर्फ रु. ३,२०,६९,४४०/- रकम खर्च भएको छ । कुल वितिय प्रगति ९४.७४ प्रतिशत रहेको छ । जसमध्ये पुँजीगत तर्फ ७०.४४ प्रतिशत र चालु तर्फ ९५.३९ प्रतिशत रहेको छ । आ.व २०७९/०८० मा विनियोजित बजेट तथा खर्चको फाँटवारी अनुसूची दुईमा संलग्न गरिएको छ ।

४.५. भौतिक स्रोत साधन

यस आयोगको आफ्नै कार्यालय भवन छैन । हाल ललितपुर जिल्लाको कुपण्डोलमा भाडामा आयोगको कार्यालय सञ्चालनमा रहेको छ । यस कार्यालयमा ८ वटा सवारी साधन चालु अवस्थामा, त्यस्तै ५ वटा मोटरसाइकल तथा २ वटा स्कुटर र ७ वटा मोटरसाइकल तथा स्कूटर चालु अबस्थामा रहेको छन् । कार्यालयको लागि आवश्यक फर्निचर र फर्निसिङ गरिएको छ । कार्यालयको दैनिक कार्य सूचारु रुपमा संचालन गर्न सोलार जडान गरिएको छ । आयोगको Web site निर्माण गरी सञ्चालनमा ल्याइएको छ ।

परिच्छेद-५

राज्यका निकाय/संरचनाहरूमा दलित समुदायको प्रतिनिधित्वको अवस्था

५.१ प्रदेश सभा र प्रतिनिधिसभामा प्रतिनिधित्वको अवस्था

क्र.सं.	वि.सं.(बर्ष)	महिला	पुरुष	जम्मा
१	२०१५ सम्म	०	३	३
२	२०१६ देखि २०४७ सम्म	०	६	६
३	२०४८ देखि २०६२ सम्म	०	९	९
४	पुर्नस्थापित व्यवस्थापिका संसद २०६३	६	१२	१८
५	पहिलो संविधान सभा २०६४	२१	२८	४९
६	दोश्रो संविधान सभा २०७०	२२	१८	४०
७	संघीय संसद प्रतिनिधिसभा	१३	६	१९
७	संघीय संसद राष्ट्रियसभा	०	७	७
८	प्रदेश सभा ७ वटै प्रदेश	२१	८	२९
९	प्रतिनिधि सभा २०७९	८	८	१६
१०	प्रदेश सभा २०७९	२२	८	३०

स्रोत :- सेतोपाटी अनलाइन खबर मिति २०७९।०८।२९ गते

५.२. सवैधानिक निकाय

अख्तियार दु.अ.अ(ायोग	महालेखा परीक्षक	लोकसेवा आयोग	निर्वाचन आयोग	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग	राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग	राष्ट्रिय महिला आयोग	राष्ट्रिय दलित आयोग	राष्ट्रिय समावेशी आयोग	आदिवासी जनजाति आयोग	मधेसी आयोग	थारु आयोग	मुस्लिम आयोग
०	०	०	०	०	०	०	५	०	०	०	०	०

५.३. कार्यकारी निकाय

राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति	प्रधानमन्त्री र उप्रधानमन्त्री	प्रतिनिधि सभामा सभामुख र उपसभामुख	राष्ट्रिय सभामा अध्यक्ष र उपाध्यक्ष
०	०	०	०

५.४. न्यायालय, निजामति सेवा र सुरक्षा निकाय

आ.व. २०७९/०८० निजामति कर्मचाारीहरुको विवरणः

क्र.सं.	विशिष्ट श्रेणी			रा.प.प्रथम श्रेणी			उपसचिव/शाखा अधिकृत			राजपत्र अनंकित			श्रेणी विहिन			जम्मा		
	कुल	दलित	दलित प्रतिशत	कुल	दलित	दलित प्रतिशत	कुल	दलित	दलित प्रतिशत	कुल	दलित	दलित प्रतिशत	कुल	दलित	दलित प्रतिशत	कुल	दलित	दलित प्रतिशत
१.	६८	०	०	६६२	२	०.३०	१०९०६	१७२	१.५८	१९३७६	५१०	२.६३	९७३७	७९	०.८१	४०७४९	७६३	१.८७

आ. व. २०७९/८० सम्मको न्यायधीशहरूको विवरण					
क्र.सं.	विवरण जम्मा न्यायधिश संख्या	दलित समुदायको न्यायधिश संख्या	दलित समुदायका न्यायधिशको प्रतिशत	दलित समुदायका न्यायधिशको प्रतिशत	कैफियत
१	सर्वोच्च अदालत	१५	०	०	
२	उच्च अदालत	१०८	३	२.७७	
३	जिल्ला अदालत	२४८	२	०.८०	
४.	जम्मा	२७१	५	०.७४	

स्रोतः सर्वोच्च अदालत

श्रेणीगत रुपमा कर्मचारीको विवरणः तहगत रुपमा कर्मचारुको विवरण

तहगत रुपमा कर्मचारीहरूको विवरण

क.सं.	बाह्रौं /एघारौं तह			आठौं देखि दशौं तह			सातौं/छैटौं			सहायकस्तर			जम्मा		
	कूल	दलित	दलित प्रतिशत	कूल	दलित	दलित प्रतिशत	कूल	दलित	दलित प्रतिशत	कूल	दलित	दलित प्रतिशत	कूल	दलित	दलित प्रतिशत
१.	१४२	०	०	२९०९	४८	१.६५	१२५५४	१३२	१.०५	२९३८४	१०६२	३.६१	४४९८९	१२४२	२.७६

श्रेणीगत र तहगत गरी जम्मा सरकारी कर्मचारीको विवरण

क.सं.	जम्मा कर्मचारी	दलित कर्मचारी	दलित प्रतिशत	कैफियत
१	८५७३८	२००५	२.३३	

स्रोतः राष्ट्रिय किताबखाना(निजामती)

सुरक्षा निकायमा दलित समुदायको अवस्थाः सुरक्षा निकायमा दलित समुदायको अवस्था

नेपाली सेनाः-

क.सं.	विवरण	विशिष्ट प्रथम श्रेणी अधिकृत स्तरको संख्या			सहायक स्तरको संख्या			श्रेणी विहिनको संख्या			कुल जम्मा			कै.
		कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	
१	प्रशासन तर्फ	-	-	२.८३	६८८७४	६१५६	८.९४	४७९१	११७५	२४.५३	-	-	-	
२	प्राविधिक तर्फ	-	-	३.२९	६२३९	२६३	४.२२	-	-	-	-	-	-	
३	कुल जम्मा	-	-	६.१२	७५११३	६४१९	८.५४	४७९१	११७५	२४.५३	-	-	-	

स्रोतः नेपाली सेना

नेपाल प्रहरीः-

क.सं.	विवरण	विशिष्ट प्रथम श्रेणी अधिकृत स्तरको संख्या			सहायक स्तरको संख्या			श्रेणी विहिनको संख्या			कुल जम्मा			कैफियत
		कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	
१	प्रशासन तर्फ	१७४५	६०	३	६७४२६	७०५१	१०	२८५६	५६५	२०	७२०२७	७६७६	११	

२	प्राविधिक तर्फ	३५९	६	२	४८२५	४८०	१०	०	०	०	५१८४	४८६	९	
३	कुल जम्मा	२१०४	६६	३	७२२५१	७५३१	१०	२८५६	५६५	२०	७७२११	८१६२	११	

स्रोतः राष्ट्रिय किताब खाना(प्रहरी)

सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालः

क्र.सं.	विवरण	विशिष्ट प्रथम श्रेणी अधिकृत स्तरको संख्या			सहायक स्तरको संख्या			श्रेणी विहिनको संख्या			कुल जम्मा			कैफियत
		कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	कुल संख्या	दलित संख्या	प्रतिशत	
१	प्रशासन तर्फ	१६६६	११	०.६६	३२६२९	२३४४	७.१८	१९८३	३९२	१९.७७	३६२७८	२७४७	७.५७	
२	प्राविधिक तर्फ	२०२	३	१.४८	६७३	२३	३.४२	-	-	-	८७५	२६	२.९७	
३	कुल जम्मा	१८६८	१४	०.७५	३३३०२	२३६७	७.१०	१९८३	३९२	१९.७७	३७१५३	२७७३	७.४६	

स्रोतः सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल प्रधान कार्यालय

स्रोतः शिक्षा तथा मानव स्रोत बिकास केन्द्र

लोक सेवा आयोग

आ. व. २०७६/७७				आ. व. २०७७/७८				आ. व. २०७८/७९			
कुल माग पद	कुल सिफारिस	दलित माग पद	दलित सिफारिस	कुल माग पद	कुल सिफारिस	दलित माग पद	दलित सिफारिस	कुल माग पद	कुल सिफारिस	दलित माग पद	दलित सिफारिस
४०७०	३०४	१०४	७	३२८९	१३८	८४	१	२४९	२६६५	९५	७४

स्रोतः लोक सेवा आयोग

५.५. स्थानीय तह

स्थानीय निकाय			स्थानीय तहमा २०७४				स्थानीय तहमा २०७९	
२०४८ साल		२०५४ साल	पद	जम्मा	दलित	प्रतिशत	दलित	प्रतिशत
१	००.१ प्रतिशत	०.१ प्रतिशत	मेयर	२९३	६	२.०४	३	१.०२
२	२.६५ प्रतिशत	३.३९ प्रतिशत	उपमेयर	२९३	११	३.७५	८	२.७३
३		४.६७ प्रतिशत	अध्यक्ष	४६०	४	०.८६	७	१.५२
४			उपाध्यक्ष	४६०	१४	३.०४	७	१.५२
५			वडा अध्यक्ष	६७४२	१९४	२.८७	१४८	२.१९
६			खुला सदस्य	१३४८४	७९७	५.९१	८७८	६.५१
७			दलित महिला सदस्य	६७४२	६५६७	९७.४	६६०९	९८.०२
८			स्वतन्त्र	……	……		१२४	
९			**जम्मा:**	**२८४७६**	**७५९३**		**७७८४**	

	प्रदेश १	मधेश प्रदेश	बागमती प्रदेश	गण्डकी प्रदेश	लुम्बिनी प्रदेश	कर्णाली प्रदेश	सुदूरपश्चिम प्रदेश	जम्मा
प्रमुख	०	१	०	१	०	१	०	३
उपप्रमुख	०	१	१	२	१	२	१	८
अध्यक्ष	१	०	०	[illegible]	[illegible]	१	१	७
उपाध्यक्ष	०	१	१	[illegible]	[illegible]	२	१	७
वडा अध्यक्ष	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	१४८
सदस्य	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	८७८
दलित महिला सदस्य	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	६६०९
प्रतिनिधित्व नभएको	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
जम्मा	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	७७८४

स्रोत: निर्वाचन आयोग, स्थानीय तह निर्वाचन, २०७९ ।

परिच्छेद -६

आयोगको बार्षिक कार्यक्रम र कार्यान्वयनको स्थिति

६.१. आयोगबाट सम्पन्न भएका महत्वपूर्ण गतिविधिहरू

१. दलित थर सूचिकरण सम्बन्धी मापदण्ड २०७९ स्वीकृत,

२. National peace building initiative (NPI) को सहयोग तथा समन्वयमा काठमाण्डौँको बुढानिलकण्ठमा राष्ट्रिय दलित आयोग र दलित विकास समिति मधेश प्रदेशबिच मधेश प्रदेशका दलित अधिकारका सवालमा कार्यक्रम कार्ययोजना तयारीका लागि अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरिएको ।

३. FEDO (फेडो) को सहयोग तथा समन्वय र राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा राज्य संरचनामा समावेशी प्रतिनिधित्वको अवस्था विषयक छलफल कार्यक्रम गरिएको ।

४. थर सूचीकरण सम्बन्धी सुझाव संकलन कार्यक्रम मधेश प्रदेश र कर्णाली प्रदेशमा गरिएको।

५. मिति २०७९/०९/२९ गते दलित बुद्धिजिवी तथा सरोकारवालाहरूसँग संविधान र कानुनमा भएका व्यवस्थालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन र कानुन निर्माण गर्ने सम्बन्धमा छलफल गरिएको ।

६. आयोगका पदाधिकारीहरूबाट प्रदेश प्रमुखज्यूहरू समक्ष आयोगको आ.व.२०७८/०७९ को वार्षिक प्रतिवेदन पेश तथा विभिन्न जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय र विभिन्न स्थानीय तहहरूमा अनुगमन तथा अन्तक्रिया गरिएको ।

७. यू.एन.डि.पी.को आर्थिक सहयोग तथा समन्वयमा नगरकोटमा प्रतिनिधि सभा, राष्ट्रिय सभाका दलित सांसदज्युहरूलाई कानुन निर्माण, दलित थर सूचिकरण तथा व्यवसाय र मानव अधिकार विषयक अभिमुखिकरण कार्यक्रम गरिएको ।

८. ५८ औ अन्तर्राष्ट्रिय जातीय विभेद उन्मूलन दिवसको अवसरमा मिति २०७९।१२।०६ गते यस आयोगको कार्यालयमा दलित समूदायका संघीय सांसदज्यूहरू, आयोगका पूर्व पदाधिकारीहरू, दलित अधिकारकर्मी तथा बुद्धिजिवीहरूको सहभागीतामा शुभकामना आदानप्रदान गरी मनाइएको।

९. ५८ औं अन्तर्राष्ट्रिय जातीय विभेद उन्मूलन दिवसको अवसरमा मिति २०७९।१२।०७ गते यस आयोगको अनुरोधमा श्री सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय र नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको सहयोगमा श्री नेपाल दूरसंचार कम्पनी लिमिटेड मार्फत जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत विरुद्धको सचेतनामूलक सन्देश निशुल्क प्रशारण भएको ।

१०. राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ को दफा ३ (घ) मा जातीय भेदभाव, छुवाछूत, तथा सामाजिक कुरीति विरुद्ध सामाजिक सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र त्यस्तो कार्यका लागी प्रचार प्रसार सामग्री तयार गरी वितरण गर्ने भन्ने व्यवस्था भएको र यस आयोगको प्रमुख कार्यमा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत विरुद्ध सामाजिक सचेतना अभिवृद्धि गर्ने एक महत्वपूर्ण कार्य भएकोले सो सम्बन्धमा सचेतनामूलक सन्देश राखि नयाँ वर्ष २०८० सालको वार्षिक भित्ते पात्रो (क्यालेण्डर) छपाई गरी वितरण गरिएको ।

११. थर सूचीकरण सम्बन्धमा यस आयोगको कार्यालयमा दलित समूदायका संघीय सांसदहरू, आयोगका पूर्व पदाधिकारीहरू, पार्टीका दलित भातृ संघ/संगठनका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, दलित अधिकारकर्मी, बुद्धिजिवी तथा सरोकारवालाहरूसँग सुझाव संकलन सम्बन्धी कार्यक्रम गरी सुझाव संकलन गरिएको ।

१२. यस आयोगका पदाधिकारीहरूबाट दाङ्ग, कपिलवस्तु, मनाङ्ग, मुस्ताङ, बाग्लुङ्ग, गोरखा, कास्की, स्याङ्जा, तनँहु लगायतका विभिन्न जिल्लाका जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय र विभिन्न स्थानीय

तहहरूमा अनुगमन तथा अन्तर्क्रिया गरिएको । साथै पदाधिकारीज्यूहरूबाट सिराहा र पर्सा लगायत विभिन्न जिल्लामा घटेका जातीय छुवाछूत तथा विभेद र दलित अधिकार हननका घटनाहरूको अनुगमन गरिएको ।

१३. दलित जात थर सूचिकरण गर्नको लागि यस आयोगले तयार गरेको अनुसूची विवरणको मस्यौदामाथि छलफल तथा राय सुझावको लागि दलित जातीय संस्थाका प्रतिनिधिहरूसँग छलफल कार्यक्रम गरिएको ।

१४. समाजमा रहेको अन्धविश्वासमा आधारित जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको अभिमुखिकरण गर्ने तथा जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्ध जनचेतना जगाउने उद्देश्यले निर्माण भई प्रदर्शन समेत भएको नेपाली चलचित्र " प्रसाद-२"का निर्देशक, निर्माता तथा कलाकारहरूलाई मिति २०८०।०२।१४ गते यस आयोगको कार्यालयमा सम्मान तथा अभिनन्दन गरिएको ।

१५. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस (जेष्ठ २१) को सन्दर्भमा यस आयोगले आयोगका गतिविधिहरू, नेपाल सरकारलाई विभिन्न समयमा दलित समुदायको हकहित, अधिकारको संरक्षण, सम्बन्धित र प्रवर्धन गर्न भएका सिफारिसहरू र आयोगका अन्य मुख्य कार्यहरू मिडियामार्फत सार्वजनिक गरी सरोकारवालाहरूबिच आयोगको कार्यालयमा आयोजना गरी मनाएको ।

१६. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस (जेष्ठ २१) को सन्दर्भमा मिति २०८०।०२।२१ गते यस आयोगको अनुरोधमा श्री सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय र नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणको सहयोगमा श्री नेपाल दूरसंचार कम्पनी लिमिटेड र एनसेल मार्फत जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत विरुद्धको सचेतनामूलक सन्देश निशुल्क प्रशारण भएको ।

१७. NPI (National Peace Building Initiation) संस्थाको सहयोग तथा समन्वयमा राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा मिति २०८०/०३/११, १२ र १३ गते मधेश प्रदेशका क्रमशः धनुषा, सिराहा र सप्तरीमा दलित समुदायको जन्म दर्ता तथा नागरिकताको अधिकारको सुनिश्चितता सम्बन्धी प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख तथा सरोकारवालाहरूसँग छलफल तथा अन्तरक्रिय कार्यक्रम गरिएको ।

१८. यस आयोगको आयोगजनामा काभ्रेपलान्चोक जिल्लाको धुलिखेल नगरपालिकामा मिति २०८०/०३/२५ गते दलित समुदायको जात/थर सूचीकरण सम्बन्धी स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरिएको ।

१९. एक्सन एक्ट र लुथरनको सहयोगमा "नेपालमा समावेशीकरणको अवस्था" भन्ने विषयमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, थारु, मुस्लिम, मधेसी क्षेत्रका विज्ञहरूलाई अध्ययन गराउने कार्य भइरहेको, सो कार्य राष्ट्रिय दलित आयोगको समन्वयनमा भएको ।

६.२. आयोगले गरेका मुख्य निर्णयहरू

१. मिति २०७९ श्रावण ९ गतेको निर्णयबाट दलित समुदायका व्यक्तिहरूको संशोधन गरेको नागरिकता प्रमाणपत्रको जात थरअनुसार सबै किसिमका शैक्षिक योग्यताका प्रमाणपत्रहरूमा संशोधन गर्न शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयलाई लेखी पठाइएको र दलित समुदायका व्यक्तिहरूको संशोधन गरेको नागरिकता प्रमाणपत्रको जात थरअनुसार सबै किसिमका व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा अन्य कागजातमा जात थर संशोधन गर्ने व्यवस्थाका लागि गृह मन्त्रालय र सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाइएको ।

२. मिति २०७९ श्रावण १६ गतेको निर्णयबाट दलित शक्तिकरण विधेयक निर्माणका लागि प्रदेश सरकार र स्थानीय तहलाई सिफारिस गरिएको ।

३. आयोगको मिति २०७९ श्रावण २६ गतेको निर्णयबाट प्रदेश कार्यालय स्थापना गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको ।

४. मिति २०७९ मंसिर ५ गतेको निर्णयबाट राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ बमोजिम यस आयोगले दलित

समुदायको परिभाषा स्वीकृतिका लागि नेपाल सरकारसमक्ष सिफारिस गरिएको ।

५. मिति २०७९ पुष १४ गतेको निर्णयबाट मधेशका दलित समुदायका विभिन्न समस्याहरू समाधान गर्न प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयलाई सिफारिस गरिएको ।
६. २०७९ फागुन ४ गतेको निर्णयबाट प्रस्तावित संघीय निजामती सेवा ऐनमा दलितको जनसंख्याको आधारमा पूर्ण समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी पदपूर्ति हुने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नको लागि संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयलाई सिफारिस गरिएको । नेपाल पन्चांग निर्णायक समितिबाट स्वीकृति लिई प्रकाशन हुने सम्पूर्ण सामाग्रीहरूमा जातीय विभेद अन्त्यका लागि सन्देशमूलक सूचना निशुल्क रुपमा प्रकाशनको व्यवस्थाका लागि संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयलाई सिफारिस गरिएको ।
७. मिति २०७९ चैत्र १ गतेको निर्णयबाट रिट निवेदक प्रकाश नेपालीको रिट उपर सर्वोच्च अदालतबाट भएको फैसला कार्यान्वयन गर्न प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयलाई सुझाव पेश गरिएको ।
८. दलित समूदायको हकहित संरक्षण, प्रवर्दधन र विकासका लागि जुनसुकै राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय स्रोत परिचालन गरी कुनै सरकारी वा गैरसरकारी निकाय मार्फत कार्यक्रम स्वीकृत गर्दा वा स्रोत परिचालन गर्दा राष्ट्रिय दलित आयोगको लिखित परामर्श लिएर मात्रै गर्न समाज कल्याण परिषदलाई अनिवार्य व्यवस्था मिलाउन राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ को परिच्छेद २ को ३(क) अनुसार नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको ।
९. आयोगको मिति २०८० बैशाख ३१ गतेको बैठकको निर्णयानुसार राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ को परिच्छेद २ को दफा ३(छ) बमोजिम दलित समुदायको पहिचानका सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन र अनुसन्धान गरी थर सूचिकृत गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने भन्ने व्यवस्था अनुसार संलग्न अनुसूची १ बमोजिमका जात थर सूचिकरण गरी राजपत्रमा प्रकाशन गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको ।
१०. दलित सुकुम्बासी बस्ती व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धमा आयोगले भूमिहिन दलित समुदायहरूले सार्वजनिक क्षेत्रमा बसोबास गर्दै आएकोमा स्थानीय प्रशासन, जिल्ला प्रशासन लगायतका निकायहरूले भूमिहिन दलितहरूलाई कतिपय ठाउँमा बलजफत बसोबास विहीन बनाएको घटनाप्रति आयोगको ध्यानाकर्षण भएकोले सो सम्बन्धमा नेपालको संविधानको धारा ४०(५) अनुसार राज्यले भूमिहीन दलितलाई कानुन बमोजिम एक पटक जमिन उपलब्ध गराउने व्यवस्था भए अनुसार सोको कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित निकायहरूलाई सिफारिस गरिएको ।
११. आ.व. २०८०/८१ मा दलित मैत्री बजेट तथा दलित हक, हित तथा अधिकारको संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा विकासको लागी नीति, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जूमा गर्दा दलित समुदायको समाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य, रोजकारी, श्रम, सीप, तथा क्षमता विकास, सशक्तिकरण लगायत समग्र पक्ष समिटिने गरी नीति, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्न सबै प्रदेश सरकार र स्थानीय तहहरूलाई सिफारिस गरिएको ।
१२. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस (जेष्ठ २१) को सन्दर्भमा विशेष कार्यक्रम तथा समारोह आयोजना गरी मनाउनको लागी प्रदेश सरकार र स्थानीय तहहरूलाई आवश्यक निर्देशन गरी दिनको लागी श्री प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद कार्यालयलाई सिफारिस गरिएको ।

६.३. आयोगका पदाधिकारीहरूबाट सम्पन्न भएका महत्वपूर्ण गतिविधिहरू

राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा समग्रह कामकार्यहरूको लक्ष्य प्राप्त गर्नका लागि २०७९ साउन देखि २०८० असार सम्म राष्ट्रिय दलित आयोगको आन्तरिक पदाधिकारीहरूका बैठकहरू र बैठकमा प्रस्तुत एजण्डाहरूको छलफलमा भाग लिदै बैठकले गरेका निर्णयहरू कार्यान्वयन गर्न गराउन निरन्तरता, दलित समुदायको आरक्षण सम्बन्धी छलफल, जातीय बिभेदका घटनाहरूको विषयमा आयोगका पदाधिकारी र विज्ञ, दलित अधिकार कर्मी, नागरिक समाजसँग छलफल, विज्ञ, बुद्धिजिवी, जातीय संगठन, दलित भातृसंगठन, दलित सांसद, पत्रकार र

आयोगका पदाधिकारीहरूबिच थरसूचीको बारेमा छलफल, दलित सांसद र आयोगका पदाधिकारीहरूबिच छलफल, विज्ञ, बुद्धिजिवि, जातीय संगठन, दलित भातृसंगठन, दलित सांसद, पत्रकार र आयोगका पदाधिकारीहरूबिच जातीय विभेदका घटनाका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम, दलित सांसदहरू र आयोगका पदाधिकारीहरूबिच मधेशी दलित समुदायको थरसूचीको सम्बन्धमा छलफल, दलित गैर सरकारी संस्था महासंघका पदाधिकारीहरू र दलित आयोगका पदाधिकारीहरू बिच छलफल, कानुन निर्माणमा सांसदहरूको भूमिकाको विषयमा सांसदहरू र आयोगका पदाधिकारीहरूबिच अन्तरक्रिया लगायतका बिभिन्न भेला बैठकमा आयोगका पदाधिकारीहरूको सक्रिय सहभागि रहेको थियो । त्यसबाहेक पदाधिकारीहरू सक्रिय सहभागि भएका महतवपूर्ण गतिविधिहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएका छन् ।

१. विभिन्न भेला बैठक तथा कार्यक्रमहरूको गतिविधिहरू

१.१. गाउँपालिका महासंघ पदाधिकारीहरू र राष्ट्रिय दलित आयोगका पदाधिकारीहरूबिच समन्वय बैठक बसी नीतिगत छलफल भएकोछ ।

१.२. संसदीय समितिको आयोजनामा भएको राष्ट्रिय दलित आयोग र संसदीय समितिबिच समन्वय बैठक बसी नीतिगत छलफल गरिएको छ ।

१.३. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको आयोजनामा संवैधानिक आयोगहरूका सिफारिस कार्यान्वयन तथा समन्वय र सहकार्य सम्बन्धी अन्तर संवाद कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगका पदाधिकारीहरूको सहभागि भइ आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.४. ७४ औं मानव अधिकार दिवस १४ औं मानव अधिकार राष्ट्रिय महोत्सव २०७९ को अवसरमा दलित आयोगका पदाधिकारीहरूको सहभागि भइ आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.५. मधेश प्रदेश दलित विकास समितिको आयोजनामा सञ्चालन भएको राष्ट्रिय दलित आयोग र मधेश प्रदेश दलित विकास समितिबिच अन्तरक्रिया छलफलमा आयोगका पदाधिकारीहरूको सहभागि भइ आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.६. प्रहरी प्रदान कार्यालयको आयोजनामा प्रहरी प्रधान कार्यालय नक्साल काठमाडौंमा सञ्चालन भएको प्रहरी महानिरीक्षक,प्रहरी उच्च पदस्थ अधिकारी र राष्ट्रिय दलित आयोगका पदाधिकारीहरूबिच अन्तरक्रिया कार्यक्रममा आयोगका पदाधिकारीहरूको सहभागि भई आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.७. सम्माननीय राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारीज्यूबाट सम्बोधन गरिने दुवै सदनको संयुक्त बैठकमा आयोगका पदाधिकारीहरूको सहमागिताता रहेको थियो ।

१.८. संघीय मामिला मन्त्रालयको आयोजनामा संघीय निजामती सेवाको विधेयक सम्बन्धमा अन्तरक्रिया छलफलमा आयोगका पदाधिकारीहरू सहभागि भई निजामती सेवामा दलितहरूको आरक्षण बढाउन आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.९. प्रतिनिधि सभा र राष्ट्रिय सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने दलित सांसदहरू र दलित आयोग पदाधिकारीहरूबिच दलितहरूका जातथरहरूको सूचीकरणका विषयमा समन्वय बैठकमा भएको छ ।

१.१०. महिला तथा सामाजिक मामिला संसदिय समिति र राष्ट्रिय दलित आयोगका बिच भएको नीतिगत छलफलमा आयोगका पदाधिकारीहरूको सहभागि भइ आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.११. कानुन न्याय तथा संसदिय मामिला मन्त्रालयको आयोजनामा भएको जातीय तथा अन्य सामकाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव कसुर सजाय ऐन २०६८को कार्यान्वयनको अवस्था, अवसर चुनौती तथा भावि

कार्यदिशा विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रममा आयोगका पदाधिकारीहरूको सहभागि भइ आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.१२. दलित सरोकार मन्च नेपालको आयोजनामा दलित समुदायको अगुवाहरूको प्रदेश सम्मेलनमा देखिएका अन्तर बिरोध सम्बन्धी अन्तरक्रिया छलफल कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.१३. जागरण मिडिया सेन्टरको आयोजनामा आरक्षणको औचित्य र आवश्यकताको विषयमा अन्तरक्रिया छलफल कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.१४. दलित गैर सरकारी संस्था महासंघ नेपालको आयोजनामा समावेशी आयोगको प्रतिवेदन सम्बनधमा बृहत छलफल कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.१५. जुरी नेपालको आयोजनामा काठमाडौंमा भएको बार्षिक लेखाजोखा तथा बार्षिक समिक्षामा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.१६. लैंगिक हिंसा विरुद्धको १६ दिने अभियानको अवसरमा दलित महिला र वालवालिका माथि हुने हिंसाको अवस्था अध्यायन प्रतिवेदन सार्वजनिक तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.१७. व्यवसायिक विकास तथा अनुसन्धान केन्द्रको आयोजनामा भएको दलित वालवालिकाहरूको शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चिता गर्न स्थानीय तहको भूमिका विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भई राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.१८. जागरण मिडिया सेन्टरको आयोजनामा काठमाडौंमा भएको बार्षिक लेखाजोखा तथा साधारण सभामा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.१९. राष्ट्रिय दलित कल्याण संघको ४० औं बार्षिक साधारण सभा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.२०. अमर मा.वि. दाङको आयोजनामा ५५ औं बार्षिक उत्सवमा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो र उत्कृष्ट कार्य गर्ने शिक्षक, विद्यार्थी, संस्थापक,चन्दादाता,शिक्षाप्रेमी महानुभावहरूलाई सम्मान गरिएकोछ ।

१.२१. मगर अध्ययन केन्द्र ललितपुरको आयोजनामा संवैधानिक आयोगहरूका अध्यक्षहरू सँग संघियता कार्यान्वयनको अवस्था विषयक छलफल कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माको सहभागि भइ महत्वपूर्ण मन्तव्य राख्नु भएको छ ।

१.२२. गोकर्णेश्वर नगरपालिकाको आयोजनामा भएको दलित सशक्तिकरण र कानुनी शिक्षा कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.२३. हामी दाजुभाई संस्थाको काठमाडौमा भएको अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सिमान्तकृत वालवालिका संरक्षणको दायित्व सरकारले लिनुपर्ने विषयमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माको प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भई महत्वपूर्ण मन्तव्य राख्नु भएको छ ।

१.२४. जागरण मिडिया सेन्टरले आयोजना गरेको ५८ औं अन्तर्राष्ट्रिय भेदभाव उन्मूलन दिवस अर्थात २१ मार्चको सन्धर्भमा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.२५. महालक्ष्मी नगरपालका ललितपुरले आयोजना गरेको २१ मार्चको सन्धर्भमा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका तथा आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.२६. दाङको तुलसीपुर उपमहानगरपलिकाको आयोजनामा मएको २१ मार्चको कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माको प्रमुख आतिथ्यतामा भएको कार्यक्रममा जातीय समानताका लागि उल्लेख्य भूमिका खेल्ने ७ जना व्यक्तिहरूलाई सम्मान अभिनन्दन गरिएको थियो ।

१.२७. दलित महिला संघ फेडोको आयोजनामा दाङमा भएको स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूको भूमिका र अनुभव आदान प्रदाान कार्यक्रम राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माको सहभगितामा सम्पन्न भयो ।

१.२८. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको आयोजनामा सञ्चालन भएको बादी समुदायको अधिकार अवस्था चुनौती र सरोकारवालाहरूको भूमिका विषयक कार्यशालामा अतिथिको रुपमा सहभागि भई राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका बारेमा धारणा प्रस्तुत गरिएकोछ ।

१.२९. झापाको काँकटभित्ता पर्यटन कार्यालयको आयोजनामा भएको सम्मान कार्यक्रममा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका बारेमा धारणा राख्दै महाकाली-मेची दलित महिला पत्रकार साइकल यात्रीलाई सम्मान गरिएको थियो ।

१.३०. सामुदायिक सूचना नेटवर्क (सि.आई.एन.)को १५ औं स्थापना दिपस समारोहमा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ सामुदायिक सूचना नेटवर्क (सि.आई.एन.)को १५ औं स्थापना दिवसको अवसरमा शुभकामना मनतव्य दिनुभएको छ ।

१.३१. चाइल्ड नेपालको आयोजनामा भएको वाल अधिकार महासन्धिको सञ्चार प्रकृयामा सम्बन्धी अध्यायन मसौदाका विषयमा सम्बन्धित निकायहरूसँग परामर्श कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भइ आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.३२. संवैधानिक आयोगका माननीय अध्यक्ष, माननीय सदस्यहरू र विज्ञ बिच समावेशीकरणका सम्बन्धमा अध्ययन गर्ने विषयमा काठमाडौंमा भएको समन्वय वैठकमा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा सहभागि भइ आफ्ना धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.३३. दलित अधिकार तथा विकास केन्द्र नेपालको आयोजनामा काठमाडौंमा भएको विद्यालय शिक्षा सुधार तथा शिक्षामा दलित वालवालिकाहरूको पहुँचको सम्बन्धमा अन्तरसंवाद कार्यक्रममा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा अतिथिको रुपमा सहभागि भइ आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.३४. स्थानीय तहका दलित जनप्रतिनिधिहरूको राष्ट्रिय भेलामा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

१.३५. भूमि व्यवस्था मन्त्रालयको आयोजना बालुवाटारमा सञ्चालन भएको २२ औं कमैयाँ मुक्त दिवसमा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभगि भई मुक्त कमैयाको विषयमा आफ्ना धारण प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.३६. महालक्ष्मी नगरपालिकाको आयोजनामा सञ्चालन भएको दलित हक अधिकार सम्बन्धी चेतना कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भई राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका बारेमा धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.३७. चिकित्सा शिक्षा आयोगको आयोजनामा २०७७ पौष १ गतेको फैसलाको आदेशअनुसार आरक्षण सम्बन्धी अन्तर्क्रियामा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्ना धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.३८. थारु आयोगको आयोजनामा जिल्ला समन्वय समिति सभाहल काठमाडौंमा सञ्चालन भएको थारु आयोगको चौथो बार्षिक उत्सव कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भई राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्व तथा आरक्षण सम्बन्धि धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.३९. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको आयोजनामा सञ्चालन भएको ६४ औं अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार दिवस कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भई राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्व तथा दलितहरूको मानव अधिकार वहालीका बारेमा धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.४०. विश्व सामाजिक अभियान्ता अशोक भारती र नेपालका दलित नागरिकका अगुवाहरूका बिच आयोगको कार्यालयमा भएको छलफल कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की प्रमुख अतिथिको रुपमा सहभागि भई धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.४१. राष्ट्रिय समावेशी आयोगको आयोजनामा सञ्चालन भएको राष्ट्रिय समावेशी आयोगको स्थापना दिवसमा आयोगका सदस्य मेहल पार्की र टुन्ज बराईली अतिथिको रुपमा सहभागि भई समावेशी आयोगको आरक्षणको प्रतिवेदनका विषयमा दलित आयोगको धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.४२. बंगलादेशका प्रतिनिधिहरू सम्मीलित समता फाउण्डेसनका पदाधिकारीहरू र आयोगका पदाधिकारीहरूबिच विभिन्न विषयमा छलफलमा गरिएको थियो ।

१.४३. प्रहरी प्रधान कार्यालयका उमेश चन्द्र जोशी लगायत प्रहरी दलित सेलमा कार्यरत प्रहरी अधिकृत र राष्ट्रिय दलित आयोगका पदाधिकारीहरू बिच जातीय बिभेदका घटनाका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा भयो ।

१.४४. गोलोवल फोरम, दलित गैर स.स.महासंघ लगायतका संस्थाहरूको आयोजनामा नयाँ बानेस्वरमा आयोजित २१ मार्च अर्थात अन्तराष्ट्रि भेदभाव उन्मूलन दविस कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भएको छ ।

१.४५. मधेशका दलित समुदायको थरसूचीकरणका बारेमा दलित सांसदहरू मधेशका दलित समुदायमा कार्यरत संघसंथाका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू,दलित अधिकार कर्मीहरू,नगरिक समाजका अगुवाहरू, पत्रकारहरू, दलित जनप्रतिनिधिहरू र आयेगका पदाधिकारीहरू बिच समुदायको थरसूचीकरण सम्बधि अन्तरक्रिया छलफलम सम्पन्न भयो

१.४६. दलित तथा सिमान्तकृत समुदायहरूको निर्वाचन परिणाम र समानुपातिक सम्बनधमा अन्तर्क्रिया छलफलमा

आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्ना धारणा प्रस्तुत गर्नुभएको थियो ।

१.४७. परिचय पत्र तथा स्थानीय पञ्जाधिकारीका कर्मचारीहरू र आयेगका पदाधिकारीहरू बिच दलित समुदायको जातथर परिवर्तनका सम्बन्धि अन्तरक्रिया छलफल भयो ।

१.४८. पहाडी दलित र मधेशका दलित समुदायको थरसूचीकरणका बारेमा दलित गैर सरकारी संस्था महासंघमा आवद्ध प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू,दलित अधिकार कर्मीहरू,नगरिक समाजका अगुवाहरू, पत्रकारहरू, र आयेगका पदाधिकारीहरू बिच थरसूचीकरण सम्बधि अन्तरक्रिया छलफल भयो ।

१.४९. राष्ट्रिय सभा नेपाल दीगो विकास समितिको आयोजनामा भएको राष्ट्रिय सभामा पारित दलित सवाल सम्बन्धमा संकल्प प्रस्ताव कार्यान्वयनको कार्ययोजना निर्माण सम्बन्धमा कार्यशाला गोष्ठीमा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भई राष्ट्रिय दलित आयोगको धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५०. ग्रामीण स्वावलमवन विकास केन्द्र RSDC को आयोजनामा भएको वादी, छाउपडी लगायत समावेशीकरणको बारेमा ३ बर्षे अध्यायन पछि नीतिसंवाद कार्यशाला गोष्ठीमा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भइ राष्ट्रिय दलित आयोगको दायित्वका बारेमा धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५१. रैथाने विश्वविद्यालय स्थापना सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार पार्न सुझाव संकलन समितिको आयोजनामा भएको रैथाने विश्वविद्यालय स्थापना सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार पार्न सुझाव संकलन समबन्धी कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भई राष्ट्रिय दलित आयोगको धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५२. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको आयोजनामा भएको बालश्रम,बाद्ययकारीश्रम तथा बेचविखन सम्बन्धमा अन्तरर्क्रया कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५३. सिभिन नेपालको आयोजनामा भएको बालश्रम, बाध्यकारी श्रम तथा बेचविखन सम्बन्धमा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मेहल पार्की र मीनादेवी सोव अतिथिको रुपमा सहभागि भई आ-आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५४. समता फाउन्डेसनको आयोजना र नेपाल पत्रकार महासंघ केन्द्रीय दलित विभागको समन्वयमा “दलित मानव अधिकार पुस्तक-२०७८“ सार्वजनिकीकरण तथा “मानव अधिकार सुनिश्चितताका लागि संचार क्षेत्रको भूमिका“ विषयक छलफल कार्यक्रम आयोगका आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५५. काठमाडौ, बुढानिलकण्ठ नगरपालिकाको आयोजना दलित अधिकार तथा बिकास केन्द्र नेपालको सहकार्यमा “समतामूलक तथा समावेशी स्थानीय बिकासका लागि दलित सशक्तीकरण तथा कानुनी सचेतना कार्यक्रम आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५६. दलित महिला संघ (FEDO), महिला मानव अधिकारका लागि एकल महिला (WHR) र टेवाको संयुक्त साझेदारीमा नेपालमा सिमान्तकृत महिलाको आवाज तथा सहभागी (PAVE) परियोजनाको सिकाई,अनुभव तथा समिक्षा कार्यक्रम आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५७. कागेश्वरी नगरपालिका र दलित अधिकार तथा विकास केन्द्र नेपालको सयुक्तरुपमा आयोजित समतामूलक तथा समावेशी स्थानीय विकासका लागि दलित सशक्तीकरण तथा कानुनी सचतेना विषयक एक दिवशीय

संवाद कार्यशाला आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.५८. ललितपुर जिल्लाको महालक्ष्मी नगरपालिकार दलित अधिकार तथा विकास केन्द्र नेपालको सयुक्तरुपमा आयोजित बिधालय शिक्षामा दलित बालबालिका पहुँच अभिवृद्धि सम्बन्धिअन्तर संवाद कार्यशालामा आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागी भई संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५, सन् २०११ मा तथ्यांक बिभागबाट प्रकाशित शिक्षामा दलितको अवस्था र स्थानीय तहले खेल्नुपर्ने भुमिकाका सन्दर्भमा विचार राखिएको थियो ।

१.५९. काठमाडौ जिल्लाको कागेश्वरी नगरपालिकार दलित अधिकार तथा विकास केन्द्र नेपालको सयुक्तरुपमा आयोजित समतामूलक तथा समावेशी स्थानीय विकासका लागि दलित सशक्तीकरण तथा कानुनी सचतेना विषयक एक दिवशीय संवाद कार्यशालामा आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागी भई आयोगको कार्य क्षेत्र अधिकार, अवसर, चुनौती र स्थानीय तहको भुमिका बारेमा कार्यपत्र समेत प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.६०. स्थानीय उत्पादनको प्रवर्द्धन गरौ, राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई जोगाँउ" भन्ने नारासहित बुढानिलकण्ठ सीप सम्मेलन तथा कृषि मेला २०७९ चैत्र ३ र ४ गते बुढानिलकण्ठ नगरपालिकाको आयोजनामा- रैथाने कला र सीपको क्षयीकरण भईरहेको तथा गुणस्तर सेवा र उघोगको परितचय लुकी रहेको अवस्थामा यो मेला र सम्मेलनले स्थानीय घरेलु,कृषिमा आधारित उघोग र त्यसको उत्पादन मार्फत समृद्धि र आत्मनिर्भरता यात्रामा बुढानिलकण्ठ नगरपालिकाको कार्यक्रमआयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.६१. बूढानीलकण्ठ नगरपालिका, वडा नं. २ को आर्थिक सहयोग र दलित अधिकार तथा विकास केन्द्र नेपालको सहकार्यमा आयोजित समावेशी विकासका लागि महिला दलित तथा सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरण एवं कानुनी शिक्षा विषयक एक दिवशीय वडा स्तरीय अर्न्तसंवाद कार्यशालाआयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.६२. कागेश्वरी मनोहरा नगरपालिका ३ नं. वडा कार्यालयको सहयोग र दलित अधिकार तथा विकास केन्द्र (CDRD–Nepal) नेपालको सहकार्यमा आयोजितसमतामूलक तथा समावेशी स्थानीय विकासका लागि दलित, महिला तथा सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरण एवं कानुनी शिक्षा विषयक वडा स्तरीय एक दिवसीय अर्न्तसंवाद कार्यक्रम २०८० आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.६३. बुढानीलकण्ठ नगरपालिका आयोजनामा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस २०८० को अवसरमा आयोजित दलित समुदायको हक, हित र अधिकारका सम्बन्धमा भएको कानुनी व्यवस्था र स्थानीय तहको भूमिका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो

१.६४. मधेशी आयोगको वार्षिकोत्सवको अवसरमा आयोजित कार्यक्रम आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.६५. काठमाडौ, बुढानिलकण्ठ नगरपालिकाको आयोजना दलित अधिकार तथा बिकास केन्द्र नेपालको सहकार्यमा "समतामूलक तथा समावेशी स्थानीय बिकासका लागि दलित सशक्तीकरण तथा कानुनी सचेतना कार्यक्रम आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.६६. कागेश्वरी नगरपालिका र दलित अधिकार तथा विकास केन्द्र नेपालको सयुक्तरुपमा आयोजित समतामूलक तथा समावेशी स्थानीय विकासका लागि दलित सशक्तीकरण तथा कानुनी सचतेना विषयक एक दिवशीय संवाद कार्यशाला आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटी अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.६७. राष्ट्रिय दलित आयोग र थारु आयोग, राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोगको संयुक्त अनुगमन कैलालीका विभिन्न ठाँउमा र कञ्चनपुरको विभिन्न स्थानमा निर्वाचन अनुगमन आयोगका सदस्य मिनादेवी सोवको सहभागिता रहेको थियो ।

१.६८. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको आयोजनामा महिला हिंसा सम्बन्धी अन्तरक्रिया छलफलमा आयोगका सदस्य मिनादेवी सोव अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो । अतिथि वक्ताको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.६९. मा.ले.पा.को आयोजनामा ६५ औ बार्षिक उत्सवमा योगमाय स्मृमा आयोजित विशेष समारोह कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मिनादेवी सोव अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.७०. राष्ट्रिय महिला आयोगको आयोजनामा योगमाय स्मृमा आयोजित विशेष समारोह कार्यक्रममा आयोगका सदस्य मिनादेवी सोव अतिथिको रुपमा सहभागि भई आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको थियो ।

१.७१. सिभिन नेपालको आयोजना सञ्चालन भएको बालश्रम, बाध्यकारीश्रम तथा बेचविखन सम्बन्धमा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा अतिथि वक्ताको रुपमा सहभागि भइ आफ्नो धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद -७

जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत सम्बन्धी घटनाको विवरण र पदाधिकारीहरुको अनुगमन प्रतिवेनहरुको सारांश

७.१. जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव सम्बन्धी घटना उजुरी कारबाही

राष्ट्रिय दलित आयोगको घटना विवरण अभिलेख

यस आयोगमा पर्न आएका वा विभिन्न सञ्चार माध्यममा प्रकाशित समाचारअनुसार आयोगको ध्यानाकर्षण भई जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय र सम्बन्धित निकायमा पत्राचार हुनुको साथै यस आयोगका अध्यक्ष तथा सटदस्यहरूबाट उल्लेखित घटनाहरूको सम्बन्धमा स्थलगत अनुगमन भएको छ ।

क.स.	उजुरी/घटनाहरूको प्रकृति	संख्या	कैफियत
१	दलित हक अधिकार हनन	४	
२	जातीय छुवाछूत र भेदभाव, गलीगलौच तथा कुटपिट	३६	
३	आन्तरजातीय प्रेम/विवाह	४	
४	हत्या/मुत्यु	३	
५	अन्य प्रकृति	८	
	जम्मा	५५	

७.२. आयोग पदाधिकारीहरूबाट विभिन्न जिल्लामा गरिएको अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूको सारांश

समाजमा हुने जातीय विभेद अन्त्य गर्न जातीय विभेद अन्त्य सम्बन्धी भएका संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्थाहरूलाई जानकारी गराउने । दलित र गैर दलितबिच अन्तरघुलन बारेमा छलफल गर्ने । जातीय विभेदका घटनाहरूको बारेमा प्रहरी प्रशासन र जनप्रतिनिधिहरू तथा सरोकारवाला व्यक्ति एवं निकायहरूलाई उत्तरदायी बनाउने । दलित समुदायलाई अधिकारप्रति जिम्मेवार बनाउने । दलित समुदायको थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थरसूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउने उद्देश्यले यस आ.ब.मा विभिन्न स्थान र निकायहरूमा भए गरेका कार्यक्रम तथा अनुगमनको प्रतिवेदन निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

२.१.आयोग अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबाट विभिन्न जिल्लामा गरिएको अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूको सारांश

१ लुम्बिनी प्रदेशमा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमनको प्रतिवेदन

१.१. पृष्ठभूमि

लुम्बिनी प्रदेशका दाङ,नवलपरासी,रुपन्देही र कपिलवस्तु जिल्लामा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका कामकारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र नगर/गाउँपालिका प्रमुख, उप-प्रमुख/अध्यक्ष/अपाध्यक्ष, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अनत्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातयी विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो । साथै मधेश र तराईका जिल्लाहरूमा दलित समुदायले प्राप्त गर्ने सुविधा नपाएको र अन्य समुदायले दलित समुदायमा सूचीकृत भई सुविधा पाउनु पर्ने माग भएकाले तराईका दलित समुदाय वास्तवमा को हुन् भनी सररोकारवालासँग छलफल गर्ने उद्देश्य पनि लिइएको थियो ।

१.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनः-

१.२.१ मिति २०७९ श्रावण महिनाको ०३ गते नवलपरासीको परासी क्याम्पसको सभाहलमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम भयो सो कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका साथै राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नु पर्ने भूमिका लगायत समसामूहिक विषयमा बारेमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

१.२.२. मिति २०७९ श्रावण महिनाको ०३ गते नवलपरासीमा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख, सशस्त्र प्रहरी प्रमुख र आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिच छलफल भयो ।

१.२.३. मिति २०७९ श्रावण महिनाको ०४ गते रुपन्देहीको लुम्बिनी सांस्कृतिक नगरपालिकामा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नु पर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयबारेमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

१.२.४. मिति २०७९ श्रावण महिनाको ०५ गते कपिलवस्तु जिल्लाको कपिलवस्तु नगरपालिकामा भएको अन्तरक्रिया कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका विषयमा राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान

र विकासका लागि खेल्नु पर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयमा बारेमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

१.२.५. मिति २०७९ श्रावण महिनाको ०५ गते कपिलवस्तु जिल्लामा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी र आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिच छलफल भयो ।

२. सर्लाही जिल्लामा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमन

२.१. पृष्ठभूमिः

सर्लाही जिल्लामा दलित समुदायको थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थरसूचीको अनुसूची समावेश गराउन तथा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी उपरिक्षक र नगर/गाउँपालिकाका प्रमुख, उप-प्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अत्यका लागि जिम्मेवारी बनाउने उद्देश्य रहेको थियो ।

२.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट र प्राप्त तथ्यहरू :-

२.२.१. २०७९।०४।१७ गते सर्लाही जिल्लाको जिल्ला समन्वय समितिको सभाहलमा भएको थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रम छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थरसूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउन तथा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका विषयमा राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नु पर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

२.२.२. मिति २०७९ श्रावण महिनाको १८ गते सर्लाही जिल्लामा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका कामकारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख, सशस्त्र प्रहरी प्रमुख र आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिच छलफल भयो ।

३. नवलपरासी जिल्लामा गरिएको अनुगमन

३.१. पृष्ठभूमि

नवलपरासी जिल्लामा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका प्रमुख, उप-प्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

३.२. कार्यक्रम तथा अनुगमन

३.२.१. मिति २०७९ साल असोज महिनाको ९ गते नवलपुर जिल्ला समन्वय समिति संयोजक दलित जनप्रतिनिधिहरू र राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिचमा जातीय विभेद सम्बन्धी छलफल भयो ।

३.२.२. मिति २०७९ साल असोज महिनाको १० गते नेपाल एकिकृत उत्पीडित दलित संजाल रुप्सेकोटले आयोजना गरेको कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका

र भावी रणनीतिका राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नुपर्ने भूमिका लगायत समसामुयिक विषयमा बारेमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

४. लुम्बिनी प्रदेश प्रमुखसमक्ष आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन पेश

४.१. पृष्ठभूमिः

नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा ३ बमोजिम राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदन मिति २०७९/०७/०४ गते लुम्बिनी प्रदेशका प्रमुख माननीय अमिक शेरचनलाई बुझाउने क्रममा लुम्बिनी प्रदेशका प्रदेश प्रमुखज्यूलाई जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी दिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने उद्देश्य रहेको थियो ।

४.२. कार्यक्रम तथा अनुगमन :

४.२.१. २०७९/०७/०४ गते लुम्बिनी प्रदेशका प्रमुख माननीय अमिक शेरचनज्यूको कार्यकक्षमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माद्वारा आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदनमा आठ परिच्छेद र नौं वटा अनुसूची समेटी तयार पारिएको ९९ पेज आयोगको प्रतिवेदनको सारसंक्षेपमा जानकारी गराई माननीय प्रदेश प्रमुखज्यूलाई पेश गरियो ।

४.२.२ लुम्बिनी प्रदेशका प्रमुख माननीय अमिक शेरचनज्यूले राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन छोटै समयमा मेहनेतका साथ तयार गरिएकोमा प्रतिवेदन लेखन समिति र आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरू सबैलाई धन्यवाद तथा खुसी व्यक्त गर्दै प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूलाई निर्देशन गरिने कुराको सम्बोधन गर्नुभयो ।

५. सुर्खेत जिल्लामा गरिएको अनुगमनको प्रतिवेदन

५.१. पृष्ठभूमि

कर्णालीमा दलित सशक्तिकरण विधयेक र राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापना, बादी समुदायको समस्या समाधानका लागि कर्णाली प्रदेश सरकारसँग आयोगको सुझाव तथा छलफल गरी छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने उद्देश्य रहेको थियो ।

५.२. कार्यक्रम तथा अनगमनको विधि

५.२.१. सुर्खेतमा रहेको झुप्राखोला लगायतका स्थानहरूमा बसोबास गरेका बादी समुदायलाई आवास,जमिन र शिक्षाको ब्यवस्थाका लागि झुप्राखोलाका बादी समुदायका अगुवा र आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिच छलफल भयो ।

५.२.२. कर्णालीमा दलित सशक्तिकरण विधेयक र राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापना, बादी समुदायको समस्या समाधानका लागि प्रदेश प्रमुख माननीय तिलक परियार, मुख्यमन्त्री राजकुमार शर्मा,ओजना तथा आर्थिक मामिला मन्त्री र आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिच छलफल भयो ।

६. प्यूठान जिल्लामा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमन

६.१. पृष्ठभूमि

जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकिय

अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अनत्यका लागि जिम्मेवारी बनाउने तथा जातयि विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

६.२. कार्यक्रम तथा अनुगमन

६.२.१. मिति २०८०/०२/२५ गते प्यूठान जिल्लाका दलित किसानहरूले उत्पादन गरेको दूधत्यहाँका डेरीहरूले जातीयताका कारणले लिन नमानेको विषयमा अनुगमन गर्न अनुरोध गरिए बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी प्रमुख, स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू, दलित अधिकार कर्मीहरू र राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिच छलफल भयो ।

६.२.१. प्यूठान जिल्लाका दलित किसानहरूले उत्पादन गरेको दुध त्यहाँका डेरीहरूले जातीयताका कारणले लिन नमानेको विषयमा अनुगमन गर्न अनुरोध गरिए बमोजिम प्रमुख जिल्ला अधिकारी विष्णु बहादुर योगी, प्रहरी प्रमुख सुवास खड्का, डेरी सञ्चालकहरू स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू,दलित अधिकार कर्मीहरू, दुध उत्पादक किसानहरू र राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माबिच छलफल पछि दलित किसानहरूले उत्पादन गरेको दुधमा भेदभाव नगरी लिनुपर्ने गर्ने सहमति भयो ।

७. मधेश प्रदेशमा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमन

७.१. पृष्ठभूमि

मधेश प्रदेशका दलित समुदायको वालवालिकाहरूको जन्म दर्ता, नागरिकता, दलितहरूको जातथर सूचीकरण सम्बन्धमा तथा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र नगर तथा गाउँपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

७.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनको विधि

७.२.१. मिति २०८० असार महिनाको ११ गते धनुषा जिल्लाको जनकपुरमा एन.पि.आई.को सहयोग तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा भएको मधेश प्रदेशमा दलित समुदायको जन्म दर्ता तथा नागरिकताको अधिकारको सुनिश्चतता सम्बन्धी छलफल तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा धनुषा जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी काँशीराज दाहाल,प्रदेश न्यायधिवक्ता, जिल्ला प्रहरी कार्यालयका प्रमुख, स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू, दलित अधिकार कर्मी लगायतको उपस्थितिमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले मधेश प्रदेशका दलित समुदायको बालबालिकाहरूको जन्म दर्ता, नागरिकता, दलितहरूको जातथर सूचीकरण राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नुपर्ने भूमिका लगायत समसायिक विषयमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

७.२.२. मिति २०८० असार महिनाको १२ गते सिराहा जिल्लाको लाहानमा एन.पि.आई.को सहयोग तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा भएको मधेश प्रदेशमा दलित समुदायको जन्म दर्ता तथा नागरिकताको अधिकारको सुनिश्चता सम्बन्धी छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सिराहाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख,स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू,दलित अधिकारकर्मी लगायतको उपस्थितिमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले मधेश प्रदेशका दलित समुदायको वालवालिकाहरूको जन्म दर्ता, नागरिकता, राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीति, राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य

तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नुपर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयमा प्रष्ट पार्नुभयो ।

७.२.३. मिति २०८० असार महिनाको १२ गते सिराहा जिल्लाको लाहानमा एन.पि.आई.को सहयोग तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा भएको मधेश प्रदेशमा दलित समुदायको जन्म दर्ता तथा नागरिकताको अधिकारको सुनिश्चता सम्बन्धी छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सिराहाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख,स्थानीय जनप्रतिनिधिहरू,दलित अधिकार कर्मी लगाएतको उपस्थितिमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले मधेश प्रदेशका दलित समुदायको वालवालिकाहरूको जन्म दर्ता, नागरिकता, दलितहरूको जातथर सूचिकृतका राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीति,राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नुपर्ने भूमिका लगायत समसामुयिक विषयमा बारेमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

७.२.४. मिति २०८० असार महिनाको १५ गते सप्तरी जिल्लाको कन्चनरुप गाउँपालिकामा दलित सरोकार मञ्च नेपालको आयोजनामा भएको मधेश प्रदेशमा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतको अवस्था र राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका सम्बन्धी छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मालेमधेश प्रदेशका दलित समुदायको वालवालिकाहरूको जन्म दर्ता, नागरिकता, दलितहरूको जातथर सूचीकरण राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नु पर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयमा प्रस्ट पार्नुभयो ।

८. कार्यक्रम तथा अनुगमनको निष्कर्ष

८.१. अनुगमन गरिएका जिल्लाको सदरमुकाम बाहेकका गाउँबस्तीहरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद कायमै रहेको देखिन्छ । दलितहरूमाथिको हेलाहोचोको दृष्टिले हेर्ने चलन कायमै देखिन्छ । राजनीतिक रुपमा असमावेशिता कायमै देखिन्छ । दलितहरूले आफू माथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न सकेको देखिदैन । राज्यको तर्फबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्धका गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको देखिदैन ।

९. कार्यक्रम तथा अनुगमनको उपलब्धिहरू

९.१. अनुगनमा तथा कार्यक्रम गरिएका जिल्लाको सरकारी कार्यालय तथा बस्तीहरूमा दलित आयोगको अनुगमनबाट जातीय विभेद अन्त्यका लागि सकारात्मक सोच पैदा भएको स्वयम दलित समुदायका व्यक्तिहरूमा आफू माथिको विभेद विरुद्धमा आवाज उठाउन जागरुक भएको तथा सामाजिक अन्तरघुलन सम्बन्ध सामाजिक सदभाव कायम गर्न उत्प्रेरणाको भावना पैदा भएकोछ ।

९.२. राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन छोटै समयमा तयार गरी मिति २०७८/०७/०६ लुम्बिनी प्रदेशका प्रमुखज्यूलाई पेस गरी प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूलाई निर्देशन गरिने कुराको सम्बोधन गर्नुभयो ।

९.३. राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट विभिन्न जिल्लामा दलित समुदायको थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थरहरूको सूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउने कार्यक्रमले दलितहरूको नागरिकतामा थर सच्याउँदा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले थर सूचीकरणमा छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थर सूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउनु पर्ने देखिन्छ । सदरमुकाम बाहेकका गाउँ बस्तीहरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद, दलितहरूमाथिको हेलाहोचोको

दृष्टिले हेर्ने चलन, राजनीतिक रुपमा असमावेशीता, दलितहरूले आफूमाथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न प्रेरणा मिलेको छ । राज्यको तर्फबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्धका गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गराउन जागरुकता मिलेको छ ।

१०. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त सुझावहरू

विभिन्न जिल्लामा गरिएका कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा तपसिलमा उल्लेखित सुझावहरू प्रस्तुत छन् ।

१०.१ अन्तरजातीय प्रेम सम्बन्धबाट विवाह गरेको जोडिहरूलाइ माइतीको घरमा सहज तरिकामा आवत जावतका लागि वातावरण मिलाउन आयोगको तर्फबाट विशेष कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

१०.२ जातीय विभेद अन्त गर्न बनेका संवैधानिक र कानुनी प्रावधानहरूलाई दलित हरू र अन्य सरोकारवालाहरूबिच अन्तर्क्रियात्मक तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरी सुस्पष्ट पार्नु पर्ने देखिन्छ ।

१०.३ दलित सशक्तिकरण विधेयक र राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापनाको सम्बन्धमा निरन्तर सम्पर्कमा रही छिटो भन्दा छिटो पारित गराइ कार्यान्वयनमा ल्याउन आयोगबाट थप पहल गर्न जरुरी भएकोले सोही अनुसार पहल कदमी अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।

१०.४ कतिपय बस्तीमा पहिलेदेखि नै दलित हरूले गैरदलितसँग मिल्ने थर लेख्दै आएका छोरा छोरीहरूको विद्यालयका प्रमाण पत्रको आधारमा दलित भित्रको गैरदलित थरबाट नागरिकतासमेत बनेका र बाबुको थर दलित नै लेखिएको हुनाले बाबुको थर छोरा छोरी जस्तै गैरदलित थर लेख्न नागरिकता थर सच्याउन प्रशासनमा जादा राष्ट्रिय दलित आयोगले सूचीकृत गरेको थरसूचीमा थर नभएको थरलाई समावेश गर्न आयोगले तत्काल पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१०.५. राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट सञ्चालन गरिएका थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रमबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा छुटेका थरहरूलाई दलित थरूचीको अनुसूचीमा समावेश गराई दलितहरूको नागरिकतामा थर सच्याउदा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले थर छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थरहरूको अनुसूचीमा समावेश गराउनुपर्ने देखिन्छ ।

१०.६. दलितहरूलाई शिक्षाको मूलप्रवाहमा ल्याउन दलित बालबालिकाहरूलाई नेपाल सरकारले वितरण गर्दै आएको छात्रवृत्तिको कोटा र छात्रवृत्तिको रकम बढाउन लागि सम्बन्धित निकायहरूमा पहल गरी उपलब्ध गराउन सहजिकरण गर्न आवाश्यक छ ।

१०.७. राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट सिफारिस गरिएका दलितका जात थरहरू छिटो प्रयोगमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

२.२. आयोगका सदस्य मीनादेवी सोवबाट विभिन्न जिल्लामा गरिएको अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूको सारांश

१ डोटी जिल्लाको जोरायल गाउँपालिकामा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमन

१.१. पृष्ठभूमिः

जोरायल गाउपालिका डोटीमा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका उप-प्रमुख,

प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तरक्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अनत्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

१.२. कार्यक्रम तथा अनगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू

२.१. मिति २०८०/१/४ जोरायल गाउँपालिका सभा अध्यक्ष दुर्गा दक्त ओझा आयोगका सदस्य मिनादेवी सोव प्रमुख अतिथि उपाध्यक्ष जमुना बोहोरा सहयोगीहरू: समाजसेवी -प्रेमप्रकाश चदारा, नवप्रतिभा समुह सदस्य-लक्ष्मी कुमारी सुनार विद्यार्थीहरू जस्मीन कुमारी घिमिरे, सवारी चालक- राम विश्वकर्मा अतिथि नन्दराज भट्ट वडा नं ४ अध्यक्ष दुर्गा दत्त जोशी को उपस्थितिमा जातीय भेदभाव र छुवाछूत अन्त्यका लागि स्थानीय दलित महिला र स्थानीय तहको बजेटमा दलित समुदायलाई प्रथामिकता सम्बन्धि अन्तरक्रिया कार्यक्रम भयो ।

२.२. स्थानीय दलित महिला र स्थानीय तहको बजेटमा दलित समुदायलाई प्रथामिकता सम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रममा जोरायल गाउँपालिका उपाध्यक्ष जमुना बोहेरा, दुर्गा देवी बादी, शाखा अधिकृत धर्मराज जोशी, रामसिंह वि.क., दिपक दमाई, संगिता वि.कले मन्तव्य राख्नु भयो त्यस्तै कार्यक्रमको जानकारी तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका बारेमा आयोगका सदस्य मीनादेवी सोव राख्नुभयो ।

२. बाजुराको बडीमालिकामा गरिएको अनुगमन र प्राप्त तथ्यहरू

२.१. पृष्ठभूमिः

बडीमालिका नगरपालिका बाजुरामा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तरक्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्य लिइएको थियो ।

२.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू :

२.१.मिति २०८०।१।६ गते बडीमालिका नगरपालिका बाजुरामा मिनादेवी सोव प्रमुख अतिथि तथा अमर बहादुर खड्का बडिमालिका नगरपालिका मेयर, नन्दा थापा उप मेयर, समाजसेवी -प्रेमप्रकाश चदारा, नवप्रतिभा समूह सदस्य-लक्ष्मी कुमारी सुनार, विद्यार्थीहरू जस्मीन कुमारी घिमिरे, सवारी चालक- राम विश्वकर्मा शंकर चदारा उत्पीडित जातीय समाज जिल्ला अध्यक्ष कासी वि.क. नेकपा एमाले जिल्ला सचिवको उपस्थितिमा जातीय भेदभाव र छुवाछूत अन्त्यका लागि अन्तरक्रिया कार्यक्रम भयो ।

२.२.जातीय भेदभाव र छुवाछूत अन्त्यका लागि अन्तरक्रिया कार्यक्रममा गोख वि.क. सम्भुराज उपाध्यक्ष सरोज अधिकारी, पान सिंह भण्डारी, नगर प्रमुख अमर खड्का, नन्दा थापा उप मेयर, प्रेमप्रकाश चदारा, लक्ष्मी कुमारी सुनार, जस्मीन कुमारी घिमिरे,शंकर चदारा, कासी वि.क.ले मन्तव्य राख्नु भयो । कार्यक्रम सञ्चालन नगरपालिका अधिकृत रगंलाल विश्वकर्माले गर्नु भयो। सो कार्यक्रममा कार्यक्रमको जानकारी तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका बारेमा आयोगका माननीय सदस्य मीनादेवी सोव राख्नुभयो ।

३ कञ्चनपुरको बेलौरी नगरपालिको अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू

३.१. पृष्ठभूमिः

बेलौरी नगरपालिकमा दलितहरूको थर सूचिकरण तथा प्रचलित कानुन सम्बन्धि अभिमुखिकरण कार्यक्रम तथा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका प्रमुख, उप-प्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तरक्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवारी बनाउने तथा जातयि विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

३.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू:

३.१. मिति २०७९/०८/२१ देखि २०७९/०८/२७ सम्म महेन्द्रनगर कञ्चनपुर जिल्ला प्रशासन र बेलौरी नगरपालिकामा मिनादेवी सोव प्रमुख अतिथि तथा सभापतित्व हर्क बहादुर भुल बेलौरी नगरपालिका सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत नर बहादुर विश्वकर्मा, कार्यपालिका सदस्हरू शारदा पार्की, बसन्ति नेपाली, निर्वाचिन वडा सदस्यहरूहस्त बहादुर वि.क. पूर्व कार्यपालिका सदस्य तथा समाजसेवी राम बहादुर स्वर्णकारको उपस्थितिमा भएको दलितहरूको थरसूचिकरण तथा प्रचलित कानुन सम्बन्धि अभिमुखिकरण कार्यक्रमको सञ्चालन विर्षलाल विश्वकर्माले गर्नुभएको थियो ।

३.२. दलितहरूको थर सूचिकरण तथा प्रचलित कानुन सम्बन्धि अभिमुखिकरण कार्यक्रममा हस्त बहादुर वि.क.,राम बहादुर स्वर्णकार, नर बहादुर विश्वकर्मा, विष्णुमाया पार्की, सीता वि.क., भोराज चौधरीले मन्तव्य राख्नु भयो । सो कार्यक्रममा कार्यक्रमको जानकारी तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिका बारेमा आयोगका सदस्य मीनादेवी सोवले धारणा राख्नु भयो ।

४ सुदूरपश्चिम प्रदेश प्रमुखसमक्ष आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन पेश

४.१. पृष्ठभूमिः

नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा ३ बमोजिम राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदन मिति २०७९/०७/०६ गते प्रदेशका प्रमुखलाई बुझाउने क्रममा सुदुरपश्चिम प्रदेशका प्रदेश प्रमुखलाई जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी दिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातयि विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

४.२.कार्यक्रम तथा अनुगमनको प्रतिवेदनः

४.१. मिति २०७९/०७/०२ गते प्रदेश प्रमुख देवराज जोशीज्यूलाई र मुख्यमन्त्री श्री त्रिलोचन भट्टलाई उक्त वार्षिक प्रतिवेदन र राष्ट्रिय दलित आयोगको भित्तेपात्रो हस्तानतरण गरियो । भेटघाटमा प्रदेश प्रमुखले जातीय विभेदका घटनाहरूलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि दलित र गैर दलित बिच अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने कुरा गर्नु भयो । मुख्यमन्त्रीले जातीय छुवाछूतको विषयमा छलफल गर्दा हाल छुवाछूतका जघन्य घटना नघटेको र यदी दलित भएकै कारणले जातीय विभेद र घटना घटेमा आफू दलितको हितको लागि प्रतिवद्ध रहेको प्रष्ट पार्नु भयो । साथै राष्ट्रिय दलित आयोग केन्द्रमा मात्र सिमित नभै प्रदेशमा पनि स्थापना हुनु पर्ने कुरामा जोड दिनुभयो ।

५.कैलाली जिल्लामा गरिएको निर्वाचन अनुगमनको प्रतिवेदन

५.१. पृष्ठभूमि

कैलालीका विभिन्न स्थानहरूमा शान्तपूर्वक तरिकाले आम जनतालाई भोट खसाल्ने वातावरण कसैले कसैलाई लोभलालच देखाएको खण्डमा त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई पहिचान गरी कारवाही गर्ने, कसैले मतदातालाई प्रलोभनमा पार्छ भने मतदातालाई थाहाँ पाउने वित्तिकै कारवाही गर्ने । र अहिलेसम्म मेरो जानकारीमा कैलालीमा शान्तिपूर्वक मतदान गराउने र सो सम्बन्धी व्यवस्था मिलाएको छ कि छैन भनी हेर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

५.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू:

२.१. मिति २०७९/०८/०१ गते राष्ट्रिय दलित आयोग र थारु आयोग, राष्ट्रिय मानवअधिकार आयोगको संयुक्त अनुगमन कैलालीका विभिन्न ठाँउमा र कञ्चनपुरको विभिन्न स्थानमा निर्वाचन अनुगमनमा १.संघको मतपत्र २. प्रदेश मतपत्र ३. समानुपातीक मतपत्र दिन्छन ४. पटक १/१ मतपत्र लगेर इच्छा लागेको व्यक्तिलाई कुनै चिन्हमा स्वस्तिक छाप लगाई १ मतपत्र लगेर संघको छाप लगाएर पहिलो डब्बा दोस्रो डिब्बा तेस्रो डिब्बा चौथो डिब्बामा खसाल्नु भनेर सिकाएको थियो । भोट कसरी हाल्ने भनेर विभिन्न मतपत्रहरू लिएर आउनु भएको थियो । यी चिन्हहरूमा आफ्नो इच्छाएको व्यक्तिलाई मतदान गर्न जाँदा ४ वटा नमूना मतपत्र वितरण गरिएको थियो ।

२.२. कैलालीको उपहानगरपालिकाको भन्सार नाकामा अनुगमन गर्दा भारतबाट भोट हाल्न आउने मान्छेको बारेमा प्रहरी असईले भन्नु हुन्छ । २०७९ कार्तिक महिनामा घर आउने र जाने क्रम दैनिक २०० देखि ३०० देखिन्छ । आज भोलि कम आउने जाने निर्वाचनमा भोट हाल्ने मानिस कम भएको र नाका भन्सार कम भएकोले मानिस कम आएको जानकारी पाइयो ।

२.३. चेलिबेटी बेचविखनको बोर्ड टासिएको र चेलिबेटी बेचविखनको कार्यालयमा पुग्दा केही कार्यालयमा सोध्न चेलिबेटी बेचविखन महिला पुरुष शंका लाग्ने वित्तिक सोधपुछ गरी जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा बुझाईदिने र पहिले र अहिले केही चेलिबेटी बेचखिन कम भएकोजानकारी पाइयो ।

२.४. हामी शान्तिपुर्ण ढंगले निर्वाचन सफल बनाउने छौं । हाम्रा सुरक्षाकर्मिहरू निरन्तर आनो जिम्मेवारीमा खटिएका छन् । १ गते देखिमतदान केन्द्रमा म्यादी र प्रहरीहरूलाई खटाइने इलाका प्रहरी कार्यालय बेलौरी इन्सपेक्टर दान बहादुर भण्डारीबाट जानकारी पाइयो ।

२.५. कञ्चनपुर भिमदत्त न.पा. कुनै पनि अप्रिय घटना घटेको छैन । चुनाव प्रचार प्रसारमा रहेको जनताहरू कम प्रचारमा देखिएको मदिरापान बन्द गरिएको साँझ ४ बजेबाट विभिन्न टोलमा सुरक्षाकर्मी खटिएको प्रमुख जिल्ला प्रशासन अधिकारी कञ्चनपुर भिमदत्त न.पा. कन्चनपुर, गोपाल अर्याल र एस.पी. श्याम सिंह चौधरीबाट जानकारी पाइयो । मंसिर २ गतेदेखि प्रहरी र म्यादी प्रहरीहरूलाई मतदान स्थानमा खटाएको, अप्रिय घटना घटाउने जो सुकैलाई पनि कारवाही गरिने जानकारी पाइयो । जिल्ला प्रहरी कार्यालय धनगढी प्रमुख उपरीक्षक सोमेन्द्र सिंह राठोरले हामीले शान्ति सुरक्षा चुनावमा मतदान गर्ने जनताको रक्षा गर्ने जानकारी पाइयो ।

२.६. २०७९।८।४ गते बिहान ७ बजेदेखि बेलुका ५ बजे सम्म मतदाताहरूले मत खसालि सक्नु पर्ने जानकारी दिनु भयो । विभिन्न पार्टीका एजेण्डाहरूलाई आ-आफ्नो बुध केन्द्रमा नेपाल सरकारका कर्मचारी र एजेण्टहरूले नामावली दुरुस्त छ कि छैन भनेर जाचँ गर्ने पहिचान गरी नाम भिडाउने अधिकृतले मतपत्रमा सही गरेको छ छैन हेर्नु पर्ने । मतदाताहरूले मत खसाली सके पछी मतपेटीका सम्बन्धित स्थानमा सुरक्षित तरिकाले पुर्याउने बारेमा अभिमुखीकरण गरिएको जानकारी पाइयो ।

६. दार्चुला जिल्लाको महाकाली नगरपालिका अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू

६.१. पृष्ठभूमिः

दार्चुला महाकाली नगरपालिकमा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी नीरीक्षक र गाउँपालिकाका प्रमुख, उप-प्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तरक्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अनत्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्न सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्य रहेको थियो ।

६.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनको विस्तृत विवरण

२.१. २०७९/०७/०४ गतेका दिन महाकाली नगर पालिका दार्चुला खलंगामा उपमेयर श्री दुर्गा कुमारी खत्री विष्टलाई भेटी जातीय विभेद सम्बन्धि छलफल गरियो । उहाँले छलफलको क्रममा जातीय विभेद जस्ले गर्दछ उस्लाई कार्यकक्ष भित्र होस वा बाहिर भेदभाव गरेको पाईएमा छुवाछूत तथा (कसूर सजाय) ऐन २०६८ अनुसार कसूर सजाय तथा जरिमाना गरिने प्रतिवद्धता जनाउनुभयो । कार्यापालिका सदस्य दलित महिला सदस्यहरू पनि सहभागिताको क्रममा छुवाछूत तथा भेदभावको सम्बन्धमा बोल्नु भयो । बजेट छुट्टाउने क्रममा बाटो घाटो र दलित बस्तिमा विकासका कामहरू प्राथमिकता दिने र सो सम्बन्धमा पहल गर्ने बताउनु भयो ।

२.२. राष्ट्रिय दलित आयोगका पूर्व सदस्य प्रदेशी सुनारले जातीय छुवाछूत केही मात्रमा कम भएको देखिए पनि गाँउघरमा अझै पनि छुवाछूतका घटना नघटेको कुरा उल्लेख गर्नु भयो । पत्रकार तथा टेलिभिजन पत्रकारहरूको उपस्थिति भएको थियो उक्त कार्यक्रममा पत्रकार श्री ललित सामन्त नयाँ नेपाल एफ. एम , प्रकाश चन्द भट्ट नेपाल टेलिभिजनबाट बोल्ने क्रममा वाहाहरूले आयोग गठन भएको २ वर्ष पुग्न लागिसक्दा पनि आयोग छ भन्ने अनुभूत गर्न अहिले बल्ल थाहा गर्न पाइयो । राष्ट्रिय दलित आयोगको शाखा प्रदेश कार्यालयमा खोल्नु पर्ने धारणा राख्नु भयो । अनुगमन बेला बेलामा हुनु पर्ने सुझाव दिनु भयो ।

३.३. २०७९/०७/०४ गते जिल्ला प्रहरी निरीक्षक राजेश शाहीसँग भेटघाटको क्रममा अहिलेसम्म जातीय विभेदका घटनाहरू उजूरी नआएको जानकारी गराउनु भयो । सोही क्रममा कार्यालय बरिष्ठ अनुसन्धान सहायक गोपाल प्रसाद भट्टसँग भेटघाटको क्रममा अहिले सम्म जातीय विभेदका घटनाहरू नआएको तर घटना भएमा सम्झौता नगरी सजायको कार्यान्वयन गर्ने कुरामा जोड दिनु भयो ।

२.४. २०७९/०७/०४ गते दार्चुला गोकुलेश्वर सैलेशिखर नगरपालिकाका मेयर श्री बिजयसिंह धामी र वडा अध्यक्ष भरत ब. कठायत, प्रशासन प्रमुख सुरेन्द्र बहादुर विष्ट, कार्यापालिका सदस्य चक्र लुहार महिला सदस्य यशोधा नेपाली, हिरा वोड, जनक रावल, हिरादेवी महर, सुनिता महर लगायत उपस्थित हुनु भएको थियो । उक्त कार्यक्रममा जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत सम्बन्धि छलफल गरियो । उक्त छलफलमा शैलेसिखर नगरपालिकाका ९ वटा वडा मध्यमा ८ वटा वडामा दलित बस्ति बाक्लो भएकोले दलितका लागि छुट्याएको बजेट कार्यान्वयन सहज भएको विकासका लागि थप बजेट हुनु पर्ने गुनासो गर्नु भयो । यसको लागि अर्थमन्त्रालयमा राष्ट्रिय दलित आयोगले पहल गरिदिनुहुन अनुरोध गर्दछौ भन्नुभयो । समस्याको क्रममा वादी समुदायको जनसंख्या धेरै भएको कारणले उहाँहरूको जग्गा नभएको र आफ्नो नाममा लालपुर्जा नहुदा बिजुली, खाने पानीबाट पनी बन्चित भएको र छोरा छोरीलाई शिक्षाको लागि विद्यालय पठाउन समस्या भएको कुरा गर्नुभयो । उहाँहरूको व्यवस्थाको लागि राष्ट्रिय दलित आयोगले शिक्षा, स्वास्थ्य तथा रोजगारीको लागि दलित आयोगले पहल गरिदिनु पर्ने सुझाव दिनुभयो ।

७. कार्यक्रम तथा अनुगमनको निष्कर्ष

७.१.	अनुगमन गरिएका जिल्लाको सदरमुकाम बाहेकका गाउँ बस्ती हरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद कायमै रहेको देखिन्छ । दलितहरूमाथिको होचो हेलाकोदृष्टिले हेर्ने चलन कायमै देखिन्छ । राजनीतिक रुपमा असमावेशीता कायमै देखिन्छ । दलितहरूले आफु माथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न सकेको देखिदैन । राज्यको तफबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्धका गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको छैन ।

७.२.	दलितहरूको नागरिकतामा थर सच्याउँदा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले थर सूचिकरणको समस्या आएकोले दलित समुदायका छुटेका थरहरूलाई पहिचाहन गर्दै थर सुचीको अनुसुचीमा समावेश गराउनु पर्ने देखिन्छ । सदरमुकाम बाहेकका गाउँ बस्ती हरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद कायमै रहेको देखिन्छ । दलित हरूमाथिको होचोहेलाको दृष्टिले हेर्ने चलन कायमै देखिन्छ । राजनीतिक रुपमा असमावेशीता कायमै देखिन्छ । दलितहरूले आफूमाथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न सकेको देखिदैन । राज्यको तर्फबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्धका गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन ।

८. कार्यक्रम तथा अनुगमनको उपलब्धी

८.१.	अनुगमन गरिएका सरकारी कार्यालय तथा बस्तीहरूमा दलित आयोगको अनुगमनबाट जातीय विभेद अन्त्यका लागि सकारात्मक सोच पैदा भएको स्वयं दलित समुदायका व्यक्तिहरूमा आफूमाथिको विभेद विरुद्धमा आवाज उठाउन जागरुक भएको तथा सामाजिक अन्तरघुलन सम्बन्ध सामाजिक सदभाव कायम गर्न उत्प्रेरणाको भावना पैदा भएको छ ।

८.२.	राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन छोटै समयमा तयार गरी मिति २०७८/०७/०६ कर्णाली प्रदेशका प्रमुखसमक्ष पेस गरी प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूलाई निर्देशन गरिने कुरा प्रदेश प्रमुखबाट प्रतिबद्धता प्रकट भयो ।

८.३.	राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट हुम्ला जिल्लाको अदानचुली गाउँपालिका, मुगु जिल्लाको सोरु गाउँपालिका र दैलेखको गुराँस गाउँपालिकामा दलित समुदायको थर सूची सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थर सूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउने कार्यक्रमले दलितहरूको नागरिकतामा थर सच्याउँदा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले दलित समुदायका छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थर सूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउनु पर्ने देखिन्छ । सदरमुकाम बाहेकका गाउँ बस्तीहरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद, दलितहरूमाथिको होचो हेलाको दृष्टिले हेर्ने चलन, राजनीतिक रुपमा असमावेशीता, दलितहरूले आफूमाथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न प्रेरणा मिलेको छ । राज्यको तर्फबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्ध गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गराउन जागरुकता पैदाभएको छ ।

९. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त सुझावहरू

अनुगमन गरिएका जिल्लामा कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा तपसिलमा उललेखित सुझाव प्रस्तुत छन् ।

९.१	अन्तरजातीय प्रेमसम्बन्धबाट विवाह गरेका जोडिहरूलाई माइतिको घरमा सहज तरिकामा आवत जावतका लागि वातावरण मिलाउन आयोगको तर्फबाट विशेष कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

९.२ जातीय विभेद अन्त गर्न बनेका संवैधानिक र कानुनी प्रावधानहरूलाई दलित हरू र अन्य सरोकारवालाहरूबिच अन्तरक्रियात्मक तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरी सुस्पष्ट पार्नुपर्ने देखिन्छ ।

९.४ कतिपय बस्तीमा पहिलेदेखि नै दलित भित्र गैर दलितसँग मिल्ने थर लेख्दै आएका छोरा छोरीहरूको विद्यालयका प्रमाण पत्रको आधारमा दलित भित्रको गैर दलित थरबाट नागरिकतासमेत बनेका र बाबुको थर दलित नै लेखिएको हुनाले बाबुको थर छोरा छोरी जस्तै गैर दलित थर लेख्न नागरिकता थर सच्याउन प्रशासनमा जाँदा राष्ट्रिय दलित आयोगले सुचीकृत गरेको थर सूचीमा थर नभएको थरलाई समावेश गर्न आयोगले तत्काल पहल गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

९.५. राष्ट्रिय दलित आयोगको बार्षिक प्रगति प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई विस्तारमा खुल्ने गरी उल्लेख गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

९.६. राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट सञ्चालन गरिएका थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रमबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा छुटेका थरहरूलाई दलित थर सुचीको अनुसुचीमा समावेश गराई दलितहरूको नागरिकतामा थर सच्यादा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले थर सूचीकरणको समस्या आएकोले दलित समुदायका छुटेका थरहरूलाई पहिचाहन गर्दै थर सूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

९.७. दलितहरूलाई शिक्षाको मूलप्रवाहमा ल्याउन दलित बालबालिकाहरूलाई नेपाल सरकारले वितरण गर्दै आएको छात्रवृत्तिको कोटा र छात्रवृत्तिको रकम बढाउन लागि सम्बन्धित निकायहरूमा पहल गरी उपलब्ध गराउन सहजिकरण गर्न आवाश्यक छ ।

९.८. राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट सिफारिस गरिएका दलितका जात थरहरू छिटो प्रयोगमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ ।

२.३. आयोगका सदस्य टुञ्ज बराइलीले गर्नुभएको विभिन्न जिल्लाको अनुगमन प्रतिवेदनहरू

१ मोरङ्ग जिल्लाको विराटनगरमा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमनको प्रतिवेदन

१. पृष्ठभूमिः

मोरङ्ग जिल्लाको विराटनगरमा दलित सशक्तिकरणका लागि 'दलित समुदायको वर्तमान अवस्थामा : समस्या र समाधान' विषयक कार्यशाला गोष्ठीमा सञ्चालन गरी जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका प्रमुख, उप-प्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूका बिचमा अर्न्तक्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

३. अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू

३.१ २०७९ साल भदौं २८ र २९ गते प्रदेश नं. १ को राजधानी मोरङको विराटनगरमा दलित सशक्तीकरणका लागि 'दलित समुदायको वर्तमान अवस्थामा : समस्या र समाधान' विषयक दुई दिने कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न भयो । काठमाडौँमा कार्यालय रहेको इनोभेटिभ रिसर्च एण्ड डेम्लोपमेन्ट सेन्टरको मुख्य संयोजनामा भएको सो कार्यशाला गोष्ठीमा प्रदेश नं. १ का १४ जिल्लाबाट ६० जना दलित अगुवाहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

३.२. दलित सशक्तीकरणका लागि 'दलित समुदायको वर्तमान अवस्थामा : समस्या र समाधान' विषयक दुई दिने कार्यशाला गोष्ठीमा उद्घाटन गर्दै जनता समाजवादी पार्टी (जसपा) नेपालका अध्यक्ष उपेन्द्र यादवले

दलितलाई शिक्षा र रोजगारीमा आरक्षण हुनुपर्ने बताउनु भयो । जनसंख्याको आधारमा दलित समुदायलाई निः शुल्क आवासीय शिक्षा र रोजगारीको पूर्ण आरक्षण गरेमा समाजमा रहेको असमानता एवं भेदभाव अन्त्य हुने विचार व्यक्त गर्नुभयो । संविधान संशोधन गरी दलितलाई राजनीति, संवैधानिक आयोग लगायत सबै क्षेत्रमा प्रतिनिधित्व गरेमा असमानता हट्ने विचार राख्नुभयो । उहाँले दलित विरुद्धको भेदभाव अन्त्य गर्न कानुनको कडाइका साथ कार्यान्वयन आवश्यक छ भन्दै उनीहरूको सीपलाई प्रविधिसँग जोड्न सके आर्थिक आयआर्जनसहित मुलुकको समृद्धिमा सघाउ पुग्ने विश्वास वयक्त गर्नुभयो ।

३.३. प्रदेश नं १ का आन्तरिक मामिला तथा कानुनमन्त्री केदार कार्कीले समाजमा चेतनाको स्तरवृद्धि गरी दलित समुदायप्रति हुने भेदभाव अन्त्य गर्न आवश्यक रहेको धारणा राख्नुभयो । प्रदेश नं १ का स्वास्थ्यमन्त्री जयराम यादवले हामी आफैंले आफ्नो घरपरिवारबाट सुधार गरी समाजमा रहेको विभेद अन्त्य गर्न आग्रह गर्नुभयो ।

३.४. प्रदेश नं १ कासामाजिक विकासमन्त्री राजन राईले मर्यादित आन्दोलन र कानुनी कारबाहीबाट दलितमाथि हुने भेदभाव अन्त्य गर्न सकिने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो । प्रदेशसभा सदस्यत्रय उमिता विश्वकर्मा, कल्पना कुमारी सरदार र राधा थापाले राज्यका साथै सञ्चार माध्यमले दलित माथि हुने असमान व्यवहारका सम्बन्धमा भेदभाव गरेको बताउनु भयो ।

३.५. प्रदेश नं १ प्रदेश योजना आयोगका उपाध्यक्ष डा पूर्णकुमार लोक्साम, सदस्यद्धय डा ज्ञानेन्द्रबहादुर कार्की, अन्जु खड्का र दलित आयोगका सदस्य टुन्ज बराइली लगायतले दलित समुदायलाई माथि उठाउन राज्यले विशेष योजना ल्याउनुपर्ने धारणा राखेका थिए । रान्यका सबै अङ्गमा प्रतिनिधित्व एवं पहुँच विषयमा गहन छलफल गरी समाधानका उपायबारे सुझाव एवं निष्कर्ष निकालिने विनोदकुमार विश्वकर्माले बताउनुभयो । सो गोष्ठीमा प्रदेश योजना आयोगका सचिव जयकुमार घिमिरे, राष्ट्रिय दलित आयोगका सदस्य टुन्ज बराइली, इनोभेटिभ रिसर्च एण्ड डेम्लोपमेन्ट सेन्टरका विनोद कुमार विश्वकर्मा लगायतले कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नु भएको थियो ।

२.रौतहट र महोहत्तरी जिल्लामा गरिएको थरसूची सम्बन्धि कार्यक्रम

२.१. पृष्ठभूमिः

मधेश प्रदेशमा दलितहरूको थरसूचिकरण तथा जातीय विभेदका घटना, दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका कामकारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी प्रमुख र नगरपालिका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तरक्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

२. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू

२.१. मिति २०७९/०९/०४ गते रौतहट जिल्लामा आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्मा प्रमुख अतिथि आयोगका माननीय सदस्य टुन्ज बराईली प्रमुख अतिथि रहेको नगरपालिका सदस्य,प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, कार्यपालिका सदस्हरू,वडा सदस्यहरू, कार्यपालिका सदस्यहरू,दतित अभियान्ताहरू, दलित नागरिकका अगुवाहरू, पत्रकारहरू र दलित अगुवाहरूको उपस्थतिमा मधेश प्रदेशमा दलितहरूको थरसूचिकरण समबन्धि कार्यक्रमा सम्पन्न भएको छ ।

२.२. मिति २०७९/०९/०६ गते महोत्तरी जिल्लाको बर्दिवासमा आयोगका माननीय अध्यक्ष देवराज बिश्वर्का प्रमुख अतिथि, सदस्य टुन्ज बराईलीको उपस्थितिमा नगरपालिका सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत,

कार्यपालिका सदस्हरू, वडा सदस्यहरू, कार्यपालिका सदस्यहरू, दलित अभियन्ताहरू, दलित नागरिकका अगुवाहरू, पत्रकारहरू र दलित अगुवाहरूको उपस्थितिमा मधेश प्रदेशमा दलितहरूको थरसूचिकरण सम्बन्धी कार्यक्रमा सम्पन्न भएको छ ।

२. मधेश प्रदेश प्रमुखलाई आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन बुझाएको प्रतिवेदन

१. पृष्ठभूमिः

नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा ३ बमोजिम राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदन मधेश प्रदेशका प्रमुखलाई बुझाउने क्रममा मधेश प्रदेशका प्रदेश प्रमुखज्यूलाई जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी दिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवारी बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

२. कार्यक्रम तथा अनुगमनको विस्तृत विवरणः

२.१. मिति २०७९/१२/१४ गते मधेश प्रदेशका प्रमुख माननीय हरिशंकर मिश्रज्यूको कार्यकक्षामा राष्ट्रिय दलित आयोगका माननीय सदस्य टुञ्ज बराईलीद्वारा आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदनमा आठ वटा परिच्छेद र नौं वटा अनुसूची समेटिएर तयार पारिएको ९९ पेज आयोगको प्रतिवेदनको सारसंक्षेपमा जानकारी गराई माननीय प्रदेश प्रमुखज्यूसमक्ष पेस गरियो ।

२.२ मधेश प्रदेशका प्रमुख माननीय हरिशंकर मिश्रज्यूबाट राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन छोटै समयमा मेहनेतका साथ तयार गरिएकोमा प्रतिवेदन लेखन समिति र आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरू सबैलाई धन्यवाद तथा खुसी व्यक्त गर्दै प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूलाई निर्देशन गरिने कुराको सम्बोधन गर्नुभयो ।

३.३ राष्ट्रिय दलित आयोगको मधेश प्रदेश कार्यालय स्थापना, जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतका घटना र अन्य समसामयिक विषयमा मधेश प्रदेश प्रमुखको कार्यालय, जनकपुरमा प्रदेश प्रमुख हरिशंकर मिश्रसँग छलफलमा आफ्ना धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३. कोशी प्रदेश प्रमुखसमक्ष आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन पेश

१. पृष्ठभूमिः

नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा ३ बमोजिम राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदन कोशी प्रदेशका प्रमुखलाई बुझाउने क्रममा कोशी प्रदेशका प्रदेश प्रमुखज्यूलाई जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी दिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवारी बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

२. कार्यक्रम तथा अनुगमनको विस्तृत विवरण :

२.१. मिति २०७९/१२/१६ गते कोशी प्रदेशका प्रमुख माननीय पर्शराम खापुंङज्युको कार्यकक्षमा राष्ट्रिय दलित आयोगका माननीय सदस्य टुँज बराईलीद्वारा आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदनमा आठ वटा परिच्छेद र नौं वटा अनुसूची समेटिएर तयार पारिएको ९९ पेज आयोगको प्रतिवेदनको सारसंक्षेपमा जानकारी गराई प्रदेश प्रमुखज्युसमक्ष पेस गरियो ।

२.२ कोशी प्रदेशका प्रमुख माननीय पर्शराम खापुंङज्युबाट राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन छोटै समयमा मेहनेतका साथ तयार गरिएकोमा प्रतिवेदन लेखन समिति र

आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरू सबैलाई धन्यवाद तथा खुसी व्यक्त गर्दै प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरू लाई निर्देशन गरिने कुराको सम्बोधन गर्नु भयो ।

३.३ राष्ट्रिय दलित आयोगको कोशी प्रदेश कार्यालय स्थापना, जातिय भेदभाव तथा छुवाछूतका घटना र अन्य समसामुहिक विषयमा मधेश प्रदेश प्रमुखको कार्यालय, जनकपुरमा प्रदेश प्रमुख माननीय पर्शराम खापुंङसँग छलफलमा आफ्ना धारणा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४. पर्सा जिल्लामा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमनको प्रतिवेदन

१. पृष्ठभूमि

पर्सा जिल्लाको विरगन्ज महानगरपालिका १७ अलौको दुर्गा मन्दिर परिसरमा सतचण्डी महायज्ञ पूजामा सहभागि दलितहरूलाई अलगै राखि वेदीमा बस्न नदिई विभेद गरेको घटनामा जिल्ला प्रशासन प्रमुख, प्रहरी नायव उपरिक्षक, अनुसन्धान प्रमुख र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग छलफलमा सहभागि भई उक्त घटनामा कानुन अनुसार कारवाही अगाडि बढाउने, जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवारी बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

२. कार्यक्रम तथा अनुगमनको विधि

२.१. पर्सा जिल्लाको विरगन्ज महानगरपालिका १७ अलौको दुर्गा मन्दिर परिसरमा सतचण्डी महायज्ञ पूजामा सहभागि दलितहरूलाई अलगै राखी वेदीमा बस्न नदिई विभेद गरेको घटनामा जिल्ला प्रशासन प्रमुख,प्रहरी नायव उपरिक्षक,अनुसन्धान प्रमुख,यज्ञ व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष रमेशलाल चौधरी (पटेल)ले आफू जेलजान तयार रहेको र पूजारीले वेदी छुन नदिने कुरा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग छलफलमा अवगत भयो । उक्त घटनामा दलित आयोगका सदस्य टुञ्ज बराईलीले कानुनअनुसार कारवाही अगाडि बढाउनु पर्ने अनुगमन प्रतिवेदन दिएको र आयोगले कानुन बमोजिम कार्वाही गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरेको ।

३.कार्यक्रम तथा अनुगमनको निष्कर्ष

३.१. अनुगमन गरिएका जिल्लाको सदरमुकाम बाहेकका गाउँ बस्ती हरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद कायमै रहेको देखिन्छ । दलितहरूमाथिको हेला होचोको दृष्टिले हेर्ने चलन कायमै देखिन्छ । कराजनीतिक रुपमा असमावेशीता कायमै देखिन्छ । दलितहरूले आफूमाथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न सकेको देखिदैन । राज्यको तर्फबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्धका गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको देखिदैन ।

४. कार्यक्रम तथा अनगमनको उपलब्धि

४.१. अनुगमन गरिएका सरकारी कार्यालय तथा बस्तीहरूमा दलित आयोगको अनुगमनबाट जातीय विभेद अन्त्यका लागि सकारात्मक सोच पैदा भएको स्वयम दलित समुदायका व्यक्तिहरूमा आफूमाथिको विभेद विरुद्धमा आवाज उठाउन जागरुक भएको तथा सामाजिक अन्तरघुलन सम्बन्ध सामाजिक सदभाव कायम गर्न उत्प्रेरणाको भावना पैदा भएको छ ।

४.२. राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन छोटै समयमा तयार गरि मिति २०७८/०७/०६ कर्णाली प्रदेशका प्रमुखज्युलाई पेस गरी प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूलाई निर्देशन गरिने कुराको सम्बोधन गर्नु भयो ।

४.२. राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट दलित समुदायको थर सूची सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका थरहरूलाई पहिचाहन गर्दै थर सुचीको अनुसूचीमा समावेश गराउने कार्यक्रमले दलितहरूको नागरिकतामा

थर सच्याउँदा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले थर सूचीकरणको समस्या आएकोले दलित समुदायका छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थर सूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउनु पर्ने देखिन्छ। सदरमुकाम बाहेकका गाउँ बस्तीहरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद, दलितहरूमाथिको हेलोहोचोको दृष्टिले हेर्ने चलन, राजनीतिक रुपमा समावेशीता, दलितहरूले आफूमाथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न प्रेरणा मिलेको छ । राज्यको तर्फबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्धका गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गराउन जागरुकता पैदाभएको छ।

५. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त सुझावहरू

विभिन्न जिल्लामा गरिएका कार्यक्रम तथा स्थलगत अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा तपसिलमा उल्लेखित सुझाव प्रस्तुत गरिएका छन्।

५.१. नेपालका दलित समुदायको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक, शैक्षिक, रोजगारीको अवस्थाको बारेमा “नेपाल दलित स्टाटस” तयार गर्नुपर्ने।

५.२. भूमिहीन दलितहरूलाई भूमि तथा आवासको समस्या समाधानका लागि भूमि आयोगलाई दलितमैत्री बनाउनु पर्ने।

५.३. विद्यालय तहको शिक्षामा सामाजिक, जातीय असमानता जस्ता पक्षलाई दुरुत्साहन गर्न दलित तथा जातीय छुवाछूत विरुद्धका कानुनी व्यवस्था लगायतका विषय पाठ्यक्रममा समावेश गरिनु पर्ने।

५.४. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतका मुद्दामा पीडितलाई निःशुल्क कानुनी सहायता प्रदान गरी न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गरिनुपर्ने।

५.५. सम्पूर्ण दलित घरधुरीलाई सुरक्षित आवासको व्यवस्था गरिनुपर्ने।

५.६. दलित समुदायको रोजगारी अभिवृद्धिका लागि पेशा व्यवसाय गर्न विना धितोसहुलियत ऋणको व्यवस्था गरिनु पर्ने।

५.७. अन्तरजातीय प्रेम सम्बन्धबाट बैबाह गरेका जोडिहरूलाइ माइतीको घरमा सहज तरिकामा आवत जावतका लागि वातावरण मिलाउन आयोगको तर्फबाट विशेष कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

२.४. सदस्य मेहल पार्कीबाट विभिन्न जिल्लामा गरिएको अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूको सारांश

१.दैलेख जिल्लामा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमनको प्रतिवेदन

१.१. पृष्ठभूमिः

दैलेख जिल्लामा दलित समुदायको थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थर सूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउन तथा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातीय विभेद अन्त्य गर्ने उद्देश्य रहेको थियो।

१.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू

१.२.१. मिति २०७९।०६।११ गते दैलेख जिल्लाको गुराँस गा. पा. को गुराँसे लेखस्थित प्रहरी चौकी चौकीका प्रहरी नायब निरीक्षक गंगाराम विश्वकर्मालगायत प्रहरी चौकीमा रहेका सुरक्षकर्मीहरू सँगको छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी उजुरीका विषयमा भएको छलफलमा हाल यस चौकीमा जातीय विभेद तथा अन्तरजातीय प्रेम र अन्तरजातीय विबाहका घटना सम्बन्धमा कुनै जाहेरी दर्ता नभएको जानकारी प्राप्त भयो । आउदा दिनमा यस्ता उजुरी आएमा दर्ता गरी कारबाही चलाउने प्रतिवद्धता व्यक्त गर्नुभयो ।

१.२.२ मिति २०७९।०६।११ गते कर्णाली प्रदेशको दैलेख जिल्लाको गुराँस गा.पा. का अध्यक्ष टोप बहादुर बी.सी, प्रशासकिय अधिकृत बम बहादुर के.सी.,कार्यपालिका सदस्य कुलविर वि.क., बेरमा वि.क. लगायतका स्थानीय जन प्रतिनिधिहरू, दलित नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरू, गाउँका दलित र गैरदलित अगुवाहरूसँग छलफल भयो । जसमा राष्ट्रिय दलित आयोगको काम कर्तव्य र अधिकार तथा दलितहरूको अधिकारको विषयमा छलफल अन्तर्क्रिया भयो । आयोगले दलितहरूका विषयमा गरेका अधिकारमुखी काम र दलित जनचेतनाका बारेमा कार्यक्रम राखेर बारम्बार छलफल तथा अन्तर्क्रियाका माध्यमबाट जातीय विभेद न्यूनिकरण हुने, विभेदका जाहेरीलाई छिटोछरितो गराउन प्रशासनिक क्षेत्र तथा सम्बन्धित निकायहरूमा आयोगले समन्वय बढाउन सुझाव प्राप्त भयो ।

१.२.३. मिति २०७९ साल असोज महिनाको १२ गतेका दिन राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश दैलेख जिल्लाको गुराँस गाउँपालिकामा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माको प्रमुख आतिथ्यता तथा राष्ट्रिय दलित आयोगका सदस्य मेहल पार्कीको विशेष आतिथ्यता र गुराँसे गाउँपालिकाका अध्यक्ष टोप बहादुर वि.सी.को अध्यक्षतामा र गुराँस गाउँपालिका उपाध्यक्ष सीता कुमारी खड्का लगायतका जनप्रतिनिधिहरू, कार्यपालिका सदस्य कुलविर वि.क., विर्मा वि.क. राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू देव बहादुर वि.क., कर्णाली प्रदेश कमिटी सदस्य, किसान महाँसंघ नेपाल । प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, बम बहादुर के.सी., प्रहरी नायब निरीक्षक गंगाराम वि.क.को आतिथ्यमा गुराँस गाउँपालिका कर्मचारीहरू, राष्ट्रिय दलित आयोगका कर्मचारीहरू तथा गुराँसे गाउँपालिकामा रहेका दलित अगुवाहरूको सहभागितामा थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

१.२.४. मिति २०७९ साल असोज महिनाको १२ गतेका दिन राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश दैलेख जिल्लाको गुराँस गाउँपालिकामा सञ्चालन भएको थर सूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रममा गुराँस गाउँपालिका उपाध्यक्ष सिता कुमारी खड्काले स्वागत मन्तव्य राख्नुभयो । कार्यक्रममा गुराँस गाउँपालिका कार्यकारी अधिकृत बम बहादुर के.सी., कार्यपालिका सदस्य कुलविर वि.क. बेरमा वि.क.ले मन्तव्य राख्नु भयो । कार्यक्रमको जानकारी तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीतिकाबारेमा आयोगका सदस्य मेहल पार्कीले राख्नुभयो । राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नु पर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयमा राष्ट्रिय दलित आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले राख्नु भयो । कार्यक्रम सञ्चालन नीजि सहायक श्री इन्द्र खडकाले गर्नुभएको थियो । साथै ९४ जना सहभागी रहेको थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रमको समापन गर्दै गुराँस गाउँपालिका अध्यक्ष टोप बहादुर वि.सी.ले गुराँस गाउँपालिकालाई छुवाछूत मुक्त गाउँपालिका घोषणा गर्ने प्रतिवद्धता गर्नुभयो । दलितहरूको नागरिकतामा थर सच्याउँदा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले थरसूचिकरणको काम छिटो गरी कार्यान्वयन गर्न सुझाव प्राप्त भयो ।

२. कर्णाली प्रदेश प्रमुखसमक्ष आयोगको बार्षिक प्रतिवेदन पेश

२.१. पृष्ठभूमिः

नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा ३ बमोजिम राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदन मिति २०७९/०७/०६ गते कर्णाली प्रदेशका प्रमुखलाई बुझाउने क्रममा कर्णाली प्रदेशका

प्रदेश प्रमुखज्यूलाई जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी दिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने तथा जातयि विभेद अन्त्य गर्न सहयोग पुऱ्याउने कार्यक्रमको लक्ष्य रहेको थियो ।

२.२. कार्यक्रम तथा अनुगमन सारसंक्षेपः

२.२.१. मिति २०७९/०७/०६ गते कर्णाली प्रदेशका प्रमुख माननीय तिलक परियारज्युको कार्यकक्षमा राष्ट्रिय दलित आयोगका सदस्य मेहले पार्कीद्वारा आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रतिवेदनमा आठ वटा परिच्छेत र नौं वटा अनुसूची समेटी तयार पारिएको ९९ पेज आयोगको प्रतिवेदनको सारसंक्षेपमा जानकारी गराई माननीय प्रदेश प्रमुखज्यूसमक्ष पेश गरियो ।

२.२.२ कर्णाली प्रदेशका प्रमुख माननीय तिलक परियारज्यूबाट राष्ट्रिय दलित आयोगको आ.ब. २०७८/७९ को बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन छोटै समयमा मेहनेतका साथ तयार गरिएकोमा प्रतिवेदन लेखन समिति र आयोगका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरू सबैलाई धन्यवाद तथा खुसी व्यक्त गर्दै प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयहरूलाई कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूलाई निर्देशन गरिने कुराको सम्बोधन गर्नुभयो ।

२.२.३ कर्णालीमा दलित सशक्तिकरण विधयेक र राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापनाको सम्बन्धमा कर्णालीमा दलित सशक्तिकरण विधेयक तयारी अवस्थामा रहेको छ । यसलाई पहिलो प्रथामिकतामा राखी पास गराई कार्यान्वयनमा ल्याउने । यसै गरी राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापनामा आवाश्यक सहयोग गर्ने कुराको सम्बोधन गर्नुभयो ।

३. हुम्ला जिल्लामा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यहरू

३.१. पृष्ठभूमि

हुम्ला जिल्लामा दलित समुदायको थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका दलित समुदाय अन्तर्गतका कुलाला,कुलाल, साहनी, सानी, कटुवाल र कुमाल थरहरूलाई पहिचान गर्दै अनुसूचीमा समावेश गराउन तथा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका काम कारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अर्न्तक्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने गर्ने उद्देश्य रहेको थियो ।

३.२. कार्यक्रम तथा अनुगमन

३.१. मिति २०७९ साल मंसिर महिनाको ६ गतेका दिन राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश हुम्ला जिल्लाको अदानचुली गाउँपालिकामा राष्ट्रिय दलित आयोगका सदस्य मेहल पार्कीको प्रमुख आतिथ्यता तथा अदानचुली गाउँपालि वडा नं. २ का वडा अध्यक्ष नन्द महताराको विशेष आतिथ्यता र कुलाला थरको बयवृद्ध जग्ग कुलालाको अध्यक्षतामा तथा अदानचुली गाउँपालिका जनप्रतिनिधिहरू, पूर्व कार्य पालिका सदस्य जगत बहादुर भियाल, दलित महिला सदस्य अमनी कुलाला, अदानचुली गाउँपालि वडा नं. ३ का पूर्व वडा अध्यक्ष दत्त बिस्ट, सर्केगाड गाउँपालि वडा नं. १ का वडा सदस्य उब्जन मल्ल, रानीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू प्रवल फडेरा, नेकपा एमालेका रतन बहादुर मल्ल, नेपाली काँग्रेस दत्त कुलाला, नेकपा माओवादी केन्द्र काला लुहार । अदानचुली गाउँपालिका २ का नि. सचिव धर्मराज बोगटी, गाउँपालिका कर्मचारीहरू, राष्ट्रिय दलित आयोगका कर्मचारीहरू तथा अदानचुली गाउँपालिकामा रहेका दलित अगुवाहरूको सहभागितामा थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

३.२. मिति २०७९ साल मंसिर महिनाको ६ गतेका दिन राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश हुम्ला जिल्लाको अदानचुली गाउँपालिकामा सञ्चालन भएको थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट नीजि सहायक जिवन पार्कीले स्वागत मन्तव्य राख्नु भयो । पूर्व कार्यपालिका सदस्य तथा मुक्ति समाज नेपालका केन्द्रीय सदस्य जगत बहादुर भियाल, अदानचुली गाउँपालिका दलित महिला सदस्य अमनी कुलाला, अदानचुली गाउँपालि वडा नं. ३ का पूर्व वडा अध्यक्ष दत्त बिस्ट, सर्केगाड गाउँपालि वडा नं. १ का वडा सदस्य उब्जन मल्ल, प्रवल फडेरा, नेकपा एमाले, रतन बहादुर मल्ल नेपाली काँग्रेस, दत्त कुलाला, नेकपा माओवादी केन्द्र, काला लुहार, किसान महासंघ । अदानचुली गाउँपालिका २ का नि. सचिव धर्मराज बोगटी मन्तव्य राख्नु भयो । कार्यक्रमको जानकारी तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीति तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीयतहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नुपर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयमा आयोगका सदस्य मेहल पार्कीले राख्नुभयो । कार्यक्रम सञ्चालन दलित अगुवा श्री केवल कुलाला गर्नु भएको थियो । साथै २५८ जना सहभागी रहेको थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रमका सभापति जग्ग कुलालाले समापन गर्नुभयो ।

४. मुगु जिल्लामा गरिएको कार्यक्रम तथा अनुगमनको प्रतिवेदन

४.१. पृष्ठभूमि

मुगु जिल्लामा दलित समुदायको थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी छुटेका दलित समुदाय अन्तर्गतका कुलाला,कुलाल,कटुवाल थरहरूलाई पहिचान गर्दै थरसूचीको अनुसूचीमा समावेश गराउन तथा जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका कामकारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने उद्देश्य रहेको थियो ।

४.२. कार्यक्रम तथा अनुगमनको विधि

४.१. मिति २०७९ साल पुस महिनाको २६ गतेका दिन राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश मुगु जिल्लाको सोरु गाउँपालिकामा राष्ट्रिय दलित आयोगका सदस्य मेहल पार्कीको प्रमुख आतिथ्यता तथा सोरु गाउँपालिका अध्यक्ष धर्म बहादुर शाहीको विशेष आतिथ्यता र कार्यपलिका सदस्य ग्यालजन लुवारको अध्यक्षतामा तथा सोरु गाउँपालिका उपाध्यक्ष केशर जंग शाही, प्रमुख प्रशाशकिय अधिकृत विरेन्द्र मल्ल, कार्यपालिका सदस्य हरिलाल नेपाली, वडा नं. ३ का वडा अध्यक्ष सिंह बहादुर धामी, राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू दत्त सुनार, नेकपा एमाले, तारा नेपाली नेपाली काँग्रेस, हरिलाल भियाल, नेकपा माओवादी केन्द्र, जानन सिंह नेपाली, नेकपा (समाजवादी), सोरु गाउँपालिका कर्मचारीहरू, राष्ट्रिय दलित आयोगका कर्मचारीहरू तथा सोरु गाउँपालिकामा रहेका दलित अगुवाहरूको सहभागितामा थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

४.२. मिति २०७९ साल पुस महिनाको २६ गतेका दिन राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश मुगु जिल्लाको सोरु गाउँपालिकामा सञ्चालन भएको थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रममा राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट नीजि सहायक जिवन पार्कीले स्वागत मन्तव्य राख्नु भयो । कार्यपालिका सदस्य हरिलाल नेपाली, वडा नं. ३ का पूर्व वडा अध्यक्ष सिंह बहादुर धामी, दत्त सुनार, नेकपा एमाले, तारा नेपाली, नेपाली काँग्रेस, हरिलाल भियाल, नेकपा माओवादी केन्द्र, जानन सिंह नेपाली नेकपा समाजवादी । सोरु गाउँपालिका उपाध्यक्ष केशर जंग शाही,सोरु गाउँपालिका अध्यक्ष धर्म बहादुर शाहीले मन्तव्य राख्नु

भयो । कार्यक्रमको जानकारी तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको भूमिका र भावी रणनीति तथा राष्ट्रिय दलित आयोगको लक्ष्य, उद्देश्य तथा स्थानीय तहहरूले दलितहरूको उत्थान र विकासका लागि खेल्नुपर्ने भूमिका लगायत समसामयिक विषयका बारेमा आयोगका सदस्य मेहल पार्कीले राख्नुभयो । कार्यक्रम सञ्चालन दलित डेस्कका संयोजक श्री पूर्ण चन्द टमटा गर्नु भएको थियो । साथै १४९ जना सहभागी रहेको थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रमका सभापति ग्यालजन लुवार समापन गर्नु भयो ।

५. सुर्खेत र दैलेख जिल्लामा गरिएको अनुगमन

५.१. पृष्ठभूमि

सुर्खेत र दैलेख जिल्लामा दलित समुदायको थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरी आयोगले सिफारिस गरेका दलित जातथरको बारेमा सरोकारवालाई जानकारी, सरोकारवालाहरूबाट आवश्यक सुझाव, थरको विवरण संसोधन तथा आगामी कार्यदिशा र सिफारिस, नागरिकता संशोधन लगायतका विषयमा सरोकारवाला निकाय तथा संस्थालाई स्पष्ट पार्न जातीय विभेदका घटना तथा दलित अधिकार सम्बन्धमा भएका कामकारवाही र दलित समुदायका समस्याका बारेमा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख र गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रशासकिय अधिकृत, कार्यपालिकाका सदस्यहरू र दलित जनप्रतिनिधिहरूकाबिचमा अन्तर्क्रियात्मक छलफलमा जातीय विभेद सम्बन्धी जानकारी लिने र सरोकारवाला निकायलाई जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवार बनाउने उद्देश्य रहेको थियो ।

५.२. कार्यक्रम तथा अनुगमन

५.२.१. दलित समुदायका जात थरसूचीकरण सम्बन्धी छलफल

५.२.१.१. मिति २०८० साल असार महिनाको १६ गतेका दिन राष्ट्रिय दलित आयोगको आयोजनामा कर्णाली प्रदेश दैलेख जिल्लाको गुरासँ गाउँपालिका वडा नं. ८ धरम पोखरामा राष्ट्रिय दलित आयोगका सदस्य मेहल पार्कीको प्रमुख आतिथ्यता तथा गुरासँ गाउँपालि वडा नं. ८ का वडा अध्यक्ष श्री दिपेन्द्र ओलीको सभापतित्व र गुरासँ गाउँपालिकाका उपाध्यक्ष सीता कुमारी खड्काको विषेश आथित्यता, पम्फा वि.क, कार्यपालिका सदस्य, लक्ष्मी बि.क, वडा सदस्य गुरासँ गा.पा. बिष्णु बस्नेत वडा सदय, पदम वि.क, नेकपा एमाले प्रतिनिधि, सुरेश आर्चाय रा.स.स प्रतिनिधि,अतिथि रहेका कार्यक्रमकमा स्वागत मन्तव्य लक्ष्मी वि.कले राख्नुभयो । सो कार्यक्रममा शिक्षिका दिलमाया वि.क, नेकपा एमाले पार्टी प्रतिनिधि पदम वि.क., कार्यपालिका सदसय पम्फा वि.क., गुराँस गाउँपालिका उपाध्यक्ष सीता कुमारी खड्का, राष्ट्रिय दलित आयोगका सदस्य मेहल पार्कीले मन्तव्य राख्नु भएको थियो । दलित अभियान्ता जगत वहादुर भियालले सञ्चालन गर्नु भएको कार्यक्रममा गुराँस गाउँपालिका कर्मचारीहरू, राष्ट्रिय दलित आयोगका कर्मचारीहरू तथा गुराँस गाउँपालिकामा रहेका दलित अगुवाहरू समेत ३५ जनाको सहभागितामा थरसूचीकरण सम्बन्धी कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

५.२.२. जातीय विभेदका घटना सम्बन्धी छलफल

५.२.२.१. मिति २०८० साल असार महिनाको १ गतेका दिन कर्णाली प्रदेश सुर्खेतको बीरेन्द्रनगरमा प्रदेश सभाहल अगाडि भएको दलितहरूको आनदोलनमा प्रदेश सरकारको प्रहरी दमन र दोहोरो भिडण्तमा घाइते र दलित अभियन्ताहरूलाई लगाइएका मुद्दामा प्रहरी हीराशदमा रहेका १० जना दलित अभियन्ताहरूलाई रिहाईका बारेमा र कर्णाली प्रदेश सरकारले दलितका लागि बजेट थप गर्न तथा समयमै बजेट बिनियोजन र निकासाका लागि पहलका लागि सुर्खेत जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रदेश स्तरिय राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, दलित भातृ संगठनका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, दलित समुदायबाट प्रतिनिधित्व गर्ने प्रदेश सरकारका मन्त्री, प्रदेश सभा सदस्य र दलित अगुवाहरूसँग छलफल भयो । जसमा कर्णाली

प्रदेश सरकारका जलश्रोत तथा उर्जा विकास मन्त्री उर्मिला विश्वकर्मा, नेपाली काँग्रेस केन्दीय सदस्य जीवन बहादुर शाही, नेकपा एमालेका स्थायी कमिटी सदस्य गोरख बहादुर बोगटी, नेकपा एमालेका स्थायी कमिटी सदस्य यामलाल कडेल, दलित भातृ संगठनका प्रतिनिधि तोरण वि.क., हिक्मत वि.क., बसन्त वि.क.प्रतिनिधि सभा सदस्य चन्द्र बहादुर विश्वकर्मा, राष्ट्रियसभा सदस्य नरपति सुनार, पेदेश सभा सदस्य रन सिहं परियार लगायतका सरोकारवाला व्यक्तिहरूसँग छलफल भयो ।

५.२.२.२. जुम्ला तातोपानी ४ गिडिखोलाका मुकुन्द नेपाली र बसन्ती गिरीबिच प्रेम सम्बन्धलाई अन्तरजातीय विवाहपछि मुकुन्द नेपालीको घरमा आगलागि घटनाको छानविन गरी कारवाहीका लागि जुम्ला जिल्लाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी,जुम्लाका स्थानीयबासी तथा राष्ट्रिय दलित आयोगका पूर्व सदस्य मनसुर सुनार, अमृत सार्की र दलित विकास समितिका पूर्व सदस्य मानसिंह सुनार लगायतका सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गरी मुद्दा दर्ता गर्न पहल गरिएको थियो ।

६. कार्यक्रम तथा अनुगमनको निष्कर्ष

६.१. अनुगमन गरिएका जिल्लाको सदरमुकाम बाहेकका गाउँ बस्तीहरूका सार्वजनिक स्थलमा जातीय विभेद कायमै रहेको देखिन्छ । दलितहरू माथिको हेलाहोचोको दृष्टिले हेर्ने चलन कायमै देखिन्छ । राजनीतिक रुपमा असमावेशीता कायमै देखिन्छ । दलितहरूले आफू माथिको अपमानको विरुद्धमा प्रतिकार गर्न सकेको देखिदैन । राज्यको तर्फबाट हालसम्म जातीय विभेद विरुद्धका गरिएका प्रयासहरूलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिएको छैन ।

६.२. दलितहरूको नागरिकतामा थर सच्याउदा वा थर परिवर्तन गर्दा बारम्बार समस्या आउने भएकोले थरसूचीकरणको काम छिटो गरी दलित समुदायका छुटेका थरहरूलाई पहिचान गर्दै थरसूचीकरणको गराउनु पर्ने देखिन्छ ।

७ .कार्यक्रम तथा अनुगमनको उपलब्धी

७.१. अनुगमन गरिएका सरकारी कार्यालय तथा बस्तीहरूमा दलित आयोगको अनुगमनबाट जातीय विभेद अन्त्यका लागि सकारात्मक सोच पैदा भएको स्वयम दलित समुदायका व्यक्तिहरूमा आफू माथिको विभेद विरुद्धमा आवाज उठाउन जागरुक भएको तथा सामाजिक अन्तरघुलन सम्बन्ध सामाजिक सदभाव कायम गर्न प्रेरणाको भावना पैदा भएको छ ।

८. कार्यक्रम तथा अनुगमनबाट प्राप्त सुझावहरू

कर्णाली प्रदेशका सुर्खेत, दैलेख, हुम्ला र मुगु जिल्लामा गरिएका कार्यक्रम तथा स्थलगत अनुगमनबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा तपसिलमा उललेखित सुझाव प्रस्तुत गर्दछु ।

८.१ अन्तरजातीय प्रेम सम्बन्धबाट विवाह गरेका जोडिहरूलाई माइतीको घरमा सहज तरिकामा आवत जावतका लागि वातावरण मिलाउन आयोगको तर्फबाट विशेष कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

८.२ जातीय विभेद अन्तगर्न बनेका संवैधानिक र कानुनी प्रावधानहरूलाई दलित हरू र अन्य सरोकारवालाहरूबिच अन्तर्क्रियात्मक तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरी सुस्पष्ट पार्नु पर्ने देखिन्छ ।

८.३ कर्णालीमा दलित सशक्तिकरण विधेयक र राष्ट्रिय दलित आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापनाको सम्बन्धमा निरन्तर सम्पर्कमा रही छिटो भन्दा छिटो पारित गराइ कार्यान्वयनमा ल्याउन आयोग बाट थप पहल गर्न

जरुरी भएकोले सोही अनुसार पहल कदमी अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।

८.४ कतिपय बस्तीमा पहिलेदेखि नै दलितहरूले गैरदलितसँग मिल्ने थर लेख्दै आएका छोरा छोरीहरूको विद्यालयका प्रमाण पत्रको आधारमा दलित भित्रको गैरदलित थरबाट नागरिकता समेत बनेका र बाबुको थर दलित नै लेखिएको हुनाले बाबुको थर छोरा छोरी जस्तै गैरदलित थर लेख्न नागरिकता थर सच्याउन प्रशासनमा जाँदा राष्ट्रिय दलित आयोगले सुचीकृत गरेको थरसूचीमा थर नभएको थरलाई समावेश गर्न आयोगले तत्काल पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

८.५. दलितहरूलाई शिक्षाको मूलप्रवाहमा ल्याउन दलित बालबालिकाहरूलाई नेपाल सरकारले वितरण गर्दै आएको छात्रवृत्तिको संख्या र छात्रवृत्तिको रकम बढाउन लागि सम्बन्धित निकायहरूमा पहल गरी उपलब्ध गराउन सहजिकरण गर्न आवाश्यक छ ।

८.६. राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट सिफारिस गरिएका दलितका जातथरहरू छिटो प्रयोगमा ल्याउनु पर्ने देखिन्छ।

२.५. आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटीबाट विभिन्न जिल्लामा गरिएको स्थलगत अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूको सारांश

मितिः २०७९ भाद्र ३ गतेदेखि ०९ गतेसम्म । (अनुगमन तथा भ्रमण)

१. पृष्ठभूमिः

दलित समुदायको नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्याइन गर्ने, दलित हितसंग सम्बन्धित कानून प्रभावकारी रुपमा पालना भए वा नभएको विषयगत अनुगमन गरी कार्यान्वयन नभएको भए सोको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सुझाव तथा सिफारिश गर्ने उद्देश्यका साथ प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी प्रमुख रस्थानीय तहका प्रमुख/ अध्यक्ष, उप-प्रमुख/उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, दलित जनप्रतिनिधहरू,कार्यरत कर्मचारीहरू, दलित अगुवाहरू र पत्रकार सहित सम्बन्धित स्थलमानै गई त्यहाँको समस्या र समाधानका बारेमा भेटघाट, छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरी जातीय विभेद अन्त्यका लागि जिम्मेवारी बनाउने उद्देश्य रेहको थियो ।

१. सुर्खेत जिल्ला: २०७९/०५ र ०४ प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी उपरीक्षक (एसपी),सशस्त्र प्रहरी प्रमुख, प्रहरी नायव उपरीक्षक, गुर्भाकोट, भेरीगंगा नगरपालिका प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि, दलित अगुवा, पत्रका सहितको उपस्थितिमा दलित हितसँग सम्बन्धित नीति, कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथावीरेन्द्रनगर नगरपालिका वडा नं. ११ झुप्रा खोलामा सुन्दर सहज नेपालको समन्वयमा त्यहाँ स्थायी रुपमा बसोबास गर्ने बादी समुदायहरूको उपस्थितिमा त्यहाँको दलित समुदायको सामाजिक, आर्थिक, शैक्षिक आदि अवस्थाको बारेमा अवलोकन गरी उनीहरूले भोग्नु परिरहेको समस्याहरूका बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो । छलफल गरिएको थियो ।

२. सुर्खेत जिल्ला: २०७९/०५/०५ गते वीरेन्द्रनगर नगरपालिकामा रहेको कर्णाली प्रदेशस्तरीय मानव अधिकार आयोगमा दलित समुदायका हक, हित र अधिकार सम्बन्धमा मानव अधिकार आयोगको प्रदेश कार्यालयले खेलेको भूमिकाको बारेमा छलफल भएको थयो ।

३.. दैलेख जिल्ला: २०७९/०५/०६ प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी,जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू, जिल्ला प्रहरी कार्यालयका प्रहरी निरीक्षक, जिल्ला समन्वय समितिका

प्रमुख, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय सहायक जिल्ला न्यायाधिवला,जिल्ला स्थित विभिन्न राजनीतिक दलका जिल्ला नेतृत्वसँग समेत दलित अधिकारकर्मीहरु, नेपाल मानव अधिकार संगठनका अध्यक्ष, पत्रकार हरू,नारायण नगरपालिका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि, दलित अगुवा इन्सेक प्रतिनिधि सहितको उपस्थितिमा दलित हित, अधिकार र जातीय विभेदको अन्त्यसंग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो।

४. नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व): २०७९/०५/०९ प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी कार्यालय प्रहरी उपरीक्षक, गण्डकी प्रदेशका माननीय, जिल्ला समन्वय समिति प्रमुख, उप-प्रमुख, जिल्ला समन्वय सदस्य, कावासोती नगरपालिकाउप प्रमुख,प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिग संयोजक, दलित जनप्रतिनिधि, वडा अध्यक्ष, पत्रकारवडा अध्यक्ष दलित अगुवाहरूको उपस्थितिमा दलित हितसँग सम्बन्धित कानूनी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा छलफल गरिएको थियो ।

बाग्मती प्रदेशमा गरिएका छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम
मितिः २०७९ मङ्सिर २३ गते देखि मङ्सिर २९ गतेसम्म (अनुगमन तथा भ्रमण)

१. बाग्मती प्रदेश प्रमुखः मिति २०७९/०८/२५ मा बाग्मती प्रदेश प्रमुख माननीय यादवचन्द्र शर्मा ज्यूलाई वार्षिक प्रतिवेदन, आ.व. २०७८/८९ आयोगबाट तयारी गरिएको दोस्रो वार्षिक आ.व.०७८/०७९ को प्रतिवेदन पेस गरियो । प्रतिवेदन पेस पश्चात् आयोगको प्रतिवेदनलाई प्रदेश सभामा छलफलका विषय बनाउने, दलित सशक्तीकरण ऐन बनाउने, आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापना गर्ने, प्रदेश स्तरीय जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने, प्रत्येक वर्ष जेष्ठ २१ मा जातीय छुवाछूत उन्मुलन दिवस मनाउने लगाएत दलित समुदायको हक, हित र अधिकारका सम्बन्ध भएका कानुनी व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्ने, दलितमाथि भइरहेको विभेदलाई समूल अन्त्य के कसरी गर्ने विषयमा गहन छलफल भएको थियो। उक्त छलफलमा दलित अधिकारकर्मीहरूसमेतको उपस्थिति रहेको थियो । राष्ट्रिय दलित आयोगले आगामी दिनमा खेल्नुपर्ने भूमिकाका विषयहरूमा समेत व्यापक रुपमा छलफल गरिएको थियो । उक्त समस्यालाई सम्बोधन गर्ने गरि बागमती प्रदेश मन्त्री परिषदलाई कार्यान्वयन गर्ने गरि लिखित पत्राचार गर्ने प्रतिबद्धता समेत माननीय प्रदेश प्रमुखले गर्नुभयो ।

२. मकवानपुर जिल्लाः २०७९/०८/२५ मा थाहा नगरपालिका प्रमुख, उपप्रमुख, सुचना, सामाजिक बिकास शाखा प्रमुख, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि उपस्थितिमा दलित हितसंग सम्बन्धित निति, कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो ।

३. मकवानपुर जिल्लाः २०७९/०८/२६ मा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी हरिदत्त कंडेल, प्रहरी उपरीक्षक, जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीहरू, दलित अधिकारकर्मी, पत्रकारहरु मकवानपुरगढी गाउँपालिका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत,दलित हितसँग सम् सहितको उपस्थितिमा दलित हितसँग सम्बन्धित कानुनी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भए नभएका विषयमा छलफल गरिएको थियो ।

४. मकवानपुर जिल्लाः २०७९/०८/२६ मा हेटौंडा बाग्मती प्रदेश स्तरीय मानव अधिकार आयोगकार्यालयका सह सचिव यज्ञ प्रसाद अधिकारीसँग भेटघाट गरी दलित समुदायका हक, हित र अधिकार सम्बन्धमा मानव अधिकार आयोगलेप्रदेश खेलेको भूमिकाको बारेमा रमा मनहरि गाउँपालिका अध्यक्ष,प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतसँग जानकारी लिएको थियो ।

५. चितवन जिल्लाः २०७९/०८/२७ मा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी नायब उपनिरीक्षक, भरतपुर विमानस्थल प्रमुख, माडी नगरपालिका प्रमुख, उप-प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलितजनप्रतिनिधि, दलित अधिकारकर्मी, विषयगत समितिका कर्मचारीसहितको उपस्थितिमा दलित हित, अधिकार र जातीय विभेदको अन्त्यसंग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो ।

६. धादिङ जिल्लाः २०७९/०८/२८ मा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला, प्रहरी उपरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी नायब उपरीक्षक, उप- अनुसन्धान निर्देशक,इच्छा कामना गाउँपालिकाअध्यक्ष,उपाध्यक्ष,नीलकण्ठ नगरपालिका उप-प्रमुखप्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि र दलित अधिकारकर्मी सहितको उपस्थितिमा दलित अधिकारको अवस्था बारेमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गरियो ।

७. नुवाकोट जिल्लाः २०७९/०८/२९ मा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी उपरिक्षक, बिदुर नगरपालिका उपप्रमुख, शिक्षा अधिकारी, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष दलित जनप्रतिनिधिहरु समेतको उपस्थितिमा दलित अधिकार र त्यहाँका अवस्थाको बारेमा जानकारी लिई अन्तरक्रिया तथा छलफल समेत गरियो ।

८. धादिङ जिल्लाः मिति २०७९/०८/२९ मा गल्छी गाउँपालिका उपाध्यक्ष,थाक्रे गाउँपालिका अध्यक्ष , उपाध्यक्ष, धुनीबेशी नगरपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष दलित जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र दलित अधिकारकर्मी, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि विषयगत समितिका कर्मचारी र दलित अधिकारकर्मीहरूको उपस्थितिमा दलित अधिकार र वर्तमान अवस्थाको बारेमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गरिएको थियो ।

सर्पोट नेपाल (Support Nepal) को कार्यशाला पोखरामा सहभागी प्रतिवेदन,

२०७९ पौष ०८/०९/१० गते सर्पोट नेपालको आयोजना र व्यवस्थापनमा पोखरामा लैङ्गकि समानता तथा समावेशीकरण नीति, अभ्यास र भावी कार्यदिशा लक्षित नेपालको संविधान २०७२ प्रावधान का व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनको अवस्था तथा चुनौतीहरू र भावी कार्य दिशाहरूका बारेमा छलफल रहेको थियो । उक्त कार्यक्रम मा आयोगको क्षेत्राधिकार दलित लक्षित मौलिक अधिकार कार्यान्वयनको अवस्था, चुनौती तथा अवसरहरू । आयोगको दृष्टिकोणले दलित लक्षित मौलिक अधिकारहरूको कार्यान्वयनमा प्रदेश तथा स्थानीय स्तरको भूमिका तथा अवसर हरू/आयोगको दृष्टिकोणले दलित लक्षित मौलिक अधिकारहरूको कार्यान्वयनमा नागरिक समाजहरूको भुमिका तथा अवसरहरूको बारेमा आयोगको तर्फबाट प्रस्तुति गरिएको कार्यक्रममा प्रतिनिधिसभा माननीयज्युहरू मधेस प्रदेशका माननीयज्युहरू महिला आयोग, मधेसी आयोग, मुस्लिम आयोग, नगरपालिका प्रमुख/उप-प्रमुख, संघ संस्थाको प्रतिनिधिहरू र नागरिक समाजहरूको समेत सहभागी रहेको थियो ।

बागमती प्रदेश काभ्रेपलान्चोक जिल्लामा गरिएका छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम ।

मितिः २०७९ माघ ०४ गतेदेखि ०६ गतेसम्म (अनुगमन तथा भ्रमण)

१. काभ्रेपलान्चोक जिल्लाः २०७९/१०/०५ मा पनौती नगरपालिका प्रमुख, उप-प्रमुख, बनेपा नगरपालिका प्रमुख, उप-प्रमुख प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि, विषयगत कर्मचारी दलित अधिकारकर्मी, पत्रकारहरू सहितको उपस्थितिमा दलित हितसंग

सम्बन्धित निति, कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो ।

२. काभ्रेपलान्चोक जिल्लाः २०७९/१०/०६ प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी उपरीक्षक (एसपी) पाँचखाल नगरपालिकामा जिल्ला समन्वय समितिका सदस्य, प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्ष, विषयगत समितिका संयोजक, जनप्रतिनिधि र दलित अधिकारकर्मीहरू सहितको उपस्थितिमा दलित हित, उत्थान र सशक्तीकरणसँग सम्बन्धित नीति, कार्यक्रम र बजेटको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो ।

३. काभ्रेपलान्चोक जिल्लाः २०७९/१०/०६ मा पाँचखाल नगरपालिका वडा नं. ०७ शिखरपुर स्थायी रुपमा बसोबास गर्ने अन्तरजातीय बिवाहा गरे बापत स्व. अजित मिजारका बाबु आमा सहित उनका परिवारलाई संघीय सभासद रुकमणी राना बराईली, पाँचखाल नगरपालिका उप-प्रमुख सुर्यमाया दनुवार सहित दलित अधिकारकर्मीहरूको उपस्थितिमा त्यहाँ अजित मिजारका परिवारलाई समस्याको समाधान र अवस्थाको बारेमा उनीहरूले भोग्नु परिरहेको समस्याहरूका बारेमा भेटघाट तथा छलफल गरिएको थियो ।

गण्डकी प्रदेशमा गरिएको अन्तरक्रिया तथा छलफलको विवरण
मितिः २०७९ फागुन २४ गते देखि चैत्र ३ गते सम्म (अनुगमन तथा भ्रमण)

१. लमजुङः २०७९/११/२४ मा प्रहरी निरीक्षकसँग जातीय विभेदका समस्या समाधानका उपाएका सम्बन्धमा कानूनी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा जानकारी लिने कार्य गरिएको थियो ।

२. मनाङ जिल्लाः २०७९/११/२५ मा निमित्त प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी निरीक्षक, प्रमुख अनुसन्धान सहायक, शस्त्र प्रहरी वल सहायक प्रहरी निरीक्षक,नासों गाउँपालिका,चामे गाउँपालिका अध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, जनप्रतिनिधि तथा अधिकारकर्मीहरूर बिभिन्न कार्यरत कर्मचारीहरू, राजनीति पार्टीका भातृ संगठनहरू जनप्रतिनिधि तथा दलित अधिकारकर्मीहरूको उपस्थितिमा दलित हितसँग सम्बन्धित कानुनी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भए नभएका विषयमा छलफल गरिएको थियो ।

३. मनाङ जिल्लाः २०७९/११/२६ मा मनाङ डिस्याङ गाउँपालिका उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत,जनप्रतिनिधिसँग दलित हित, उत्थान र सशक्तीकरणसँग सम्बन्धित नीति, कार्यक्रम र बजेटको बारेमा छलफल गरिएको थियो ।

४. लम्जुङ जिल्ला २०७९/११/२७ मा प्रहरी नायब उपरीक्षकसँग कानूनी प्रभावकारी रूपमा वार्षिक प्रतिवेदन, आ.व. २०७८/७९ कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा छलफल तथा जानकारी लिने कार्य गरिएको थियो ।

५. मुस्ताङ जिल्लाः २०७९/११/२८ मा थासाङ गाउँपालिका, घरपझोङ गाउँपालिका,वारागुङ मुक्तिक्षेत्र गाउँपालिकाअध्यक्ष,उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि, दलित अधिकारकर्मी, विषयगत समितिका कर्मचारी सहितको उपस्थितिमा दलित हित, अधिकार र जातीय विभेदको अन्त्यसंग सम्बन्धित नीति तथा कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो ।

६. मुस्ताङ जिल्लाः २०७९/११/२९ मा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रहरी निरीक्षक, राजनीतिक पार्टीका भातृ संगठन, दलित अधिकारकर्मी उपस्थितिमा जातीय विभेदका अवस्थाका बारेमा गम्भीर छलफल भएको थियो।

७. बाग्लुङ जिल्लाः २०७९/११/३० मा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला प्रहरी उपरीक्षक, प्रहरी

निरीक्षक राजाराम खड्का राजनैतिक पार्टीका भातृ संगठन, दलित अधिकारकर्मी, पत्रकार लगायतको उपस्थितिमा दलित हितसँग सम्बन्धित कानूनी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा छलफल तथा जानकारी लिने कार्य गरिएको थियो ।

८. गोरखा जिल्लाः २०७९/१२/०१ मा प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला समवन्य समितिका उप-प्रमुख, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी उपरीक्षक, गोरखा नगरपालिका निमित्त प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, जिल्ला समवन्य समितिका उप-प्रमुख, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, जनप्रतिनिधि र दलित अधिकारकर्मी, पत्रकार राजनैनिक पार्टीका भातृ संगठन, जनप्रतिनिधि, दलित अधिकारकर्मी, पत्रकार लगायतको उपस्थितिमा दलित हितसँग सम्बन्धित कानूनी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा छलफल तथा जानकारी लिने कार्य गरिएको थियो ।

गण्डकी प्रदेशमा अनुगमन तथा छलफल गरिएको विवरणः

मितिः २०७९ चैत २४ गते देखि चैत्र ३० गते सम्म(अनुगमन तथा भ्रमण)

१. गण्डकी प्रदेश प्रमुखः २०७९/१२/२७ गते गण्डकी प्रदेश प्रमुख माननीय पृथ्वीमान गुरुङज्यूलाई आयोगबाट तयारी गरिएको दोस्रो वार्षिक आ.व.०७८/०७९ को प्रतिवेदन पेस गरियो । प्रतिवेदन पेस पश्चात् आयोगको प्रतिवेदनलाई प्रदेश सभामा छलफलका विषय बनाउने, दलित सशक्तीकरण ऐन बनाउने, आयोगको प्रदेश कार्यालय स्थापना गर्ने, प्रदेश स्तरीय जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने, प्रत्येक वर्ष जेष्ठ २१ मा जातीय छुवाछूत उन्मुलन दिवस मनाउने लगायत, दलित समुदायको हक, हित र अधिकारका सम्बन्धमा भएका कानुनी व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्ने, दलितमाथि भइरहेको विभेदलाई समूल अन्त्य के कसरी गर्ने विषयमा गहन छलफल भएको थियो। उक्त छलफलमा विभिन्न राजनैतिक पार्टीका भातृ संगठनका प्रतिनिधि, दलित अधिकारकर्मीहरूको समेत उपस्थिति रहेको थियो । राष्ट्रिय दलित आयोगले आगामी दिनमा खेल्नुपर्ने भूमिकाका विषयहरूमा समेत व्यापक रुपमा छलफल गरिएको थियो । उक्त समस्यालाई सम्बोधन गर्ने गरी गण्डकी प्रदेश मन्त्री परिषदलाई कार्यान्वयन गर्ने गरी लिखित पत्राचार गर्ने प्रतिबद्धतासमेत प्रदेश प्रमुखले गर्नुभयो ।

२. कास्की जिल्लाः २०७९/१२/२७ गते कास्की जिल्ला समवन्य समिति प्रमुख, जिल्ला समन्वय अधिकारी प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला श्री अधिकारी, सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी उपरीक्षक, सशस्त्र प्रहरी उपरीक्षक,राष्ट्रिय अनुसन्धान जिल्ला कार्यालय प्रमुख, प्रहरी नायब उपरीक्षक, जिल्लामा क्रियाशील विभिन्न राजनीतिक पार्टीका भातृ संगठनका प्रमुखहरू, दलित अधिकारकर्मी र पत्रकार समेतको उपस्थितिमा दलित हितसँग सम्बन्धित कानूनी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा छलफल गरिएको थियो ।

३. स्याङ्जा जिल्लाः २०७९/१२/२८ गते प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रहरी उपरीक्षक,पुतलीबजार नगरपालिकाप्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, जनप्रतिनिधि, दलित अधिकारकर्मी र पत्रकारहरुविभिन्न राजनीतिक पार्टीका भातृ संगठनका प्रमुख समेतको उपस्थितिमा दलित हितसंग सम्बन्धित निति, कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो। त्यसैगरी उक्त छलफलमा स्थानीय तहमा रहेको जातीय विभेदको न्यूनीकरण गर्ने सम्बन्धमा छलफल गरिएको थियो ।

४. कास्की जिल्लाः २०७९/१२/२८ गते दलित महिला संघ (Feminist Dalit Organization FEDO) परिवार सँग दलित आयोग र संघ संस्थाले जातीय विभेद घटनाका बारेमा खेल्नुपर्ने भूमिका

र समसामयिक विषयमा छलफल र कास्की जिल्लामा जातीय विभेदका घटनाको बारेमाछलफल गरिएको थियो ।

५. कास्की जिल्लाः २०७९/१२/२८ गते माछापुच्छ्रे गा.पा. वडा नं. ४ लाहाचोक निवासी मिटर व्याजी पीडित जानुका परियारसँग भेटघाट तथा छलफल गरिएको थियो ।

६. तनहुँ जिल्लाः २०७९/१२/२९ गते शुक्लागण्डकी नगरपालिका उप-प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, विषयगत समितिका संयोजक, वडा अध्यक्ष, दलित जनप्रतिनिधि तथा दलित अधिकारकर्मी पत्रकार समेतको उपस्थितिमा दलित हितसंग सम्बन्धित नीति, कार्यक्रमको बारेमा अन्तरक्रिया तथा छलफल गरिएको थियो ।

७. तनहुँ जिल्लाः २०७९/१२/३० गते भानु नगरपालिका वडा नं १ नयाँ वस्ति गन्धर्व टोलमा जातीय विभेदको समस्याका बारेमा र त्यहा बसोबास गर्ने गन्धर्व २८ परिवारको समस्या र आयोगले खेल्नुपर्ने विषयमा अगुवा दलित अधिकारकर्मीसँग छलफल गरिएको थियो ।

सिकाई तथा उपलब्धी र आएका सुझावहरूः

१. मधेस प्रदेशमा रहेको दलित समुदायका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम मधेसी दलित समुदायका लागि उत्थान हुने कार्यक्रम गर्नुपर्ने ।

२. सहभागीबाट आएका गम्भीर सुझावहरूलाई विषय वस्तु बनाई बैठकमा छलफल गर्नुपर्ने ।

३. जिल्ला प्रशासन, जिल्ला प्रहरी कार्यालय र स्थानीय तह हरूमा गरिएको स्थलगत अनुगमन गर्दा दलित समुदायको हकहितका लागि प्रतिबद्धतामा मात्रै सिमित रहेको पाईयो । प्रचलित संविधान, कानून, नीति, योजना, कार्यक्रमलाई देखाउँदै अधिकांश विषयमा प्रतिबद्धता रह्यो । तर कार्यान्वयनका दृष्टिकोणले हेर्दा व्यवहारमा भने विचलन रहेको बुझियो । ती निकायहरूले सम्बन्धित निकायबाट दिईएका निर्देशनहरू र सरोकारवालाले गरेका पतिबद्धतालाई व्यवहारमा सावित गर्न चुकेको देखिन्छ । सिकाई र उपलब्धीको स्तरलाई आवश्यकता र अपेक्षाको स्तरमा पुऱ्याउन संविधान, ऐन, कानून, नीति तथा कार्यक्रमलाई परिष्कृत गर्दै सबै सरोकारवालाबाट प्रतिवद्धता र जिम्मेवारीलाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

४. स्थानीय स्तरमा प्रचलनमा रहेका जातीय विभेद र अवसरबाट हुनुपरेको वञ्चितीकरको पहिचान गर्दै उनीहरूमाथि थोपरिँदै आएको विभेदको न्यूनिकरणका निम्ति कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ ।

५. जातीय विभेदको सवालमा समाजका हरेक व्यक्तिमा फरक फरक बुझाइ हुन्छ । तर प्रत्येक व्यक्तिको जातीय विभेदप्रतिको बुझाईले व्यक्ति, परिवार र सम्रग राष्ट्रलाई जातीय विभेद अन्त्य गर्न सहयोग पुग्नुपर्ने हुन्छ । त्यसका लागि तत् तत् निकायहरूले सोही किसिमका सामाजिक जागरण र राष्ट्रिय दलित आयोगबाट सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६. दलित समुदाय र गैर दलित दुवै समुदायमा कानुनी, राजनीतिक, आर्थिक, शैक्षिक लगायतका क्षेत्रमा सक्षमताको अभिबृद्धि गर्नुपर्ने हुन्छ ।

७. दलित समुदायको गाउँबस्तीमा गई उनीहरूको खास समस्याहरूका बारेमा जानकारी लिने,आर्थिक सबलीकरणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने र जातीय समुल्य अन्त्य गर्न उपयुक्त समाधान खोज्ने कार्यको विकास गरिनु पर्ने हुन्छ ।

८. दलित र गैर दलितको सिकाई कमजोरी पत्ता लगाई समाधानको उपयुक्त बाटो खोज्न सहयोग पुग्छ ।

स्थलगत छलफलमा सहभागीहरूबाट प्राप्त सुझावहरू:

खासगरी सरकारी सेवामा दलित समदायको उपस्थिति न्यून रहेको, विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा दलित समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता नभएको कारण शिक्षक राहत कोटामा दलित समुदायको नियुक्ति नगर्ने प्रवृत्ति रहेको, भएका नीति तथा पदपुर्तिको सुचना लगायतका विषयमा पहुँच नभएको र राज्यले प्रदान गर्ने सेवा सुविधामा सहज तथा सरल पहुँच नभएकाले दलित समुदायका लागि छुट्टाइएका आरक्षित पदहरूमा उनीहरू सहभागि हुनबाट वञ्चित रहेको र खुल्ला प्रतियोगितामा जाने सन्दर्भका बारेमा समेत जिज्ञासाहरू उठाईएका थिए । त्यसैगरी दलित समुदायका व्यक्तिहरूलाई लोकसेवा आयोगबाट लिइने परीक्षाका लागि तयारी कक्षाहरू सञ्चालन गरिनुपर्ने, सरकारी सेवा प्रवेशमा प्रोत्साहन गर्नुपर्ने, सबै प्रकारका जातीय विभेदविरुद्ध आवाज उठाउनुपर्ने, नगरिता प्रमाण पत्रमा उल्लेखित अपमानित नाम र हिनताबोधका थर/जातहरूलाई राज्यले सहज वातावरणबाट संशोधन गरी नागरिकता प्रमाण-पत्र अनुसार शैक्षिक प्रमाण-पत्र वितरण गरिनु पर्ने सम्बन्धमा सहभागिहरूले धारणाहरू राख्नुभएको थियो । त्यस्तै व्यक्तिगत घटना दर्ता, जग्गाधनी प्रमाण पुजा लगायत सच्याउन राज्यले सहज गनुपर्ने, जातीय विभेदका घटनाप्रति राज्य संवेदनशील हुनुपर्ने, दलित समुदायका लागि छुट्टाएको आरक्षित पदमा दलित समदायले नै लाभ लिन पाउनुपर्ने, दलितभित्रका विभिन्न जातहरूमा प्राथमिकता तोकिनुपर्ने र भएका बिद्यमान नीतिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि नागरिक समाजबाट भूमिका खेल्नुपर्ने विषयहरूप्रति सहभागिहरूले आवाज उठाउनु भएको थियो । राष्ट्रिय दलित आयोग दलित समुदायको वस्ती वस्तीमा पुग्नुपर्ने, आयोगले सशक्त ढंगले कामको थालनी गर्नुपर्ने, दलित समुदायको उच्च मनोवल हुनुपर्ने, दलित समुदायको लागि उच्चस्तरीय शिक्षामा जोड दिनुपर्ने, विशेष तालिम तथा प्रशिक्षण दिनुपर्ने र आरक्षित पदमा तत्काल पदपूति नभएमा अर्को पटक हुने पदपूर्तिमा जोड्नुपर्ने लगायतका सुझावहरू भेलाबाट आएका थिए ।

परिच्छेद - ८

आयोगबाट गरिएको सिफारिसहरू

८.१. आयोगबाट गरिएका सिफारिस तथा सुझावहरु

१. नेपालको संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार सात वटै प्रदेशमा आयोगको प्रदेशस्तरीय कार्यालय स्थापना गरिनु पर्ने ।

२. नेपालका दलित समुदायको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक, शैक्षिक, रोजगारीको अवस्थाको बारेमा "नेपाल दलित स्टाटस" तयार गर्नुपर्ने ।

३. राष्ट्रिय दलित आयोगको कार्यक्षमता विकास, विस्तार तथा संविधान, ऐन, कानून बमोजिम आयोगको भूमिकालाई प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि श्रोतसाधन सम्पन्न बनाउन आवश्यक बजेट तथा पूर्वाधारको व्यवस्था गरिनुपर्ने ।

४. भूमिहीन दलितहरुलाई भूमि तथा आवासको समस्या समाधानका लागि भूमि आयोगलाई दलितमैत्री बनाउनु पर्ने ।

५. दलित वालवालिकाको शिक्षाका लागि प्रदान गरिदै आएको छात्रवृत्ति रकममा दोब्बर गरिनु पर्ने । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको समन्वयमा दलित छात्रवृत्ति कोष स्थापना गरिनु पर्ने । त्यसका साथै, उच्च शिक्षा, प्राविधिक शिक्षातर्फ डाक्टर, इन्जिनियरिङ्ग लगायतको अध्ययन तालिमका लागि आवासीय सुविधा सहित निष्पक्ष ढंगले छात्रवृत्ति प्रदान गरिनुपर्ने ।

६. प्राकृतिक विपत्ति, प्रकोप, महामारी, शीतलहर लगायतका दुर्घटना हुनबाट जोगाउन नेपाल सरकारले प्रयाप्त जोखिम न्यूनीकरणको पूर्वतयारी गरिनु पर्ने । त्यस किसिमका प्राकृतिक र महामारीजन्य विपत्तिबाट प्रभावित भएका दलित समुदायको पुर्नस्थापनाका लागि विशेष कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने ।

७. उपेक्षित उत्पीडित दलित वर्ग उत्थान विकास समिति लामो समयदेखि पदाधिकारी खाली भई दलित समुदायले प्रत्यक्ष प्राप्त गर्ने छात्रवृत्ति, आयआर्जन, रोजगारी, तालिम लगायतका लाभबाट वञ्चित हुनुपरेकोले साधनस्रोतको व्यवस्थासहित यथाशीघ्र विकास समिति गठन गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।

८. जेठ २१ गतेलाई जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहसम्म विभिन्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम गरी अनिवार्य मनाउने व्यवस्था मिलाउने । साथै, उक्त दिनलाई राष्ट्रिय उत्सव (राष्ट्रिय क्षमा दिवस)का रुपमा मनाउने प्रबन्ध गर्नुपर्ने ।

९. राज्यका कार्यकारी तह, राजनैतिक दलका संयन्त्र, सरकारी तथा निजीक्षेत्रलाई समेत समावेशी बनाउने व्यवस्थालाई अनिवार्य गर्ने, गराउने ।

१०. निर्वाचित दलित जनप्रतिनिधिको क्षमता विकासका लागि आवश्यक तालिम तथा अभिमुखीकरण गर्ने ।

११. विद्यालय तहको शिक्षामा सामाजिक, जातीय असमानता जस्ता पक्षलाई दुरुत्साहन गर्न दलित तथा जातीय छुवाछूत विरुद्धका कानूनी व्यवस्था लगायतका विषय पाठ्यक्रममा समावेश गरिनु पर्ने ।

१२. जातीय विभेदसँग सम्बन्धित गम्भीर र विशेष प्रकृतिका घटना तथा अपराधजन्य क्रियाकलापलाई कानूनी दायरामा ल्याउन न्यायिक क्षेत्रमा शीघ्र सुनुवाईको व्यवस्था गर्ने र दलित समुदायको नागरिकतामा हीनताबोध हुने खालका थर सच्याउन सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि स्पष्ट निर्देशन दिनुपर्ने ।

१३. राज्यले लगानी गर्ने ठूला आयोजनाहरु, जलविद्युत् आयोजनाहरु तथा कम्पनीहरुमा दलित समुदायलाई प्राथमिकताको आधारमा शेयर प्रदानको सुनिश्चित व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

१४. प्रत्येक निजी लगानीका विद्यालय र सार्वजनिक शैक्षिक गुठी अन्तर्गत संचालित विद्यालयमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा कक्षा १२ सम्म दलित बालबालिकालाई निःशुल्क पढ्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

१५. छुवाछूत तथा सामाजिक विभेदको पूर्णरुपमा अन्त्य गर्नका लागि सबै पालिकाहरुमा दलित समुदायको उजुरी तथा घटना लिनका लागि छुट्टै डेस्कको स्थापना गर्नुपर्ने तथा जातीय विभेदका प्राप्त उजुरी स्थानीय तहले सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्नुपर्ने ।

१६. सरकारी विद्यालयहरूमा "एक विद्यालय एक दलित शिक्षक" को व्यवस्था गरिनु पर्ने ।

१७. "एक दलित परिवार एक रोजगार" कार्यक्रममार्फत् दलित समुदायका युवाहरुलाई रोजगारीको अवसर प्रदान गरिनु पर्ने ।

१८. दलित समुदायको परम्परागत सीप, पेशा, व्यवशाय, कलाको आधुनिकिकरण गर्दै सोको समुचित विकासका लागि विशेष तालिमका निम्ति कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने । उनीहरुको परम्परागत पेशालाई व्यावसायिकरण गर्न सहकारीमा संगठित गर्दै आधुनिक व्यावसायमा रुपान्तरण तथा प्रवर्द्धन गर्न सहकारीमार्फत प्रोत्साहनको नीति अख्तियार गरिनु पर्ने ।

१९. अन्तरजातीय विवाह वा गैर दलितसँगको शारीरिक सम्बन्धबाट जन्मेका बालबालिका र विस्थापित हुन गएका जोडी एवं तिनका परिवारको पुनःस्थापनाको लागि विशेष प्याकेजको कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने ।

२०. सुदूरपश्चिम तथा कर्णालीका दलित बालबालिकाको शिक्षाका लागि दिवा खाजा तथा शैक्षिक सामग्री उपलब्ध गराउनुका साथै विशेष शैक्षिक कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने ।

२१. दलित समुदायका न्यून आय भएका, अशक्त, अपाङ्गता भएका, जेष्ठ नागरिक, दीर्घ रोगीका लागि निःशुल्क स्वास्थ उपचार तथा विशेष स्वास्थ विमा कार्यक्रम ल्याईनु पर्ने ।

२२. जातीय विभेदको अत्याचारबाट पीडित व्यक्ति, परिवार वा समुदायको आवश्यकता अनुसार उद्धार तत्काल गर्ने र पीडितलाई राहत प्याकेज उपलब्ध हुने संयन्त्रको विकास गर्ने ।

२३. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत सम्बन्धी मुद्दा शून्य सहनशीलताको सिद्धान्तका आधारमा तत्काल दर्ता गरी कारवाही प्रारम्भ हुने संयन्त्रहरुको विकास गर्ने ।

२४. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतका मुद्दामा पीडितलाई निःशुल्क कानुनी सहायता प्रदान गरी न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गरिनुपर्ने ।

२५. संविधानको धारा ४० लाई कार्यान्वयन गर्न केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहसम्म दलित सशक्तिकरण ऐन निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।

२६. सम्पूर्ण दलित घरधुरीलाई सुरक्षित आवासको व्यवस्था गरिनुपर्ने । त्यसको सुनिश्चितताका निम्ति अनुगमन

प्रणाली विकास गरिनुगर्ने ।

२७. वन व्यवस्थापन र वनबाट उत्पादन हुने श्रोतहरुमा दलित समुदायको पहुँच स्थापना गरिनुपर्ने ।

२८. वैदेशिक रोजगारलाई दलितमैत्री बनाउन आवश्यक संयन्त्र बनाउनु पर्ने । त्यस्तै विपन्न दलित समुदायलाई निःशुल्क सीप विकास तालिम प्रदान गरी वैदेशिक रोजगारीको अवसरमा पहुँचको सुनिश्चिता गर्नुपर्ने ।

२९. दलित समुदायद्धारा उत्पादित बस्तुको अन्तर्राष्ट्रिय बजारसम्म पहुँच वृद्धि गर्ने विशेष कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने । त्यसका साथै प्रदेशस्तरमा दलित समुदायसँग सम्बन्धित विषयको उत्पादन केन्द्र स्थापना गरी आयात प्रतिस्थापन गर्ने नीति अख्तियार गरिनुपर्ने ।

३०. जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत (कसुर सजाय) ऐन, २०६८ को प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल प्रहरीलाई आवश्यक प्रशिक्षण तथा तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

३१. आवश्यक थप जनशक्ति र साधनस्रोत व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

३३. दलित समुदायको रोजगारी अभिवृद्धिका लागि पेशा व्यावसाय गर्न विना धितोसहुलियत ऋणको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।

३३. दलित हकहितको संरक्षणका लागि विद्यमान कानूनमा समयानुकूल परिमार्जन गरिनुपर्ने । राज्यका हरेक नीति, कार्यक्रम, बजेट निर्माण तथा कार्यान्वयन तहमा दलित मैत्री बनाउनु पर्ने ।

३४. कर्णाली र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा रहेका मुक्त हलिया समुदायको पूर्नस्थापनाका लागि हलिया र दलित बस्तीहरुको पहिचान गरी उनीहरुको शिक्षा, जीविकोपार्जन, आयआर्जन सहित पूर्ण रुपमा पुनर्स्थापनाको लागि विशेष प्याकेजको कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्ने ।

३५. दलित समुदायको हक हित तथा जातीय छुवाछूत अन्त्यका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा दलित नीति ल्याई समग्र राष्ट्रको सम्वृद्धि तथा समावेशी राष्ट्र निर्माणका लागि एकिकृत छाता समावेशी नीति तथा कार्यक्रम ल्याउनुपर्ने ।

३६. दलित समुदायको आर्थिक सम्वृद्धिका लागि उनीहरुलाई पर्यापर्यटनसँग आवद्ध गर्दै उचित अवसर सृजना गर्नुपर्ने ।

३७. सामाजिक विभेदका घटनाहरुलाई कानूनी दायरामा ल्याउन विशेषनीति तथा कार्यक्रम ल्याई विभेद उन्मूलनको अभियान संचालन गरिनुपर्ने । जातीय भेदभाव छुवाछूत अन्त्य तथा दलित अधिकार प्रवर्धन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७३ संशोधन गरी स्थानीय तहमा जातीय छुवाछूत तथा भेदभाव अन्त्यका लागि छुवाछूत निगरानी केन्द्र गठन गर्नु पर्ने ।

३८. राष्ट्रिय दलित आयोगको संविधान प्रदत्त भूमिका निर्वाह गर्न तथा आयोगको जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि छुट्टै संवैधानिक कर्मचारी सेवा गठन गरिनु पर्ने ।

३९. राज्यका सबै तहमा सक्रिय सहभागिताका लागि दलित जनप्रतिनिधिको क्षमता अभिवृद्धि तथा सशक्तिकरण कार्यक्रम संचालन गरिनु पर्ने।

४०. दलित समुदायलाई सरकारी सेवामा प्रवेशका लागि प्रतिस्पर्धात्मक परीक्षामा समावेश गर्न निःशुल्क लोकसेवा तयारी कक्षा संचालन गरिनुपर्ने ।

४१. दलितका लागि सबै क्षेत्रमा निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउदै दलित शिक्षा प्रोत्साहन

विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनुपर्ने । प्रत्येक स्थनीय तहले दलित बालबालिका भर्ना अभियान संचालन गर्नुपर्ने । विजेश्वरी छात्रावासलाई आधुनिक, सेवा सुविधा सम्पन्न बनाई नियमन गरिनु पर्ने ।

४२. नेपाल राज्यको निर्माणका लागि विशेष योगदान गर्ने दलित समुदायका अग्रज व्यक्तित्वहरुलाई सम्मान तथा पुरस्कार गरिनुपर्ने । दलितहरुको आत्मसम्मान जागृत गर्न शिक्षण संस्था र प्रतिष्ठानहरुको नामाकरण गर्दा दलित समुदायको अग्रजहरुको नाम जोड्नु पर्ने ।

४३. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सन्देश जातीय छुवाछूत प्रथाको पूर्ण बन्देज भन्ने नारा सहित जातीय भेदभाव विरुद्धका सचेतनामूलक अभियान संचालन गर्दै सबै प्रकारका संचार माध्यमबाट सो सँग सम्बन्धित सामग्रीहरुको प्रकाशन तथा प्रसारण गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

४४. बहुविवाह, अन्तरजातीय विवाह, घरेलु हिंसा वा कुनै पनि घटनाले घरवारविहीन हुन गएका दलित समुदायका व्यक्तिको तत्काल राहतका लागि राहत प्याकेज तथा पुनर्स्थापनाको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।

४५. दलित समुदायको आर्थिक सम्वृद्धि तथा रोजगारीमा पहुँच अभिवृद्धिका लागि "एक पालिका एक उत्पादन कार्यक्रम" मार्फत् सामुहिक उत्पादन, ब्राण्डिङ्ग र बजारीकरणका सम्भाव्यता पहिचानको कार्यक्रम संचालन गरिनुपर्ने ।

४६. दलित समुदायको खानेपानीमा पहुँच अभिवृद्धिका लागि एक दलित घरपरिवार एक धारा कार्यक्रम गाउँ तथा नगरस्तरमा संचालन गरिनुपर्ने ।आर्थिक अवस्था अत्यन्त कम भएका दलित घर परिवारका लागि निःशुल्क वा न्यून शुल्कको प्रबन्ध गरिनु पर्ने ।

४७. राज्य संरचनामा दलित समुदायको समानुपातिक समावेशी सहभागिताका लागि जनसंख्याको आधारमा राजनैतिक क्षेत्र तथा प्रशासनिक क्षेत्रमा प्रतिनिधित्वको प्रतिशत पुनरावलोकन गरिनु पर्ने ।

४८. दलित समुदायलाई कृषि क्षेत्रमा रोजगारीका अवसर सृजना गर्न "दलित कृषि कार्यक्रम" प्याकेजमा ल्याउनुपर्ने ।

४९. दलित समुदायको गरिवी घटाउने, विकास र सम्वृद्धिमा टेवा पुग्ने गरी विकासको खाका कोर्ने, दिगो विकासलाई दलित मैत्री बनाउने र असमानता अन्त्य गर्ने नीति लिइनु पर्ने

५०. प्रत्येक वर्ष तराईमा शीतहलरबाट प्रभावित हुने दलित समुदायलाई न्यानो कपडा तथा बसोबासको उचित व्यवस्थापन गरिनु पर्ने ।

५१. प्राविधिक शिक्षामा हालसम्म पनि वादी, मुसहर, चमार, हरिजन, डोम र गाइने समुदायको पहुँच नपुगेकोले आवासीय सुविधा सहितको छात्रवृत्तिको व्यवस्था मिलाइनु पर्ने । त्यस्तै प्रत्येक प्रदेशमा दलित विद्यार्थीहरुकै विशेष अध्ययनका लागि एक प्रदेश एक प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्नुपर्ने ।

५२. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा दलित समुदायको ऐतिहासिक सिप, कला, भेषभूषा, भाषा, संस्कृति तथा प्रविधिको संरक्षण र प्रर्वधनका गर्न प्राचीन संग्रहालय निर्माण गरिनु पर्ने ।

५३. काठमाण्डौमा भगत सर्वजित स्मृतिपार्क तथा गोर्खामा विसे नगर्ची स्मृति पार्क निमार्णका लागि आवश्यक बजेट विनियोजन गरिनु पर्ने ।

५४. कुनै पनि सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरुले दलित समुदायको वृहत् रणनीतिक महत्व राख्ने निकाय वा आयोगसँग सम्बन्धित् विषयमा निर्णय गर्नुपर्दा आयोगको राय सुझावलाई लिएर दलित समुदायको

हितमा कार्य गर्न उपयुक्त हुन्छ, तीनै तहका सरकारबाट बजेट विनियोजन गर्दा दलित समुदायको विविध पक्षको अध्ययन,अनुसन्धानका लागि प्रयाप्त बजेट विनियोजन हुन आवश्यक छ, स्थानीयतहमा दलित लक्षित बजेटको सुनिश्चितता कानूनीरुपमा नै गर्न जरुरी देखिएको छ। जातीय विभेद समूल अन्त्य गर्नको लागि स्थानीयतहले दलित मैत्री योजना निर्माणगरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक देखिन्छ, राज्य तथा सरकारी निकायहरु दलित समुदायका संवैधानिक तथा कानुनी अधिकारहरुको कार्यान्वयन, माग र सवालप्रति संवेदनशील नभएको हुँदा समयमै दलितका सरोकारका विषयहरु सम्बोधन गरिनुपर्ने ।

५५. विगतमा रहेको आयोगको दरवन्दी कटौतीले कार्य सम्पादनमा असहजता भएको हुदाँ कम्तिमा पनि साविक बमोजिमको संख्यामा कर्मचारी दरवन्दी कायम हुन आवश्यक छ र राष्ट्रिय दलित आयोगले विगतमा दिएका सुझाव तथा सिफारिसहरु हालसम्म पनि कार्यान्वयन नभएकोले नेपाल सरकारले यथाशीघ्र कार्यान्वयनमा प्राथमिकता दिनु पर्ने ।

५६. २०६३/०४/२२ को गृह मन्त्रालयको थर संशोधन परिपत्र सम्बन्धी जिल्ला प्रशासन कार्यालयले प्राप्त गरे पनि दलित समुदायले कतिपय जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट सहजरुपमा थर संशोधन गर्न नमानेकोले नागरिकता निर्देशिकामा थर संशोधनको मुद्दा जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई कडाईका साथ कार्यान्वयन गर्न निर्देशन गर्नुपर्ने देखिन्छ साथै, नागरिकता प्रमाणपत्र संशोधन गरिसकेपछि व्यक्तिगत घटना, जन्मदर्ता लगायत जग्गा धनी प्रमाण पुर्जा, शैक्षिक प्रमाणपत्र समेत संशोधन गर्नुपर्ने व्यवस्था हुनुपर्ने छ ।

५७. संविधानको प्रस्तावनामा नै जातीय छुवाछूत भएकोमा पश्चाताप गर्दै लोक कल्याणकारी राज्य निर्माणगर्ने भन्ने वाक्यांश थप गर्नु पर्ने । धारा ४० को दलित हकको उपधारा २,३,४,५ र ६ मा भएको कानून बमोजिम भन्ने शब्द हटाइनु पर्दछ ।

५८. धारा ७९ को उपधारा ९ मा कम्तिमा २ जना दलित (पुरुष १ र महिला १) सहितको २५ मन्त्री रहेको मन्त्रिपरिषद गठन गरिनेछ भन्ने शब्द थप गरिनुपर्दछ। संघीय व्यवस्थापिकाको धारा ८८ को उपधारा १ बमोजिम गठन हुने १६५ को १३ प्रतिशतले हुन आउने सिट दलित -दलित बीच मात्र चुनाव भएर आउन सक्ने चक्रिय प्रणाली राख्नुपर्ने। धारा ९० को उपधारा २ क. र ख. बमोजिम प्रत्येक प्रदेशबाट दलित पुरुष १ दलित र महिला १ जना गरी मन्त्रीपरिषदको सिफारिसमा राष्ट्रपतिले मनोनित गर्नेमा अनिवार्य एक जना दलित राष्ट्रिय सभामा निर्वाचित हुने व्यवस्था गरिनुपर्ने ।

५९. धारा १६१ मा संघीय सरकारको प्रतिनिधिको रुपमा पठाउने प्रदेश प्रमुखमा कम्तिमा १ जना दलितको अनिवार्य प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गर्नुपर्ने । धारा १६६ बमोजिम बन्ने प्रदेशिक मन्त्रीपरिषदमा अनिवार्य १ जना दलित पुरुष र १ जना दलित महिलासमेत दुई जना दलित समुदायबाट मन्त्री बन्ने व्यवस्था हुनुपर्ने ।

६०. धारा १७५ को उपधारा १ को क. बमोजिम निर्वाचित प्रणालीमा १३ प्रतिशतले हुन आउने सिट दलितमात्र लड्ने चक्रिय निर्वाचन क्षेत्र निर्धारणको व्यवस्था गर्नुपर्ने । भाग १६ को स्थानीय कार्यपालिका र भाग १७ को स्थानीय व्यवस्थापिकामा १३ प्रतिशत दलित निर्वाचित भएर आउने व्यवस्था गर्नुपर्ने । सबै संवैधानिक नियुक्तिमा समानुपातिक समावेशी गर्ने र निजामती, १३ प्रतिशत प्रतिनिधित्व अनिवार्य पुऱ्याउनै पर्ने सबैधानिक व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

६१. उपेक्षित, उत्पीडित र दलित वर्ग उत्थान विकास समिति र वादी विकास समितिमा पदाधिकारी नियुक्ति गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको ।

६२. सिराहा जिल्ला भगवानपुर गाउँपालिका अध्यक्ष उग्र नारायण यादव, धरान उप-महानगरपालिका मेयर हर्क

साम्पाङ्ग, पर्साका तात्कालिन प्र.जि.अ., प्रहरी प्रमुख, महायज्ञ आयोजक समितिका संयोजकले क्रमशः भोजमा विभेद गरेको, सामाजिक सञ्जालमा दलित समुदायलाई गालीगलौच गरेको र महायज्ञका काममा दलित समुदायलाई सहभागी हुन रोकेकोले जातीय विभेद गरेको ठहर गरी कानुन बमोजिम कार्वाही गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरेको ।

८.२.आयोगका अवसर र चुनौतीहरु

१. चुनौतीहरु

१. संवैधानिक रुपमा प्रबन्ध गरिएको समानुपातिक समावेशीतालाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्न नसकिएको । दलित समुदायलाई आफना हक अधिकारहरुप्रति सचेत गराउन र कानुनी व्यवस्थाहरुको कार्यान्वयनका लागि अग्रसर गराउन कठिनाइ रहेको ।

२. समाजमा बढ्दै गएका जातीय विभेदका घटनाहरुलाई कानुनी दायरामा ल्याउने, पीडितलाई न्याय दिलाउने तथा दोषी उपर कारवाही गराउने कार्यमा कठिनाई रहेको ।

३. आयोगमा अत्यन्तै सिमित मात्रामा स्रोत र साधनहरु रहेको । १० वर्षमा गरिने पुनरावलोकनका सन्दर्भमा हेर्दा संविधान लागू भएको ५ वर्षपछि गठन भएको आयोगलाई बाँकी ५ बर्षमा आफनो औचित्य पुष्टि गर्ने गरी कार्य गर्न कठिन रहेको ।

४. आयोगको अर्धन्यायिक अधिकार नहुनु, आयोगलाई प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद कार्यालयको सट्टा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयलाई सम्पर्क मन्त्रालय बनाईनु र प्रशासनिक प्रमुख नबनाईनु (मन्त्रालयको सचिवले नर्टेनु) । आयोगको आफनै कार्यालय भवन नहुनु ।

५. अधिकारका हिसाबले आयोगलाई संवैधानिक रुपमा कल्पना गरिएको स्वायत्त नभई अधिकारविहीन बनाईनु ,आवश्यक कर्मचारी आफैले राख्न नपाउनु र कर्मचारीको दरबन्दी कटौती गरिनु ।

६. विभिन्न समुदाय तथा वर्गबीच आर्थिक, शैक्षिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा रहेको वर्गान्तर कम नहुनु । राज्यको स्रोत, साधन तथा सेवा सुविधामा त्यस्ता समुदायको न्यायोचित पहुँच स्थापित नगरिनु ।

७. लक्षित वर्गको पहिचान गरी उनीहरुलाई प्राथमिकताका आधारमा अवसरमा पहुँच नपुर्याउनु । लक्षित वर्गको खण्डिकृत तथ्यांकको संकलन नगर्नु ।

८. राजनीतिक र प्रशासनिक संरचनामा उचित प्रतिनिधित्व नहुनु । आयोगहरुमा जिम्मेवारी तथा लक्षित समुहमा दोहरोपना रहेको ।

९. आयोगको सिफारिस कार्यान्वयन बाध्यात्मक नभएको ।

२. अवसररू

१. आयोगको भूमिका र कार्य सर्वस्वीकार्य तथा व्यापक भएको । दलित हक, हित र अधिकारका विषयहरूले राज्य संयन्त्रहरुमा प्रवेश पाएको । नागरिक संलग्नता, समन्वय र सहकार्यको अनुकुल वातावरण बन्दै गएको ।

२. दलित आयोगको प्रादेशिक कार्यालय स्थापना गर्न सकिने । संविधानले नै समावेशी र समतामूलक समाज निर्माणलाई महत्वका साथ आत्मसात गर्नु ।

३. दलित हितका विषयमा नीतिगत व्यवस्थाहरूको अध्ययन गरी त्यसमा गर्नुपर्ने सुधारका विषय एवं सवालहरुमा नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने व्यवस्था भएको । जातीय र अन्य सामाजिक विभेदहरुको

साझा एजेण्डाका सन्दर्भमा नागरिक समाज, सचेत/बौद्धिक व्यक्ति र राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय मानवाधिकार संघ संगठनहरुको चासो बढेको ।

४. आयोगलाई कस्तो बनाउने र कुन दिशामा लैजाने भन्ने सन्दर्भमा कस्तो जग बसाउने ऐतिहासिक र महत्वपूर्ण अवसर प्राप्त भएको ।

५. दलित समुदायका माग, मुद्दा र अधिकारप्रति सकारात्मक रहेका संयुक्त राष्ट्र संघ लगायतका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय निकायहरु, पक्ष राष्ट्रका हिसावले नेपाल सरकारले हस्ताक्षर गरेका जातीय विभेद विरुद्धका विभिन्न सन्धि तथा महासन्धिहरु र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरु पनि आयोगका लागि थप उर्जा र अवसर हुन् ।

६. विभिन्न जाति, वर्ग र पिछडिएको क्षेत्रका नागरिकलाई समावेशी समानुपातिक सिद्धान्तका आधारमा राज्यका निकायमा सहभागिता हुन पाउने व्यवस्था हुनु । समावेशी प्रकृयालाई राज्यका विभिन्न तहले अवलम्वन गर्नु । आयोगका काम, कर्तव्य र अधिकार संविधानमा नै स्पष्ट व्यवस्था गरिएको । दलित वर्गको समावेशिता प्राप्तिका लागि सचेतना, सहभागिता र सक्रियता बढेको ।

७. बहुलवादी समाज, सांस्कृतिक तथा सामाजिक एकता र धार्मिक रुपमा सद्भाव, सहिष्णुता रहेको ।

८. संवैधानिक आयोगको रुपमा स्थापित भएको । राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ को कानूनी व्यवस्था रहेको ।

९. नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानून र सम्झौता बारेमा चासो बढेको । आयोगलाई नियम तथा निर्देशिका बनाउने अधिकार प्राप्त भएको ।

१०. प्रदेशस्तरमा कार्यालय खोल्न सकिने कानुनी व्यवस्था रहेको । संविधान बमोजिम आयोगको गठन र सदस्यको पदावधि ६ वर्षको हुनाले नेतृत्वको सुनिश्चितता भएको । आयोगको पदाधिकारी सबै नियुक्ति भएको । आयोगको कार्यक्षेत्र व्यापक रहेको ।

११. केन्द्रीत र एकात्मक शासन व्यवस्थाको अन्त्य पश्चात स्थापित संघीय शासन प्रणालीमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह मार्फत दलित समुदायको माग तथा मुद्दालाई सम्बोधन गर्ने अवस्था सिर्जना हुनु ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

दलित समुदायको थरहरूको विवरणको अनुसूची

आयोगको मिति २०८० बैशाख ३१ गतेको बैठकको निर्णयानुसार राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ को परिच्छेद २ को दफा ३(छ) बमोजिम दलित समुदायको पहिचानका सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन र अनुसन्धान गरी थर सूचिकृत गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने भन्ने व्यवस्था अनुसार संलग्न अनुसूची १ बमोजिमका जात थर सूचिकरण गरी राजपत्रमा प्रकाशन गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको ।

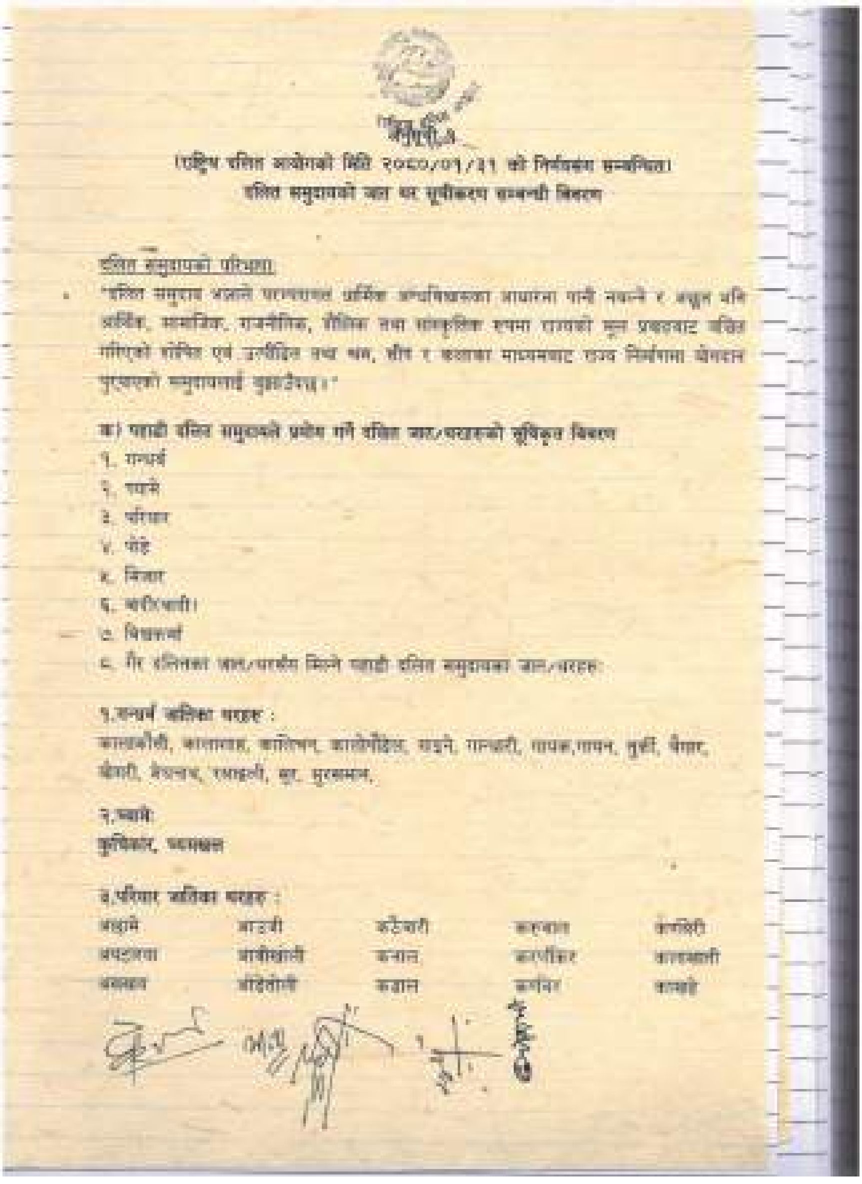

(राष्ट्रिय दलित आयोगको मिति २०८०/०१/३१ को निर्णयसँग सम्बन्धित)

दलित समुदायको जात थर सूचीकरण सम्बन्धी विवरण

दलित समुदायको परिभाषा:

"दलित समुदाय भन्नाले परम्परागत धार्मिक अन्धविश्वासका आधारमा पानी नचल्ने र अछूत भनि आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, शैक्षिक तथा सांस्कृतिक रुपमा राज्यको मूल प्रवाहबाट बञ्चित गरिएको शोषित एवं उत्पीडित तथा श्रम, सीप र कलाका माध्यमबाट राज्य निर्माणमा योगदान पुर्‍याएको समुदायलाई बुझाउँदछ।"

क) पहाडी दलित समुदायले प्रयोग गर्ने दलित जात/थरहरूको सूचिकृत विवरण

१. गन्धर्व
२. [illegible]
३. परियार
४. पोडे
५. मिजार
६. [illegible]
७. विश्वकर्मा
८. गैर दलितका जात/थरसँग मिल्ने पहाडी दलित समुदायका जात/थरहरू

१.गन्धर्व जातिका थरहरू :

२.[illegible]

३.परियार जातिका थरहरू :

कार्कीढोली	जनैवार	नगवाग	बैझाकोटी	रनचौली
कालाखाती	जिजाकोटी	नगवान	बोकेदर्नाल	रनबेहली
कालाखानी	जैरु	नगार्जी	बोहर	रवाइभरयार
कालाथोकी	टि.एल.	नागरी	भित्रकोटी	राजगाई
कुखुरे	टेलर	नेगी	भिथाकोटी	राम
कुसुले	ढटाल	नेपाली	भिर्गीकोटी	रामकाजी
कोखरे	ठडराई	नौवागे	भुजेल	रुकुमेली
कोटानजारी	ठराई	नौवाध	भुसाल	रैका
कोटाञ्जरी	ठराल	पछाई	भुषाल	रैतन
खाती	ठवाकी	पर्छाईं	भेटेसिवा	रैढगाड
गजमेर	ढेणे	पहाडी	मंगता	रैकर
गजमेयर	ढौंड	पाचकुरी	महरा	लाकर
गनवास	ढोली	पाँचकोटी	माते	लाठे
गुड्वे	तिखत्री	फाल्पाली	माल्थोक	वगाले
गुइँदेल	तिरुवा	फुडके	मास्टर	वराह
गुणपाल	तिलकधानी	फुर्सिला	मिल्खीकोटी	वर्मदास
गोरखनाथ	थलारी	बगाले	मुडेल	वागचन्द
गौतम	दकास	बर्देवा	मुडेलकार्की	वागदास
गौरचन्द्र	दनोल	बर्मदास	मोत	वागपाल
गौरवान	दमाई	बराह	मोहते	विटालु
गौरी	दर्जी	बाग	मौले	वेडुवा
गौरीपीपल	दरनाल	बागचन्द	याग्ने	सप्थाली
घतामे	दर्नाल	बागदास	याथे	साहिलसुन्द्र
घतानी	देउकाडी	बिटालु	रजवर	साहीमसुन्द्री
छिले	देउगाडी	बुढाथोकी	रजवास	सिनाल
चण्डुचार	देवल	बेडुवा	रणपाल	सिलाधर
चाहार	धगाले	बेकानी	रत्न	सिलाल
चुडाल	धानुक	बैज	रनपसाई	सिवा
छिनाल	नगर्ची	बैजु	रनपहली	सिवा
जइरु	नगार्ची	बैजनाथ	रनपाल	सुकुले

सुकुवाटपाल	सुन्चेउरी	सुयाल	सेवा	हुइके
सुधुरेवर्नाल	सुटयाल	सुरयाल	सैपुले	त्रिसत्री
सुचीकार	सुनदाम	सुर्जी	हार	
सुचेउरी	सुनाम	सुर्खी	हिडमाड	

४.पोढे

जालन्धर,जलारी, देउला, पूजारी,

५.मिजार जातिका थरहरु :

अपछामी	खर्मशाखा	छुन्तेल	तोसाली	पर्कोटी
अछामी	खिलुडे	छुन्वेता	थाक	पहेंमी
उर्कुटी	खिलुडे	छुमार्की	दाउन्नाकोटी	पाएली
उपाकोटी	खुट्टे	छुर्मांकी	दानकोटी	पीपलकोटे
उपरकोटी	गैरगाडी	जैनि	दाने	पुरकोटी
एस के	गैरागाडी	टोटलाइन्	दाबे	पुरकौती
कमार	गैरीपिपल	टोटलाडी	देउन्नाकोटी	पुर्कुटी
कल्याल	गैरे	ठडोर	देउलापानी	पुर्कोटी
कल्याण	गोलामे	ठराई	धमरा	बंधेल
कवल	गोथे	ठडराई	धमेल	बडेरेल
काला	गौरीपाल	ठहराई	धुरुमघाती	बमेल
कालामथनी	घमेल	ठाकुरन्य	धौलाकोटी	बसेल
कालो	घिताड	डाले	नघाली	बगलकोटी
किसन	चमार	डराई	नेपाली	बयालकोटी
किसान	चर्मकार	डालकोटी	परकोटी	बस्याल
कुल्चीपार	चितोरे	तोलांगीसुपल	पर्खाले	बर्खमाशाखा,
कोईराला	चितौरे	तोलागाड	पछाई	बर्मा
कोतेहाल	चुडाल	तोलागी	पर्छाई	बर्मे
कोल्हाल	चुहान	तोलाडी	परडी	ब्रहमशाखा
खरिकोटे	छलकुली	तोलाटे	परली	बर्मसाह

धर्मशाखा	माझकोटी	रामजाली	श्रीमल	सुयल
बाहखरे	मालखुल	राही	श्रीपाली	सुराना,
बाहघरे	मालवुके	रुचाल	श्रीमाली	सुर्खाली
बाहमरे	मालबोक	रैकाल,	श्रीवास्तव	सुर्खेती
बिमुन्खे	मालभुल	रोइला	संग्राम	सेठी
बुरेल	मिजार	रोका	संयल	सेती
बौडेल	मिजार	रोक्षा	सगपाल	सेही
ब्रह्मशाखा	दकाल	रोकाया	समाल	हिताङ्ग
भिपाल	मुदैल	रोकाहा	सामत	हुड्के
भियाल	मुगराती	रोइलाहिताङ	सार्की	हेजुवाल
भूल	मुग्राती	लमजेल	सि.के.	क्षत्रपाल,
मंग्राती	मुर्दल	लमसाल	सिके	क्षत्रयाल
मजकोटी	मुहल	लामछाने	सिन्धौली	क्षत्रेय,
मजरकोटी	मोटे	लामिछाने	सिरौते	क्षेत्रयल
मजाकोटी	रकौल	बिमुन्खे	सिर्मल	क्षत्रेल
मजावरी	रमेल	बिशुंखे	सुनदौली	क्षेत्रेल,
मयार	रम्तेल	बिशुन्खे	सुन्धौली	
		बिसनेबैसकाटी		

६. बादी जातिका थरहरु :

अलोनेखाली,

कश्यप, कालीयान, केसरी, खनौटे, खिताल, खिनाल, खिन्याल,खिन्चयाल, खिलेल, जुम्लेली, दुमार्की, नगर्ची, नेपाली, राजयोग, बाठा, बाध्यकार, बैकार, बोरिसाही, भाँड, मार्स्टी, लेकाली, बादी, बाहय, बादी, बैश्य, शिह, सिमाल, सेन्चुरी, हरिवंश, हुँड्के

७. विश्वकर्मा जातिका थरहरु :

असरपति	आफरबाडी	ओखेडा	उखेडा	करसा
असुरपाति	आफलघाती	ओड	कडरा	कनार
अयर	आगरी	एयरपती	कमेनी	कर्मा
भासी	ओर	इरनाई	कयल	कवि

कसरा	गढेल	छिस्तुल	दर्देल	नेपाली
कसारो	गहतराज	जडगडी	दयाल	पलाती
कसेरा	गावा	जनकमी	दर्नाल	पलौती
कामी	गुतील	जगडी	दलामी	परतेल
काललोहार	गुरलाल	जगतीपुरे	दियाली	परी
कालाकोटी	गोडशाले	जडकामी	दिब्याली	पल्यान
कालीकोटे	गोथे	जनाला	दुधराज	पल्याल
कालीमार	गोल्डस्मिथ	जम्लाली	दुधसुनार	पाइटु
कालीराज	घडेरी	जाडकामी	दुराल	पादरेडली
कुमाकी	घतानी	जोल्ली	दुरैली	पार्की
कुयाल	घताने	ज्याबन	दूलराज,	पियाली
कुलगल	घताल	टमटा	देउती	पोतेल
कुलाल	घमाल	टमट्टा,	देउल्याल	प्रतेल
कुलाला	घर्तीक्षरे	टमाटा	देवपाते	प्रेमी
कैनी	घर्तीमिर	टोमटा	द्वन्दगरे	प्वाल्याल
कोईराला	घामघल्ले	ठटरा	धनुके	बगल
कोली	चँदारा	डढालीचर	धनुकी	बगालेथापा
कोहली	चदारा	डल्ली	धन्याल	बड्राली
कौशल	चन्दा	ढोटेली	धमाला	बटला
खाती	चितौर	तलेव	धम्याल	बढ,
खड्कायोकी	चुनार	तामकार	धवाल	बयानी
गजमेर	चुनारा	तावाकार	धार्नीक	बराईली
गजुरेल	चौडिमार	तिरुवा	धुनुके	बराली
गढाल	चौँडिमार	तिरुवाल	धानुक	बर्विजे
गवली	छामछल्न	त्यागी	धानुके	बल्मान
गदाल	छिनाल	थोकी	धोतीकामी	बसकवाल

काँठो	रसाल	लोहिया	साशंकर	सुन्चौरी
वाग्दे	रसाली	लौकान	साहानी	सुरखाल
बाबर्नी	राक्सेठाकुर	ल्वार	साहु	सेतिमहर
बालीमर	राजवुदेल	ल्वागुन	सिगड्रे	सेती
बिटालु	राजी	वंशपाली	सिगौली	सेतीपार
बिसोकर्मा	राजीलोहार	वड	सिकर्मी	सेतीमगर
बुरीटमटो	राम	वधानी	सिगाउरे	सेतीमोर
भन्याल	रामखाम	वरहि	सिङऔरी	सेतीसिल्वाल
भारद्वाज	रामदाम	वरेली	सिनचुरी	सेन्चुरी
भिजाल	रामदार	वर्तमेर	सुन्चुरी	सेन्चौरी
भियाल	रिसाल	वि.क	सिन्चौरी	सेरला
भूल	रुपालु	वि.के.	सिमलखड्डा	सेराल
भ्याल	रैकाल	विखेमर	सिमलदिया	सेवा
म.रकोहली	लकान्दी	विसोकर्मा	सिर्पाइली	सैसवाल
मगरा	लकान्द्री	विश्वकर्मा क्षेत्री	सिल्खाल	सोनाहा
मड्याल	लखड्डा	वेदानी	सुखाल	सोनी
मध्य	लाखड	व्यागी	सुजी	सोव
महर	लामगादे	शंकर	सुनकामी	सोत्र
मयाल	लामगोद	संकट्याल	सुनचिउरी	स्नेही
महिराज	लामिछाने	सदाशंकर	सुनधुवा	हुम्लाली
महिलीपार	लावण-लावड	सराल	सुनार	श्रमकोटी
मिझार	लुपलुङे	सहुरखाली	सुनी	श्रीपाली
मुडयाल	लुम्लुङे	सहनी	स्वर्णकार	श्रीपाइली
रपशंकर	लुवार	साई	स्वर्णकार	
रपाल	लुहार	सानी	सुनेल	
रसाईली	लोहार	साहनी	सुन्चिउरी	

नोटः उल्लेखित जात/थरहरु प्रयोग गरी सम्बन्धित निकायमा दलित भएको विवरण पेश गर्दा थप प्रमाण र थप सिफारिस आवश्यक नपर्ने ।

८. गैर दलितका जात/थरसँग मिल्ने उल्लेखित पहाडी दलित समुदायका जात/थरहरु:

अघोरी	गुरुङ	देउलापाती	बसेल	महरा
अधिकारी	गैरे	धमाल	बस्नेत	माझी
अर्याल	गोतामे	धानुक	बस्याल	मुडलेकार्की
आचार्य	गौतम	धामी	बास्कोटा	यादव
उपाध्याय	घले	धिताल	बि.सि	राई
उप्रेती	घिमिरे	नगरकोटी	बुढाथोकी	राउत
ओली	चन्द	निरौला	बोगटी	राजवंशी
कँडेल	चित्रकार	नेपाल	बोटे	राजी
कंडेल	चौधरी	नेपाली	बोहरा	राठाने
कटवाल	जोगी	नेवा	बोहोरा	राठौर
कटुवाल	जोशी	न्यौपाने	भट्ट	राणा
कार्की	ठगुन्ना	पछाई	भट्टराई	राना
किसान	ठाकुर	पन्त	भाँट	रानाभाट
कुमाल	डाँगी	पन्थी	भारती	रानामाड
के.सी	ढकाल	पराजुली	भुजेल	राम
कोइराला	ढुङ्गाना	पराशिनी	भुर्तेल	राय
कोहराल	ताम्राकार	पहरी	भुषाल	रिजाल
खड्गी	तिवारी	पहाडी	भुसाल	रिमाल
खड्का	तुलाधर	पाण्डे	मगन्त	रोका
खड्काथोकी	तुलाधार	पुन	मगर	रोकाया
खड्की	थपलिया	पुलामी	मजाली	रोका शाही
खतिवडा	थापा	पोखरेल	मडन	रोका
खत्री	दराई	पोखेल	मण्डल	लमसाल
खनाल	दर्लामी	पौडेल	मरासिनी	लम्साल
खपाङ्गी	दवाडी	बगाले	मल्ल	लाखे
खाती	दास	बडु	मल्लीक	लामा
खान	दाहाल	बन्जाडा	महत	लामिछाने
गजुरेल	दुधपोखरेल	बन्जाडे	महता	लुइटेल
गहतराज	दुलाल	बराल	महतो	लोहनी
गिरी	देउला	बर्देवा	महर	बराल

वर्मा	वैश्य	सत्याल	साह	सेजवाल
बास्ताकोटी	शर्मा	सपकोटा	साहु	सेन
वि.शी	शाह.	समाल	सिंह	हमाल
वि.सि	शाही	साउद	सिजापती	शेखी
विटालु	सिंह	सान	सिलवाल	ज्ञवाली
विष्ट	श्रेष्ठ	सापकोटा	सुवेदी	

<u>नोट</u>: उल्लेखित जात/थरहरु प्रयोग गर्ने गरी दलित समुदायले विवरण पेश गरेमा वा दलित प्रमाणित माग गरेमा सम्बन्धित निकायले दलित खुलेको लागि थप प्रमाण बुझ्ने ।

ख) मधेशी दलित समुदायले प्रयोग गर्ने दलित जात/थरहरुको सूचिकृत विवरण

९. ककैहिया
१०. कलर
११. कोरी
१२. खटिक
१३. खत्वे(खङ)
१४.चमार
१५. चिडिमार
१६. डोम (मरिक)
१७. ढाँढी
१८. तत्मा
१९. दुसाध
२०. धरिकर/धन्का
२१. धोबी
२२. नटुवा
२३. पासी
२४. बाँतर
२५. मुसहर
२६. मेस्तर)
२७. सरभङ्ग
२८. बरही, वैध, वैज, नट, राजी
२९. गैर दलितसँग मिल्ने मधेशी दलितका जात/थरहरु

<u>मधेशी मुलका दलित समुदायका थरगत विवरण:</u>

९. ककैहिया जातिका थरहरु

राय

१०. कलर जातिका थरहरु

बिकाउ, सरवरिया

११. कोरी जातिका थरहरु

आजाद, आर्य, कपुर, कुरील, कोली, कोरी, दास, निगम, विश्वास,

१२. खटिक जातिका थरहरु

कोली, खटिक, सोनकर, सोनखर

१३. खत्वे जातिका थरहरु

कपुर, खङ खत्वे, खनार, चौपाल, धानुक, बेल्दार, बोन्दार, मडंल, मण्डल, सिहुल

१४. चमार जातिका थरहरु

अगाई, आनन्द अभियान, अम्बेडकर, आर्य, आशियानाइ, चमकटिया, चमार, दास, नागवंशी, निगम, बौद्ध, महरा, महलियार, मेहर, मोची, रंजन, रविदरिया रविदास, राम, रैदास, लोना,लोनाचमार, राजकुमारी, विश्वास, रञ्जन, हरिजन, मलामी,

१५. चिडिमार जातिका थरहरु

करौरीया, चिडिमार, चिडिहार बखु, बहेलिया सरनेरिया, सरनरिया

१६. डोम जातिका थरहरु

अघोरी, गुसराम, डोम, धनकार, धरिकार, बांसकोर, बांसफोर, मरिक, मल्लिर,मल्लिक, महिल, हेला, डाफली, बाँसफोर, बाल्मिकी, भंगी

१७. ढोँढी

१८. तत्मा जातिका थरहरु

तत्मा, ताँती, दास, पान, बनौजिया

१९. दुसाध जातिका थरहरु

गहलोत, पासमान, पासवान, प्रियदर्शी, दुसाद, राम, हजरा, हजारा, हजारी, हरिजन,

२०. धन्कार, धरिकार

धनिकार, बाँसफोर

२१. धोबी जातिका थरहरु

आर्या, एसर, कनौजीया, कनौनियाइ, कुशवाडिया, कुशवाडिया, धवल, धवला, धोबी, निर्मलकार, पत्थरकट्टा, पथिक, बैठा, बैठा, मंगी, मगाता, मधेसीया, मधेया, महुत, मेहता, रजक, रजा, रमण, रमन, राजधोब, वाल्मीकि, बैठा, शाक्की, सम्धी, साफी, हिन्दु, बरुण, कनौजिया, साफी, धवन, छिपी

२२. नटुवा जाति

नेटुवा

२३. पासी जातिका थरहरु :

तरमुलिया, पासी, पसिहा सुर्या, पासवान, परासर, ताडीवान

२४. बाँतर जातिका थरहरु

उराउ, डोकेबाज, ढोलेबाल, बाँट, महती माइती, माझी सरदार,

२५. मुसहर जातिका थरहरु

ऋषि, ऋषिदेव, ऋषिवंशी कहरिया, ढोलबाजा, तिरासक, तिरहुतिया, भदरी, भुइया, मधैया, माझी, रिखिकुल, वनवासी, सदा, सदाय, हेमराम,

२६. मेस्तर जातिका थरहरु

जम्दार, भंगी, मेहतर भंगी, हलखोर, हलालखोर,

२७. सरभङ्ग जातिका थरहरु:

कलर,गोराई, गोसाईं, धामी, निष्कार, चौतर, सातनरिया, सरवरीया सरदार, सरभङ्ग, सरभोग, सरभोर,

२८. उराँव,ढाँगर, नट, बरही, बैज, राजी,

नोट: उल्लेखित जात/थरहरु प्रयोग गरी सम्बन्धित निकायमा दलित भएको विवरण पेश गर्दा थप प्रमाण र थप सिफारिस आवश्यक नपर्ने ।

२९. गैर दलितसँग मिल्ने मधेशी दलितका जात/थरहरुको सूचिकृत विवरण:

गौतम	भाडी	मेहरा	रावत
चौधरी	मण्डल	यात्री	रोय
जमिदार	भारती	यादव,	विश्वास
ज्योति	मरर	रंजन	सवरिया
धनगड	मल्लिक	रविदरिया	सतनामी,
धानुक,	महतो	राउत	सिंह
धामी	महर	राजपूत	शर्मा
तुरीया	महरा	राजवंशी	शाहि
वाल्मिकि	माझी	राय	
भंगिनी,	मेहतरनी,	राजी	
भगत	मेहता	राव	

नोट: उल्लेखित जात/थरहरु प्रयोग गर्ने गरी दलित समुदायले विवरण पेश गरेमा वा दलित प्रमाणित माग गरेमा सम्बन्धित निकायले दलित खुलेको प्रमाण बुझ्ने ।

१०

अनुसूची २

आयोगको आ. ब. २०७९/८० को खर्च फाँटबारी

म. ले. प. फा. न. २१४

राष्ट्रिय दलित आयोग

कार्यालय कोड नं.: २२४००३४०१

दातृ निकायगत बजेट र खर्चको आर्थिक विवरण

बजेट मुल शीर्षक नं : राष्ट्रिय दलित आयोग[२२४०००११४]
कार्यालय / आयोजनाको नाम :
आयोजना रहेको स्थान :

खर्च संकेत		स्रोतको						संशोधन /रकमान्तर/श्रोतान्तर बाट						
		तह												
नम्बर	नाम	प्राथमिक	द्वितीय	स्रोत ब्योहर्ने निकाय	प्रकार	भुक्तानी विधि	शुरू बजेट	थप	घट	अन्तिम बजेट	निकासा	जम्मा खर्च	बाँकी बजेट	गत बर्षको खर्च
३११२२	मेशिनरी तथा औजार	नेपाल सरकार			नगद		८००,०००.००	०.००	०.००	८००,०००.००	६३४,०००.००	६३४,०००.००	१६६,०००.००	
३११२३	फर्निचर तथा फिक्चर्स	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	
जम्मा							९००,०००.००	०.००	०.००	९००,०००.००	६३४,०००.००	६३४,०००.००	२६६,०००.००	

पेश गर्ने :-
हस्ताक्षर :-
नाम :-
दर्जा :-

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
महालेखा नियन्त्रक कार्यालय
कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय
ललितपुर

श्री को.ले.नि.का. ललितपुरबाट ।
आ.व. २०७९/०८० को विनियोजन तर्फको
निकासा र खर्च भिडेको प्रमाणित भयो ।

प्रमुख कोष नियन्त्रक

सचिव

म. ले. प. फा. नं. २१४

राष्ट्रिय दलित आयोग

कार्यालय कोड नं.: २२४००३४०१

दातृ निकायगत बजेट र खर्चको आर्थिक विवरण

राष्ट्रिय दलित आयोग २०७५

बजेट मुल शीर्षक नं.: राष्ट्रिय दलित आयोग[२२४०००१३]
कार्यालय / आयोजनाको नाम :
आयोजना रहेको स्थान :

खर्च संकेत		स्रोतको						संशोधन /रकमान्तर/श्रोतान्तर बाट						
		तह												
नम्बर	नाम	प्राथमिक	द्वितीय	स्रोत ब्योहर्ने निकाय	प्रकार	भुक्तानी विधि	शुरू बजेट	थप	घट	अन्तिम बजेट	निकासा	जम्मा खर्च	बाँकी बजेट	गत बर्षको खर्च
२१११२	पारिश्रमिक पदाधिकारी	नेपाल सरकार			नगद		४,८००,०००.००	७२०,९७०.००	०.००	५,५२०,९७०.००	५,५२०,२०५.८०	५,४८४,२०५.८०	३६,७६४.२०	
२११२१	पोशाक	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	५०,०००.००	
२११२३	औषधी उपचार खर्च	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	
२११३२	महंगी भत्ता	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	२०,०००.००	०.००	१२०,०००.००	१२०,०००.००	१२०,०००.००	०.००	
२११४१	पदाधिकारी बैठक भत्ता	नेपाल सरकार			नगद		७००,०००.००	०.००	०.००	७००,०००.००	६९८,३००.००	६९८,३००.००	१,७००.००	
२२१११	पानी तथा बिजुली	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	७१,७७०.००	७१,७७०.००	२८,२३०.००	
२२११२	संचार महसुल	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	१८,०००.००	१८,०००.००	८२,०००.००	
२२२११	इन्धन (पदाधिकारी)	नेपाल सरकार			नगद		१,१००,०००.००	१९०,०००.००	०.००	१,२९०,०००.००	१,२८७,०००.००	१,२८७,०००.००	३,०००.००	
२२२१२	इन्धन (कार्यालय प्रयोजन)	नेपाल सरकार			नगद		५००,०००.००	०.००	०.००	५००,०००.००	४९९,५३७.८९	४९९,५३७.८९	४६२.११	
२२२१३	सवारी साधन मर्मत खर्च	नेपाल सरकार			नगद		५००,०००.००	०.००	०.००	५००,०००.००	५००,०००.००	५००,०००.००	०.००	
२८१४२	घर भाडा	नेपाल सरकार			नगद		१,१००,०००.००	०.००	१९०,०००.००	९१०,०००.००	८४६,०००.००	८८२,०००.००	२८,०००.००	
जम्मा							९,२००,०००.००	९३०,९७०.००	१९०,०००.००	९,९४०,९७०.००	९,६१०,८१३.६९	९,६१०,८१३.६९	३३०,१५६.३१	

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
महालेखा नियन्त्रक कार्यालय
कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय
ललितपुर

पेश गर्ने :-
हस्ताक्षर :-
नाम :-
दर्जा :-

सचिव

श्री को.ले.नि.का. ललितपुरबाट ।
आ.व. २०७९/०८० को विनियोजन तर्फको निकासा र खर्च भिडेको प्रमाणित भयो ।

प्रमुख कोष नियन्त्रक

राष्ट्रिय दलित आयोग

कार्यालय कोड नं.: २२४००३४०१

दातृ निकायगत बजेट र खर्चको आर्थिक बिवरण

२०७९/८० साल

म. ले. प. फा. न. २१४

बजेट मुल शीर्षक नं : राष्ट्रिय दलित आयोग[२२४०००११३]
कार्यालय / आयोजनाको नाम :
आयोजना रहेको स्थान :

खर्च संकेत		स्रोतको						संशोधन /रकमान्तर/श्रोतान्तर बाट						
		तह												
नम्बर	नाम	प्राथमिक	द्वितीय	स्रोत ब्योहर्ने निकाय	प्रकार	भुक्तानी विधि	शुरू बजेट	थप	घट	अन्तिम बजेट	निकासा	जम्मा खर्च	बाँकी बजेट	गत बर्षको खर्च
२११११	पारिश्रमिक कर्मचारी	नेपाल सरकार			नगद		५,३००,०००.००	०.००	०.००	५,३००,०००.००	४,६७५,३२२.६०	४,६७५,३२२.६०	६२४,६७७.४०	
२११२१	पोशाक	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	७०,०००.००	७०,०००.००	३०,०००.००	
२११३२	महंगी भत्ता	नेपाल सरकार			नगद		२००,०००.००	०.००	०.००	२००,०००.००	१५८,०००.००	१५८,०००.००	४२,०००.००	
२११३४	कर्मचारीको बैठक भत्ता	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	८७,०००.००	८७,०००.००	१३,०००.००	
२११३९	अन्य भत्ता	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	७३,०००.००	२७,०००.००	५,६००.००	५,६००.००	२१,४००.००	
२१२१३	योगदानमा आधारित बीमा कोष खर्च	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	३१,६००.००	३१,६००.००	६८,४००.००	
२२१११	पानी तथा बिजुली	नेपाल सरकार			नगद		३००,०००.००	०.००	०.००	३००,०००.००	२४५,३९०.००	२४५,३९०.००	५४,६१०.००	
२२११२	संचार महसुल	नेपाल सरकार			नगद		४००,०००.००	०.००	०.००	४००,०००.००	३६८,२८९.००	३६८,२८९.००	३१,७११.००	
२२२१२	इन्धन (कार्यालय प्रयोजन)	नेपाल सरकार			नगद		८००,०००.००	०.००	०.००	८००,०००.००	८००,०००.००	८००,०००.००	०.००	
२२२१३	सवारी साधन मर्मत खर्च	नेपाल सरकार			नगद		४००,०००.००	०.००	०.००	४००,०००.००	३९७,७६०.००	३९७,७६०.००	२,२४०.००	
२२२१४	बिमा तथा नवीकरण खर्च	नेपाल सरकार			नगद		३००,०००.००	०.००	०.००	३००,०००.००	३००,०००.००	३००,०००.००	०.००	
२२२२१	मेशिनरी तथा औजार मर्मत सम्भार तथा सञ्चालन खर्च	नेपाल सरकार			नगद		३००,०००.००	०.००	४६,०००.००	२५४,०००.००	२११,१५०.००	२११,१५०.००	४२,८५०.००	
२२३११	मसलन्द तथा कार्यालय सामाग्री	नेपाल सरकार			नगद		१,८००,०००.००	०.००	३००,०००.००	१,५००,०००.००	१,४०३,५६८.५०	१,४०३,५६८.५०	९६,४३१.५०	
२२३१३	पुस्तक तथा सामग्री खर्च	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	९९,१३९.००	९९,१३९.००	८६१.००	

राष्ट्रिय दलित आयोग
२०७५

नम्बर	नाम	प्राथमिक (तह)	द्वितीय	स्रोत ब्योहोर्ने निकाय	प्रकार	भुक्तानी विधि	शुरू बजेट	थप	घट	अन्तिम बजेट	निकासा	जम्मा खर्च	बाँकी बजेट	गत बर्षको खर्च
२२३१४	इन्धन - अन्य प्रयोजन	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	२०,०००.००	८०,०००.००	८०,०००.००	८०,०००.००	०.००	
२२३१५	पत्रपत्रिका, छपाई तथा सूचना प्रकाशन खर्च	नेपाल सरकार			नगद		२००,०००.००	०.००	३३,०००.००	१६७,०००.००	१५७,०९९.००	१५७,०९९.००	९,९०१.००	
२२४११	सेवा र परामर्श खर्च	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	२०,०००.००	८०,०००.००	८०,०००.००	८०,०००.००	०.००	
२२४१३	करार सेवा शुल्क	नेपाल सरकार			नगद		६,४००,०००.००	८४२,९४०.००	०.००	७,२४२,९४०.००	७,१७८,०१०.००	७,१७८,०१०.००	६४,९३०.००	
२२५२२	कार्यक्रम खर्च	नेपाल सरकार			नगद		१,४००,०००.००	०.००	३००,०००.००	१,१००,०००.००	१,००२,७१९.७०	१,००२,७१९.७०	९७,२८०.३०	
२२६११	अनुगमन, मूल्यांकन खर्च	नेपाल सरकार			नगद		६००,०००.००	०.००	०.००	६००,०००.००	५९७,५६०.००	५९७,५६०.००	२,४४०.००	
२२६१२	भ्रमण खर्च	नेपाल सरकार			नगद		३००,०००.००	०.००	५०,९४०.००	२४९,०६०.००	२४९,०६०.००	२४९,०६०.००	०.००	
२२७११	विविध खर्च	नेपाल सरकार			नगद		६००,०००.००	०.००	०.००	६००,०००.००	५९९,३५९.००	५९९,३५९.००	६४१.००	
२८१४२	घर भाडा	नेपाल सरकार			नगद		३,३००,०००.००	२७६,०००.००	०.००	३,५७६,०००.००	३,५७६,०००.००	३,५७६,०००.००	०.००	
२८१४९	अन्य भाडा	नेपाल सरकार			नगद		१००,०००.००	०.००	०.००	१००,०००.००	८६,०००.००	८६,०००.००	१४,०००.००	
जम्मा							२३,४००,०००.००	१,११८,९४०.००	८४२,९४०.००	२३,६७६,०००.००	२२,४५८,६२६.८०	२२,४५८,६२६.८०	१,२१७,३७३.२०	

(संशोधन /रकमान्तर/श्रोतान्तर बाट: थप, घट)

नेपाल सरकार
अर्थ मन्त्रालय
महालेखा नियन्त्रक कार्यालय
कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय
ललितपुर

पेश गर्ने :-
हस्ताक्षर :-
नाम :-
दर्जा :-

श्री को.ले.नि.का. ललितपुरबाट ।
आ.व. २०७९/०८० को विनियोजन तर्फको
निकासा र खर्च भिडेको प्रमाणित भयो ।

सचिव

प्रमुख कोष नियन्त्रक

अनुसूची ३
आयोगको आ. ब. २०८०/८१ को वार्षिक बजेट

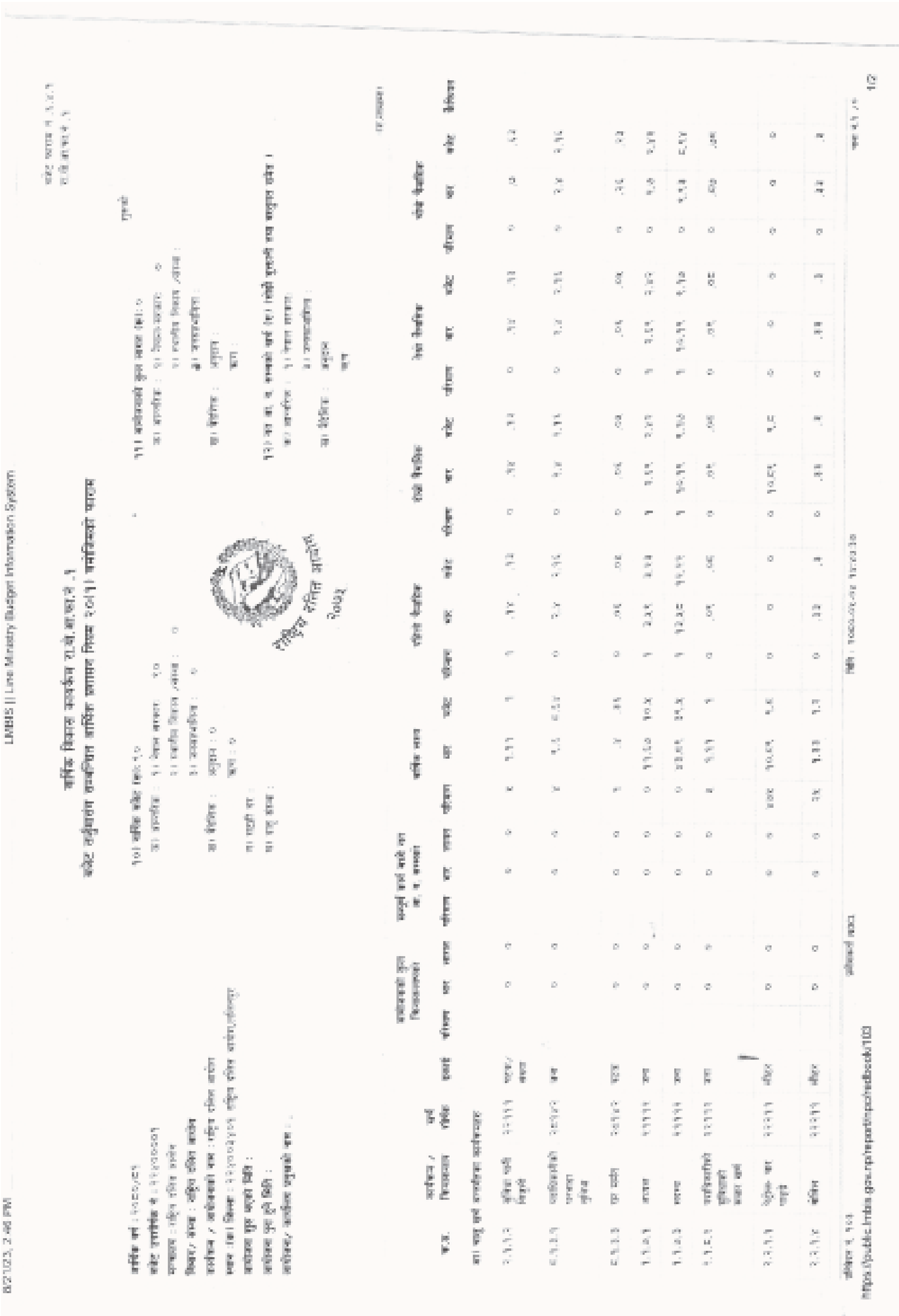

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	खर्च शीर्षक	इकाई	आयोजनाको कुल क्रियाकलापको			सम्पूर्ण कार्य मध्ये गत आ. व. सम्मको			वार्षिक लक्ष्य			पहिलो त्रैमासिक			दोस्रो त्रैमासिक			तेस्रो त्रैमासिक			चौथो त्रैमासिक			कैफियत
				परिमाण	भार	लागत	परिमाण	भार	लागत	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	
२.२.३.१	पेट्रोल चक्र गाडी	२२३१२	लिटर		०	०		०	०	२०००	४.४५	४	०	०	०	७०	४.३६	४	०	०	०	०	०	०	
१.१.११.१	पदाधिकारी बैठक भत्ता	२११३१	पटक		०	०		०	०	१	७.७८	७	०	१.११	१.२५	०	१.११	१.२५	० *	२.०९	१.८८	०	१.८८	१.५	
१.२.१३.१	पदाधिकारीको लागि खाजा खर्च	२११३९	जना		०	०		०	०	८	१.११	१	०	.२२	.४	०	.२२	.३	०	.२२	.३	०	.११	.१	
२.४.१.२	सवारी साधन मर्मत खर्च	२२२१३	वटा		०	०		०	०	४	३.३३	३	०	०	०	०	३.३३	३	०	०	०	०	०	०	
१.३.२.१	पदाधिकारीको भेटघाट खर्च	२११२३	जना		०	०		०	०	४	१.११	१	०	०	०	०	०	०	०	.२५	.३	०	.२५	.४	
१.३.२.२	पदाधिकारीको उपचार खर्च	२११२४	जना		०	०		०	०	१	१.११	१	०	.२८	.२५	०	.२८	.२५	०	.२८	.२५	०	.२८	.२५	
ख) चालु खर्च कार्यक्रमको जम्मा				०	०	०	०	०	०	३४३२	१००	९०	३	२२.७६	२०.४८	२	३८.२४	३४.४२	२	१९.९९	१७.३४	०	१९.९३	१७.९२	
	कुल जम्मा खर्च			०	०	०	०	०	०	३४३२	१००	९०	३	२२.७६	२०.४८	२	३८.२४	३४.४२	२	१९.९९	१७.३४	०	१९.९३	१७.९२	

तयार गर्नेको नाम , पद र दस्तखत :
मिति :

आयोजना/कार्यालय प्रमुखको दस्तखत :
मिति :

प्रमाणित गर्नेको नाम , पद र दस्तखत :
मिति :

राष्ट्रिय दलित आयोग
२०७५

8/21/23, 2:48 PM

LMBIS || Line Ministry Budget Information System

बजेट फारम नं .६.४.१
द.पो.आ.फा.नं .१

वार्षिक विकास कार्यक्रम द.पो.आ.फा.नं .१
बजेट तर्जुमासंग सम्बन्धित आर्थिक प्रशासन नियम २०११ बमोजिमको फाराम

आर्थिक वर्ष : २०८०/८१
बजेट उपशीर्षक नं : ३२४००११
मन्त्रालय : राष्ट्रिय दलित आयोग
विभाग/ संस्था : राष्ट्रिय दलित आयोग
कार्यक्रम / आयोजनाको नाम : राष्ट्रिय दलित आयोग
स्थान (क) जिल्ला : ३२४००११ राष्ट्रिय दलित आयोग,ललितपुर
आयोजना शुरु भएको मिति :
आयोजना पुरा हुने मिति :
आयोजना/ कार्यालय प्रमुखको नाम : .

१०) वार्षिक बजेट (रू. १४०
क) आन्तरिक : १) नेपाल सरकार : २.४०
२) स्थानीय निकाय /संस्था : ०
३) जनसहभागिता : ०
ख) वैदेशिक : अनुदान : ०
ऋण : ०
ग) बाह्रै दर :
घ) दातृ संस्था :

११) आयोजनाको कुल लागत (रू. ०
क) आन्तरिक : १) नेपाल सरकार : ०
२) स्थानीय निकाय /संस्था :
३) जनसहभागिता :
ख) वैदेशिक : अनुदान :
ऋण :

१२) गत आ. व. सम्मको खर्च (रू) (सोही मुद्रामा तथा वास्तविक खर्च)
क) आन्तरिक : १) नेपाल सरकार
३) जनसहभागिता :
ख) वैदेशिक : अनुदान
ऋण

राष्ट्रिय दलित आयोग
२०७५

(रू.लाखमा)

क्र.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	खर्च शीर्षक	इकाई	आयोजनाको कुल क्रियाकलापको			सम्पूर्ण कार्य मध्ये गत आ. व. सम्मको			वार्षिक लक्ष्य			पहिलो त्रैमासिक			दोस्रो त्रैमासिक			तेस्रो त्रैमासिक			चौथो त्रैमासिक			कैफियत
				परिमाण	भार	लागत	परिमाण	भार	लागत	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	
क) पुँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु																									
१	डेस्कटप कम्प्युटर खरिद					०			०			१			०			१			०			०	
११.३.८.१	डेस्कटप कम्प्युटर	३११२२	वटा		०	०		०	०	१	.४	१	०	०	०	१	.४	१	०	०	०	०	०	०	
११.३.८.२	ल्यापटप	३११२२	वटा		०	०		०	०	१	.४	१	०	०	०	०	.४	१	०	०	०	०	०	०	
११.३.८.३	प्रोजेक्टर	३११२२	वटा		०	०		०	०	१	.४	१	०	०	०	०	.४	१	०	०	०	०	०	०	
११.३.८.८	क्यामेरा	३११२२	वटा		०	०		०	०	१	.०५	१	०	०	०	०	.०५	१	०	०	०	०	०	०	
११.३.२२.२	कार्यालयको फोटोकपी मेसिन तथा फर्निचर खरिद	३११०१	थान		०	०		०	०	१	.४	१	०	०	०	०	.४	१	०	०	०	०	०	०	
११.५.१३.६	सोफा सेट	३११२३	सेट		०	०		०	०	२	.०६	२	०	०	०	०	.०६	१	०	०	०	०	०	०	
११.५.१३.७	डि टेबल	३११२३	वटा		०	०		०	०	२	.१६	.४	०	०	०	०	.१६	.४	०	०	०	०	०	०	
४	निर्मित फिक्स (केबि)					०			०			०			०			०			०			०	
११.५.१३.८	निर्मित फिक्स (केबि)	३११२३	वटा		०	०		०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	

प्रतिवेदन नं. १०३
प्रविष्टकर्ता NDCL
मिति : २०८०-०५-०४ १५:१५:३०
पाना नं.१ /२

https://public.lmbis.gov.np/report/npc/redbook/103
115

2:48 PM

LMBIS | Line Ministry Budget Information System

https://public.lmbis.gov.np/report/sps/redbook/103

[illegible] 2:48 PM

LMBIS || Line Ministry Budget Information System

क्र.सं.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	खर्च शीर्षक	इकाई	आयोजनाको कुल क्रियाकलापको			सम्पूर्ण कार्य सम्पन्न गर्न [illegible] आ. व. सम्मको			वार्षिक लक्ष्य			प्रथम त्रैमासिक			दोस्रो त्रैमासिक			तेस्रो त्रैमासिक			चौथो त्रैमासिक			कैफियत
				परिमाण	भार	लागत	परिमाण	भार	लागत	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भार	बजेट	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

जम्मा [illegible] [illegible] मिति : [illegible]

https://public.lmbis.gov.np/report/npc/redbook/103

[illegible] 4/5

अनुसूची ४
राष्ट्रिय सभाबाट पारित संकल्प प्रस्ताव

अनुसूची-१: राष्ट्रिय सभाबाट पारित संकल्प प्रस्ताव (दलित सम्बन्धी)

अनुसूची १
संकल्प प्रस्ताव

श्री सचिवज्यू,
राष्ट्रिय सभा ।
राष्ट्रिय सभा नियमावली, २०७५ को नियम [illegible] बमोजिम देहायको प्रस्ताव पेश गर्न अनुमतिका लागि सूचना दिएका छौं ।

प्रस्ताव:

नेपालको संविधान(२०७२)को प्रस्तावनामा सामन्ती, निरंकुश, केन्द्रिकृत र एकात्मक राज्य व्यवस्थाले सिर्जना गरेका सबै प्रकारका विभेद र उत्पीडनको अन्त्य गर्दै वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूत र भेदभावको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरिएको छ । नेपालको संविधानको मौलिक हक र कर्तव्य अन्तर्गतको धारा २४ले छुवाछूत तथा भेदभाव विरुद्धको हक तथा धारा ४० ले दलितको हकको सुनिश्चितता गरेको छ । त्यसै गरी जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछूत तथा भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८ ले जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतको अन्त्य गरी समानतामा आधारित समुन्नत समाज निर्माणको उद्देश्य लिएको छ । यसका अतिरिक्त अन्य कैयौं सामान्य र विशिष्ट कानूनहरूमा समेत जातीय भेदभाव तथा छुवाछूतलाई अपराधको रूपमा व्याख्या गरेको छ ।

उल्लेखित संवैधानिक, कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाका बावजुद नेपालका दलित समुदाय संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्यव्यवस्थामा पनि जातीय भेदभाव, छुवाछूत, बलात्कार,हत्या, दमन, शोषणजस्ता उत्पीडनबाट पुर्पीदेखि आजसम्म दासत्व जीवन बिताउन विवश छन् । जातीय उत्पीडनको मात्रामा केही फरक होला तर सारमा दलितप्रति अपमान, शोषण, दमनमा कुनै पनि कमि आएको छैन । संविधानले परिकल्पना गरेको समानुपातिक समावेशी सिद्धान्त पनि अक्षरशः कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । यस्तो अवस्थामा संविधान र कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सदनमा गम्भीर बहस हुनु नितान्त जरुरी छ । तसर्थ, माथि उल्लेखित सवालहरूमा राष्ट्रिय सभाको गरिमामय बैठकमा छलफल गरी नेपाल सरकारलाई देहाय बमोजिमका निर्देशनहरू दिन जरुरी देखिएकोले यो संकल्प प्रस्ताव प्रस्तुत गर्दछौं ।

निर्देशन गर्नु पर्ने विषयहरू:

१. संविधान र कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम कुनै पनि निजी तथा सार्वजनिक स्थानमा हुने छुवाछूत वा भेदभावजन्य कार्यलाई गम्भीर सामाजिक अपराध मानी दोषीलाई कडा कारवाही गर्ने र पीडितलाई उचित क्षतिपूर्ति भराउने व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न ।

२. विगतमा नागरिकता, राहदानी लगायतका अन्य सरकारी कागजातमा दलित समुदायका व्यक्तिको नाम थर, अपमानजनक ढंगले प्रयोग गर्ने गरिएको त्यस्ती सम्पूर्ण प्रमाणपत्रहरू सच्याउन र यसबाट सम्बन्धित व्यक्तिले हालसम्म भोग्नु परेको शारीरिक, मानसिक पिडा तथा सामाजिक, आर्थिक र शैक्षिक उन्नति र प्रगतिमा पुग्न गएको हानी नोक्सानीको क्षतिपूर्ति भराउने सम्बन्धमा प्रभावकारी नीतिगत व्यवस्था गर्न ।

३. समाजमा दलित समुदायलाई जानीजानी अपमानजनक शब्द प्रयोग गरी हेप्ने, होच्याउने तथा अपमानजनक रुपमा व्यवहार गर्ने जोसुकैलाई कडा कारवाही हुने प्रबन्ध गर्ने र यसको कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा सरकारले अध्ययन,अनुगमन गरी वार्षिक रुपमा संसदमा प्रतिवेदन पेश गर्ने व्यवस्था गर्न ।

४. राज्यका सबै निकाय र संरचनामा दलित समुदायलाई समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने व्यवस्था गरी सार्वजनिक सेवा लगायत रोजगारीका अन्य क्षेत्रमा दलित समुदायको सशक्तीकरण, प्रतिनिधित्व र सहभागिताका लागि तत्काल आवश्यक कानूनी, नीतिगत, प्रक्रियागत र संरचनागत व्यवस्था मिलाउन ।

५. दलित समुदायका विद्यार्थीलाई प्राथमिकदेखि उच्च शिक्षासम्म छात्रवृत्ति सहित निःशुल्क शिक्षाको प्रबन्ध गर्ने र प्राविधिक र व्यावसायिक उच्च शिक्षामा विशेष आरक्षणको लागि तत्काल कानुनी व्यवस्था गर्ने र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

६. एक समुदाय (एकल महिला तथा बालबालिका) लाई स्वास्थ्य र सामाजिक सुरक्षा प्रदान सम्बन्धी तत्काल कानुन निर्माण गरी लागु गर्ने ।

७. दलित समुदायका परम्परागत सीप पेशाको व्यवसायीकरण गर्न आधुनिक व्यवसायमा उनीहरूलाई प्राथमिकता दिई ऋणका लागि आवश्यक सीप र ज्ञान उपलब्ध गराउने ।

८. संविधानमा व्यवस्था भए बमोजिम भूमिहीन दलित समुदायका व्यक्तिलाई एक पटकलाई जमिन उपलब्ध गराउने र राज्यले आवास विहीन दलितलाई आवास सहित बसोबासको व्यवस्था गर्ने कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।

९. संविधान,कानूनीमा नेपाल सरकारको क्षेत्रगत नीतिहरूमा व्यवस्था गरे बमोजिम दलितहरूको गरिबी न्यूनीकरणको लक्ष्य सहितको नीति,कार्यक्रम र बजेटको व्यवस्था गर्ने र दलित विकास रणनीति योजना सहित कार्यक्रम ल्याउने ।

१०. प्रतिनिधिसभा र प्रदेश सभाको निर्वाचनमा दलितको लागि समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता गर्नका लागि निर्वाचन प्रणालीमा आवश्यक सुधार गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउन सरोकारवाला निकायलाई नीतिगत व्यवस्था गर्न निर्देशन गर्ने ।

११. मानव अधिकार आयोग सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धी, युपिआर तथा सर्ड समितिले दिएका सुझाव कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक कानुन, नीतिगत र संरचनागत व्यवस्था गर्ने ।

१२. जातीय तथा अन्य सामाजिक छुवाछुत तथा भेदभाव(कसुर र सजाय) ऐन, २०६८ मा ५ वर्ष भन्दा बढी कैद सजायको व्यवस्था गर्ने, प्रहरीको भार दलितहरूमा रहने व्यवस्थामा संशोधन गर्ने र सबै प्रदेश स्थानीय तहसम्म ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि एक स्पष्ट विधेयक ल्याउने ।

१३. नेपालको संविधानको धारा २५५ मा व्यवस्था भए बमोजिम राष्ट्रिय दलित आयोगको सातै प्रदेशमा प्रदेश कार्यालय स्थापना गर्ने ।

१४. संविधानको धारा २६९ को उपधारा (४) खण्ड (ग) अनुसार दलको विभिन्न तहका कार्यकारिणी समितिमा नेपालको विविधतालाई प्रतिबिम्बित गर्ने गरी समावेशी प्रतिनिधित्वको व्यवस्था गरिएको हुनपर्ने भन्ने व्यवस्था भए बमोजिम निर्वाचन आयोग मार्फत राजनीतिक दलहरूलाई सोअनुसार व्यवहारमा लागु गर्न, गराउन नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।

१५. नेपालको सबै प्रदेश र स्थानीय तहले आवश्यक बजेट विनियोजन गरी छुवाछुत मुक्त जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने गराउने ।

१६. देशभरी दलित समुदाय उपर हुने विभेदका घटनाहरू दोहोरिन नदिन, त्यसको प्रभावकारी अनुगमन गर्न राष्ट्रिय दलित आयोगलाई थप स्वायत्त, सशक्त र अधिकार सम्पन्न गराइने ।

१७. रुकुम पश्चिम चौरजहारी सोतीमा घटेको जातीय विभेदको क्रुरतम प्रकरण सम्बन्धमा मा. देवेन्द्र गौतमको संयोजकत्वमा बनेको आयोगको प्रतिवेदनलाई तत्काल कार्यान्वयन गर्ने, अजित मिजारको परिवारलाई न्यायप्रदान गर्ने, सुन्दर हरिजनको पक्राउ पछिको आत्महत्या भनिएको हत्या प्रकरण, पूर्वी चितवनमा भएका आत्महत्या भनिएका प्रकरणहरू लोकतान्त्रिक गणतान्त्रिक राज्यव्यवस्थामा अशोभनीय भएकाले यस्ता घटनाहरू घटन नदिनका लागि प्रभावकारी व्यवस्था मिलाउने ।

१८. अन्तरजातीय प्रेमविवाह गर्ने जोडी तथा तिनीहरूका परिवारको सुरक्षा, संरक्षण तथा आर्थिक प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने ।

१९. उल्लेखित मागहरू कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा संघीय राष्ट्रिय सभा अन्तर्गतको सम्बन्धित समितिद्वारा बेला बेलामा अध्ययन र अनुगमन गरी दलित समुदायको समग्र प्रगति र विकासका लागि गम्भिर पहलकदमी लिन ।

सम्बन्धित मन्त्रालयहरू:

- प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय
- कानून,न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय,
- गृह मन्त्रालय,
- अर्थ मन्त्रालय

अनुसूची ५

आयोगबाट प्रकाशित प्रेस विज्ञप्ती तथा शुभकामना सन्देशहरू र थर परिवर्तन सम्बन्धी कागजातहरू

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सः-२०७९/०८०
च.नं.

मितिः २०७९/०८/२८

प्रेस विज्ञप्ती

२०७९ मंसिर २७ गते धरान उपमहानगरपालिकाको मेयर हर्क साम्पाङ राईले आफ्नो फेसबुक वालमा कसैप्रति कटाक्ष गर्दै "बल होइन बुद्धि लगा चमारे बुद्धि ।" भन्ने अभियव्यक्तिप्रति राष्ट्रिय दलित आयोगको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको छ । जनताको प्रतिनिधि र स्थानीय सरकारको प्रमुख जस्तो गरिमामय पदमा आसिन व्यक्तिले संविधान, प्रचलित मूल्य मान्यता र अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारको भावना र मर्म विपरित यस्ता साम्प्रदायिक र कुनै जातप्रति(चमारप्रति) अपमान हुने अभिव्यक्ति दिँदा त्यसको गम्भीर नकारात्मक असर पार्ने भएकोले धरानका नगरप्रमुखलाई उक्त अभिव्यक्ति सच्याई दलित समुदायप्रति पर्न गएको चोटका लागि आत्मालोचना गर्न अनुरोध गर्दछौं ।

(देवराज विश्वकर्मा)
माननीय अध्यक्ष

कुपण्डोल, ललितपुर, फोन नं.- ०१-५४३११४८, ०१-५४३३६५०
Kupondol, Lalitpur. E-mail: info@ndc.gov.np, web: www.ndc.gov.np

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date
२०७९-०९-०४

प्रेस विज्ञप्ति

सप्तरीको कञ्चनरूप नगरपालिकामा २ साताभै सामान्य औषधोपचार अभावमा ५ जनाले ज्यान गुमाउनुपरेको घटनाप्रति राष्ट्रिय दलित आयोगको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको छ ।

संविधानको धारा ४३ मा सामाजिक सुरक्षाको हकमा आर्थिकरूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानूनबमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुने उल्लेख छ ।

यसैगरी संविधानको धारा ३५ मा 'कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन' भनिएको छ। आधारभूत स्वास्थ्य सेवा पाउनु प्रत्येक नागरिकको मौलिक अधिकार भएको उल्लेख गरेको छ। त्यस्तै, जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ को परिच्छेद २ मा सेवाग्राहीको अधिकार, कर्तव्य तथा स्वास्थ्य संस्थाको दायित्वका विषयमा उल्लेख छ। ऐनको दफा ३ मा भनिएको छ- 'कुनै पनि नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन।' सोही ऐनले नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलाङ्गता, मानसिक रोगलगायत सामान्य आकस्मिक अवस्थाका सेवालाई निःशुल्क उपचारको व्यवस्था गरेको छ। तोकिएबमोजिमका आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाहरूको कर्तव्य भएको पनि उल्लेख छ ।

तर संविधान र ऐनले गरेका सामान्य व्यवस्थासमेत कार्यान्वयन नहुँदा कञ्चनरूपमा अति विपन्न मधेसी दलित उपचारकै अभावमा मृत्यु भएको घटना सार्वजनिक भएको छ । संविधानले नै हरेक नागरिकको आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई मौलिक अधिकारका रूपमा व्याख्या गरे पनि सामान्य रोगको समेत उपचार नपाएर कञ्चनरूप नगरपालिकामा दलित समुदायका कञ्चनरूप-८ का ३७ वर्षीय सुरज सदा, चन्दु सदा, बबिता पासवान र कञ्चनरूपकै ९ नम्बर वडा रघुनाथपुरका ३९ वर्षीय मिखो खंगले ज्यान गुमाउनुपरेको घटनाप्रति यस आयोगको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको छ ।

कोरोनाको पहिलो लहरमा समेत कञ्चनरूप नगरपालिका ५ रामपुर पथरीका मलर सदाले भोकका कारण ज्यान गुमाएको घटनाले राष्ट्रव्यापीरूपमा चर्चा पाएको थियो । यस्ता घटना

कुपण्डोल ललितपुर नेपाल | Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोन: +९७७-०१-५५३३६५०, ५५३११८८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

भइरहेको हुने गरेका छन् तर पनि नदोहोरिनका राज्यले पर्याप्त पहल गरेको देखिन्न । त्यसैले यस्ता घटना पुनः हुन नदिनका लागि राज्यले दीर्घकालीन नीति बनाउनु आवश्यक छ ।

दलित समुदायको समग्र विकासका लागि मितिको असार ७ गते सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूलाई राष्ट्रिय दलित आयोगले ५१ बुँदे सुझाव तथा सिफारिस गरेको थियो । उक्त सुझावको बुँदा नम्बर २० मा दलित समुदायका न्यून आय भएका, अशक्त, अपाङ्गता भएका, ज्येष्ठ नागरिक, दीर्घ रोगीका लागि निःशुल्क स्वास्थ्य उपचार तथा विशेष स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम ल्याउनुपर्ने सुझाव दिइएको पनि यस सन्दर्भमा स्मरणीय छ । ।

यस्ता संवेदनशील घटनाहरूको अल्पकालीन र दीर्घकालीन समाधानका लागि आयोगले विभिन्न समयमा सिफारिस र ध्यानकर्षण गराए पनि सरकारको बेवास्ताले गर्दा यस्ता समस्या समाजमा बढ्दो क्रममा छन् । तसर्थ पीडित परिवारलाई राज्यले सबै प्रकारका सहयोग गर्न र बिरामीहरूलाई तहगत सरकारहरूले यथोचित स्वास्थ्य उपचारको साथै सितलहरबाट बच्न अन्य आवश्यक व्यवस्था मिलाउन राष्ट्रिय दलित आयोग आग्रह गर्दछ । राष्ट्रिय दलित आयोगले समेत यी घटनाको स्थलगत अध्ययन गरी आगामी दिनमा यस्ता घटना नदोहोरियोस् भन्नका लागि आवश्यक पहल गर्ने जानकारी गराउँछौं ।

065/05/08

सुन्दर पुर्कुटी
मा.सदस्य एवं प्रवक्ता
राष्ट्रिय दलित आयोग

मा. सुन्दर पुर्कुटी
सदस्य

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल | Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोन: +९७७-०१-५५३३६४०, ५५३११९८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

विज्ञप्ति

सिराहा जिल्लाको भगवानपुर गाउँपालिकाका अध्यक्ष उग्रनारायण यादवले आफ्नी आमाको १३ औं तिथिका अवसरमा भोज खुवाउँदा जातीय विभेद गरेको भन्ने समाचारप्रति आयोगको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको छ । गाउँपालिका अध्यक्ष जस्तो सार्वजनिक जिम्मेवारीमा रहेको व्यक्तिले मानव अधिकारको अन्तर्राष्ट्रिय मूल्यमान्यता, नेपालको संविधान र प्रचलित ऐन कानूनको उल्लंघन हुने गरी मधेशका युगौंदेखि शोषण-उत्पीडनमा पारिएका समुदायलाई घोषित रुपमा छुट्याउने गरी ब्यानर समेत राखेर दलित समुदायलाई छुट्टै भोज खुवाउने कार्यको निन्दा एवम् भर्त्सना गर्दछौं । यस्तो कार्य निरुत्साहनका लागि सबै मानव अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने व्यक्ति एवम् संस्थाहरुलाई सहयोगका लागि अपिल गर्दछौं ।

कानूनको उल्लंघन जो सुकैले गरेको होस् त्यो दण्डनीय हुन्छ । अतः भगवानपुर गाउँपालिकाका अध्यक्ष उग्रनारायण यादवलाई नियन्त्रणमा लिई कानून बमोजिम कारबाही गर्न र अपमानित दलित समुदायको मानव अधिकारको संरक्षण गर्न नेपाल सरकारको ध्यानाकर्षण गराउँदछौं।

मिति:२०७९/११/२५

देवराज विश्वकर्मा
अध्यक्ष

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल। Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोन: +९७७ ०१-५५३३६५०, ५५३११९८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

प्रेस विज्ञप्ति

राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ को परिच्छेद २ को दफा ३ आयोगको काम ,कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत उपदफा (छ) बमोजिम "दलित समुदायको पहिचानका सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन र अनुसन्धान गरी थर सूचिकृत गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने भन्ने व्यवस्था बमोजिम आयोगले विद्यमान दलित जात थर सूचीलाई अद्यावधिक गरी दलित जात थर सूचिकरण गर्न आयोगको मिति २०७७/११/२२ गतेको निर्णय अनुसार प्रथम पटक दलित जात / थर सूचीकृतका लागि सूचना प्रकाशित गरिएको । पुन: दोस्रो पटक मिति २०७८/०२/२३ गते, सूचना अनुसारको यस आयोगमा विभिन्न व्यक्ति, संघ, संस्था, निकाय एवं सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त निवेदन, थर सूचीकरण सम्बन्धमा मिति २०७८/०३/२९ र ३० गते सरोकारवालाहरूसंग छलफल अन्तक्रिया कार्यक्रम बाट राय सुझाव लिएको । यस आयोगको मिति २०७९/०४/०९ गतेको निर्णय अनुसार थर सूचीकरणका लागि निरन्तर निवेदन लिने निर्णय बमोजिम र मिति २०७९/०४/२६ गते ७५३ स्थानीय तहलाई सम्बन्धित स्थानीय तहमा छुटेका तथा थप गर्नुपर्ने दलित जात थरको विवरण उपलब्ध गराउनको लागि गरिएको पत्राचारबाट प्राप्त जात थर तथा निवेदन, माननीय सदस्यज्यूहरूबाट कर्णाली प्रदेश, मधेश प्रदेश एवं स्थानीय तहहरूमा गरिएको स्थलगत अध्ययन, विभिन्न निकाय तथा सरोकारवालाहरूसंग गरिएको छलफलबाट प्राप्त सुझाव समेतलाई समेटी तयार गरिएको दलित समुदायको जात थर सूचीकरण विवरण उपर आयोगको निर्णयानुसार थर सूचीकरण सुझाव संकलन गर्नका लागि मिति २०७९/११/०८, १०, ११ गते क्रमश दलित जातिय संघ संस्था, राजनैतिक दलका भातृ संगठन, राष्ट्रिय दलित आयोगका पूर्व अध्यक्ष एवं सदस्य सचिवहरू, दलित अगुवा, विज्ञहरूबाट प्राप्त राय सुझाव, मिति २०७९/१२/२० र २३ गते प्रतिनिधि सभा तथा राष्ट्रिय सभाका दलित सभासदज्यूहरूबाट प्राप्त राय सुझाव सहितको आधारमा आयोगबाट स्वीकृत दलित थर सूचिकरण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७९ तथा आयोगले मिति २०८०/०१/१२,१३, १४,१५, र १७ गते बसेको बैठकले प्राप्त सम्पूर्ण निवेदन, सरोकारवाला सबैको राय सुझावहरू, स्थलगत अध्ययनबाट आएका सुझाव विस्तृत अध्ययन गरी जात थर अनुसारको बुँदागत छलफल भई दलित समुदायको परिभाषा सहित मस्यौदा तयार गरिएको र सो लाई दलित जातीय समाजहरू/बादी समुदाय उत्थान सन्जाल, मिजार युवा समाज, परिवार सेवा समाज, एकीकृत नेपाल राष्ट्रिय विश्वकर्मा समाज, गन्धर्व कला संस्कृति संगठन समक्ष सुझाव संकलनका लागि मिति २०८०/०१/१७ गते गरिएको छलफल / बैठकमा प्राप्त भएका सुझाव र मिति २०८०/०१/२९ गते सम्म थर सूचीकरणका लागि प्राप्त भएका निवेदनलाई समेत समेटी आयोगले मिति २०८०/०१/३१ गते बैठक बसी वर्णानुक्रम अनुसार पहाडी र मधेशी दलित र गैर दलितसँग मिल्ने दलित समुदायले प्रयोग गर्दै आएका जात थर सूचीकरण सम्बन्धी विवरण तयार गरी राजपत्रमा प्रकाशन गर्न नेपाल सरकारलाई सिफारिस गरिएको व्यहोरा सबैमा जानकारी गर्दछौं ।

मिति २०८०/०२/०२

सुन्दर पुर्कुटी
सदस्य/प्रवक्ता

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल | Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोन: +९७७-०१-५४३३६५०, ५४३११९८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

जातीय भेदभाद तथा छुवाछुत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस, २०८० को अवसरमा राष्ट्रिय दलित आयोगको शुभकामना सन्देश

नेपाली समाजमा विद्यमान रहेको जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत उन्मूलन गर्दै नेपाल राज्यलाई छुवाछुत मुक्त राष्ट्र घोषणा गरेको दिनको स्मरणमा प्रत्येक वर्ष जेठ २१ गते मनाउँदै आएको राष्ट्रिय दिवसको अवसरमा सम्पूर्ण दाजुभाई, दिदीबहिनीहरुमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं । जातीय विभेद र छुवाछुत विरुद्धका सबै आन्दोलनहरुमा प्राण उत्सर्ग गर्नुहुने सम्पूर्ण ज्ञात अज्ञात शहिदहरुप्रति भावपूर्ण श्रद्धा-सुमन अर्पण गर्दछौं । साथै जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत अन्त्यको अभियान तथा आन्दोलनमा निरन्तर सहभागी हुनुहुने तथा नेतृत्व प्रदान गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरुप्रति सम्मान प्रकट गर्दछौं ।

नेपालमा सबै खाले परिवर्तनमा दलित समुदायको भूमिका महत्वपूर्ण रहँदै आएको छ । परिवर्तनका सबै मोर्चा तथा क्षेत्रमा दलित समुदायको सक्रिय सहभागिताले नै परिवर्तनका चाहनालाई सार्थक निष्कर्षमा पुऱ्याएको स्मरण नै छ । संविधान र कानूनले जातीय आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेद, कुरीति, अन्धविश्वास, अपराध, बहिष्करण, वञ्चितिकरण र हिंसालाई अन्त्य र निषेध गरेको छ । युगौं अघिदेखिको कुप्रथाबाट प्रभावित जातीय भेदभाव र छुवाछुतमा आधारित जघन्य अपराधको शिकार हुँदै आएको दलित समुदायको न्याय, समानताका लागि मानव हित विरुद्धका गतिविधिहरुलाई नियन्त्रण र जातीय भेदभाव तथा छुवाछुतको समूल अन्त्यको लागि नेपाल सरकारले २०६३ साल जेठ २१ गते नेपाल राज्यलाई छुवाछुत मुक्त राष्ट्र घोषणा गरेको आज १७ औं वर्ष पार गर्दा समेत समाजमा हुने हेला, होचो, अन्याय, अत्याचार, विभेद, कुरीति, अन्धविश्वास, अपराध, बहिष्करण, वञ्चितिकरण जस्ता कुप्रथाहरु पूर्ण रुपमा अन्त्य हुन सकेका छैनन् ।

समाज विकासको मध्ययुगीन चरणमा भएको श्रम विभाजनलाई आधार बनाएर वा समाजको अन्धविश्वासको आड लिएर युगौं अघिदेखि भइरहेको छुवाछुत प्रथाको अन्त्य गर्न कानुनी निषेध मात्रै पर्याप्त हुँदैन । सामाजिक अन्धविश्वासको आड लिएर हुने यस्ता अमानवीय प्रथा विरुद्ध सरकार प्रमुखको नेतृत्वमा केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तह तथा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायहरुले एकीकृत

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल | Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोन: +९७७-०१-५४३३६७०, ५४३११९८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

अभियान चलाउनु पर्दछ । जेठ २१ को दिनलाई अभियानकै रुपमा केन्द्र, प्रदेश, स्थानीय तहहरुमा जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवस मनाई सचेतना सन्देश प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्छ ।प्रदेश र स्थानीय सरकारले पनि राहत, सहुलियत, मूल प्रवाहिकरण र सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरु संचालन गरी मानव विकासको सूचकांकमा दलित समुदायलाई अगाडि बढाउनु पर्दछ ।

जातीय भेदभाव या छुवाछुतका पिडामा परेको निश्चित समुदायको मात्र नभई हरेक व्यक्ति, परिवार, समाज र राष्ट्रको समस्या हो । दलित समुदायले भोगेको उत्पीडनको कारणले हाम्रो देशको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा प्रतिवर्ष १० प्रतिशतका दरले क्षति भैरहेको छ । यो दलित समुदायको मात्र क्षति नभएर सिंगो मुलुकको क्षति हो । त्यसैले जातीय छुवाछुतका पिडा अन्त्य गर्दै मानव अधिकार संरक्षण गर्न सम्पूर्ण व्यक्ति, परिवार, समाज, तीनै तहका सम्पूर्ण सरकारी निकाय, राजनीतिक दल, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संघ संस्था, नागरिक समाज, मिडिया र आम नागरिकहरु सम्बन्धित सबैमा विभेद उन्मूलनका लागि आह्वान गर्दछौं ।

अन्त्यमा "हामी सबैको सन्देश, जातीय छुवाछुत प्रथाको पूर्ण बन्देज" उद्घोषका साथै आगामी दिनहरुमा सामाजिक न्याय, मानव मर्यादा र सदभावका लागि सबैको सकारात्मक एवं रचनात्मक सहकार्यका लागि अपेक्षा सहित जातीय भेदभाव तथा छुवाछुत उन्मूलन राष्ट्रिय दिवसको अवसरमा न्याय, समानता, स्वतन्त्रता, सदभाव र मानवताको पक्षधरहरु सबैमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं।

मिति २०८०/०२/२१

देवराज विश्वकर्मा
अध्यक्ष
राष्ट्रिय दलित आयोग

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोनः +९७७-०१-५४३३६७०, ५४३११९८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

प्रेस विज्ञप्ति

मिति २०८० जेठ २१ गते जातीय छुवाछूत मुक्त राष्ट्र घोषणा भएको दिनको सन्दर्भमा बैतडी जिल्लामा आयोजित कार्यक्रममा दशरथचन्द नगरपालिकाकी उपमेयर कौशिला चन्दले सार्वजनिक कार्यक्रम स्थलमै म ठकुरीको छोरी हुँ, दलितको हातको पानी खादिनँ, यो मेरो आफ्नो इच्छाको कुरा हो भनेर सिंगो दलित समुदायको अपमानित हुने गरी जातीय भेदभावजन्य व्यवहार गरेको कुराप्रति आयोगको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको छ ।

आजको २१ औं शताब्दीमा विज्ञान र प्रविधिले मानव सभ्यता उच्च विन्दुमा पुगेको सन्दर्भमा जनताबाट अनुमोदित जनप्रतिनिधिबाटै पटकपटक यस्तो भेदभावजन्य घृणित कार्य हुनु संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र र संविधानमाथि नै ठाडो उपहास गरेको छ । न्यायिक समितिको संयोजक र जनप्रतिनिधिहरुबाट नै दलित माथि विभेद हुन्छ भने आम दलित समुदायले न्याय माग्न कहाँ जाने? भनेर गम्भीर प्रश्न उब्जाइरहेको छ ।

नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा सबै प्रकारका जातीय तथा लैंगिक भेदभावको अन्त्य गर्ने संकल्प गरेको छ भने भर्खरै आ.व.२०८०/०८१ को बजेट वक्तव्यमा सबै प्रकारका हिंसा, शोषण, विभेद र दुर्व्यवहारको अन्त्य गरिनेछ भनी सम्बोधन गरिएको छ । संविधानको धारा २४ मा जातीय छुवाछूत विरुद्धको हकमा कसैले कसैलाई धर्म, परम्परा, रीतिरिवाज वा आस्थाको आधारमा भेदभाव गर्न नपाइने व्यवस्था गरेको छ । यदि त्यस्तो कार्य गरेमा दण्डनीय हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ । जातीय तथा अन्य छुवाछूत र भेदभाव (कसूर र सजाय) ऐन, २०६८ ले जातीय छुवाछूत र भेदभावजन्य क्रियाकलापहरु निजी र सार्वजनिक स्थानमा कुनै पनि बहानामा गर्न निषेध गरेको छ र दण्डनीय सामाजिक अपराध करार गरेको छ । दशरथचन्द नगरपालिकाको उपमेयरले गरेको विभेदजन्य व्यवहारप्रति आयोग र सिंगो दलित समुदायलाई दु:खित बनाएको छ । उक्त घटनाको सत्यतथ्य छानबिन गरी दोषीलाई कानुन बमोजिम हदै सम्मको कारवाही गर्न सम्बन्धित निकायको ध्यानाकर्षण गराउँदछौं ।

मिति २०८०/०३/०३

सुन्दर पुर्कुटी
सदस्य

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल | Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोन: +९७७-०१-५५३३६५०, ५५३११८८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

राष्ट्रिय दलित आयोग
National Dalit Commission

प.सं./L.N.

च.नं./D.N.

मिति/Date

प्रेस विज्ञप्ति

मिति २०८० असार ०१ गते कर्णाली प्रदेश सरकारले नीति तथा कार्यक्रममा दलितको मुद्दा सम्बोधन गरियोस भनी कर्णाली प्रदेशका दलित समुदायले शान्तिपूर्ण धर्ना कार्यक्रमका सहभागीहरुलाई राज्यले गरेको व्यवहारप्रति यस आयोगको गम्भीर ध्यानार्षण भएको छ ।

नेपालको संविधानले सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक र शैक्षिकरुपमा पछि परेका दलित समुदायको हक, अधिकारको ग्यारेन्टी गरेको छ । उनीहरुको उत्थान र विकासको लागि संविधानको मौलिक हकमा नै व्यवस्था गरेको छ । संवैधानिक व्यवस्थालाई तिनै तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्नु प्रमुख दायित्व हो ।कर्णाली प्रदेशमा २९ प्रतिशत भन्दा बढी दलित समुदायहरु रहेका छन् । उनीहरु मानव विकास सुचाकांकमा सबैभन्दा पछाडी परेका समेत अवगत गराउन चाहन्छौं। राष्ट्रिय दलित आयोगले सबै प्रदेश सरकारलाई आ.व. २०८०/०८१ को बजेट तथा नीति कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा नेपालको संविधान, ऐन, नियमानुसार दलित समुदायको सामाजिक, आर्थिक, सास्कृतिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य, रोजगारी, श्रम,सीप, क्षमता विकास तथा सशक्तिकरण लगायत समग्र विषय समेटिने गरी नीति, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा ध्यान दिनुपर्ने भनी सबै प्रदेश सरकारलाई सिफारिस गरिएको समेत अवगत गराउँछौं ।

जबसम्म दलित समुदायको समग्र विकास हुदैन तबसम्म राज्य सम्मुनत हुदैन भन्ने सत्यलाई मनन गर्दै कर्णाली प्रदेश सरकारलाई दलितको मुद्दा तत्काल सम्बोधन गरी सत्यतथ्य छानबीन गरी दोषी उपर कारवाही र निर्दोषलाई तत्काल रिहा गरि दलित समुदायले उठाएका न्यायीक र जायज माग समेत पुरा गर्न सम्बन्धित निकायको ध्यानाकर्षण गराउँदछौं ।

मिति २०८०/०३/१०

सुन्दर पुर्कुटी

सदस्य/प्रवक्ता

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल| Kupondol, Lalitpur, Nepal

फोन: +९७७-०१-५४३३६५०, ५४३११८८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

प.सं./L.N.
च.नं./D.N.

मिति/Date

प्रेस विज्ञप्ति

जुम्ला जिल्ला तातोपानी गाउँपालिका वडा नं.४ मिट्टिखोला निवासी मुकेश नेपाली र बसन्ती गिरी बीचको अन्तरजातीय प्रेम सम्बन्धलाई लिएर यही मिति २०८० असार १७ गते बिहान ३.०० बजे मुकेश नेपालीको घरमा आगजनी गरिएको घटनाप्रति राष्ट्रिय दलित आयोगको गम्भीर ध्यानाकर्षण भएको छ ।

उक्त घटनाको सत्यतथ्य छानबिन गरी पीडितलाई न्याय र क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराई दोषीलाई कानुनी कारबाही गर्नका लागि सम्बन्धित निकायलाई पत्राचार गरिएको सबैलाई अवगत गराउँदछौं ।

मिति २०८०/०३/१९

सुन्दर पुर्कोटी
सदस्य/प्रवक्ता

मा. सुन्दर पुर्कोटी
सदस्य

कुपण्डोल, ललितपुर, नेपाल | Kupondol, Lalitpur, Nepal
फोन: +९७७-०१-५४३३६९०, ५४३११८८, E-mail: info@ndc.gov.np, Website: www.ndc.gov.np

नेपाल सरकार

गृह मन्त्रालय

नागरिकता तथा हातहतियार
(.................................... शाखा)

सिंहदरबार,
काठमाडौं, नेपाल ।

पत्र संख्या:- ०६३।६४
प्राप्त पत्र संख्या र मिति:-
च. नं.:- ५३

मिति:- २०६३/०४/२२.......

विषय: नागरिकतामा थर सच्याउने सम्बन्धमा ।

श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सबै ।

नागरिकता प्रमाणपत्र वितरण कार्यविधि निर्देशिकाको परिच्छेद ६(क) मा समाजमा अझै विद्यमान रहेको जातिगत संकिर्णता र हिनताबोधले गरी फरक थर राखी नागरिकता प्रमाणपत्र माग गरी नागरिकता प्रमाणपत्रमा नयाँ थर राखी वा थर सच्याई नागरिकता प्रमाणपत्र दिने र त्यस्तै महाकाली अञ्चलका केही जिल्लाहरुका व्यक्तिले अशोभनीय थर, ठग, डाँट, चोर, भूल आदि राखी लिएको नागरिकतामा थर सच्याउन चाहेमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले नागरिकता प्रमाणपत्रमा थर सच्याइदिने भन्ने व्यहोराको प्रावधान रहेको स्पष्टै छ।

यति हुँदा हुँदै पनि कतिपय प्रमुख जिल्ला अधिकारीहरुले सो बमोजिम नगरेको गुनासाहरु बारम्बार आउने गरेको र जिल्ला प्रशासन कार्यालय, म्याग्दीबाट हिनताबोध हुने थरको सट्टामा राष्ट्रिय दलित आयोगले निर्दिष्ट गरेका थरहरु राखी नागरिकता प्रमाणपत्र संशोधन गरी प्रतिलिपी दिन मिल्ने-नमिल्ने सम्बन्धमा लिखित निर्देशन समेत माग भई आएको सन्दर्भमा निर्देशिकाको ६(क) मा उल्लेख भए अनुसार महाकाली अञ्चलका केही जिल्लाहरुको हकमा नागरिकतामा थर सच्याउन सकिने भनी राखिएको प्रावधान अन्य जिल्लाहरुको हकमा समेत लागू गर्न र हिनताबोध हुने थरहरु संशोधन गर्न चाहनेहरुका सम्बन्धमा निर्देशिका एवम् यस अघिका परिपत्रहरुमा भएका व्यवस्थाहरु कडाईका साथ लागू गर्न सबै जिल्लामा परिपत्र गर्न नेपाल सरकार (सचिवस्तर) बाट मिति २०६३।०४।२१ मा निर्णय भएकोले सो निर्णय अनुसार गर्न गराउनुहुन अनुरोध छ।

(सुनील खनाल)
शाखा अधिकृत

\\server\Database\home\Anil Shrestha\Nagarikta\Nagarikta Hathatiyar letter.doc

राष्ट्रिय दलित आयोग

National Dalit Commission

प.सं. ०७६/०७७
च.नं. ०६

मिति:- २०७६।०४।०५

विषय:- जातीय पहिचान र जातीय सिफारिस सम्बन्धमा ।

श्री महानगरपालिका (सबै),

श्री उपमहानगरपालिका (सबै),

श्री नगरपालिका (सबै),

श्री गाँउपालिका (सबै) ।

संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको च.नं. १६ मिति २०७५।०४।३० गतेको परिपत्र अनुसार साबिकको राष्ट्रिय दलित आयोगबाट हुँदै आएका कामहरू जातीय सिफारिस र जातीय प्रमाणपत्र वितरण गर्ने काम नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद) को मिति २०७५।०४।२३ को निर्णयानुसार तहाँको सम्बन्धित वडा कार्यालयबाट गर्नु गराउनु हुन अनुरोध गरेको परिपत्र तहाँ प्राप्त भैसकेको नै छ ।

यस राष्ट्रिय दलित आयोगले विगतमा जातीय प्रमाणपत्र तथा जातीय सिफारिस दिने गरेकोमा यस आयोग संवैधानिक आयोगको रुपमा स्थापना भएपछि राष्ट्रिय दलित आयोग ऐन, २०७४ मा उक्त व्यवस्था नरहेकोले स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा १२ को उपदफा २ (ङ) को २४(क) बमोजिम जातीय पहिचान र जातीय सिफारिस गर्ने कार्य वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार भित्र रहेको छ । केहि वडाहरुबाट जातीय पहिचान र जातीय सिफारिस पत्र उपलब्ध नगराएको भन्ने सेवाग्राहीको गुनासो यस आयोगमा आईरहेका हुँदा तहाँको सम्बन्धित सबै वडा कार्यालयहरुलाई उक्त विषय पुनः जानकारी गराइदिनुहुन निर्देशानुसार अनुरोध छ । साथै संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको परिपत्र पत्रसाथ संलग्न रहेको व्यहोरा अनुरोध छ ।

गिरिराज मवाली

(उप-सचिव)

[illegible] Fax No. 01-5000031
E-MAIL: info@ndc.gov.np Website: www.ndc.gov.np Toll Free No. 01-5000031

नेपाल सरकार

गृह मन्त्रालय

राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग

टेलिफोन : ४२११२९९, ४२११२१८
४२००८९४, ४२००८९५
फ्याक्स : ४२००७१४
टोल फ्रि नं. १६६००१९११११

पत्र संख्या :- ०७९।८०
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :-
च.नं. :- ६६०

सिंहदरबार,
काठमाडौं, नेपाल

मिति २०७९।०७।३०

विषय : घटना दर्ता गर्ने स्पष्टता सम्बन्धमा ।

श्री स्थानीय पञ्जिकाधिकारी सबै (६७४३ वडा) ।

प्रस्तुत विषयमा राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण ऐन, २०७६ को दफा १७(१) ले केन्द्रिय पञ्जिकाधिकारी (रजिष्ट्रार) र १७(२) ले स्थानीय पञ्जिकाधिकारी (रजिष्ट्रार) को रुपमा कार्य गर्ने जिम्मेवारी सुम्पेको विदितै छ ।

सोही अनुसार सबै वडा कार्यालयहरुमा जन्म, मृत्यु, बसाई सराई, विवाह र सम्बन्ध विच्छेद दर्ताको कार्य हुँदै आएको छ । तथापी निम्न अवस्थाहरुमा कतिपय स्थानीय पञ्जिकाधिकारीले गर्नुपर्ने दर्ता नगरिदिएको भनी सहजीकरण गरिदिन विभागमा अनुरोध भई आएको हुँदा देहाय बमोजिम गर्नु गराउनु हुन निर्देशित गरिएको छ ।

<u>निम्न :</u>

१. नेपालको संविधानको धारा ३९ मा प्रत्येक बालबालिकालाई आफ्नो पहिचान सहित नामाकरण र जन्मदर्ताको हक सुनिश्चित गरिएको र सो सम्बन्धमा २०७५ भदौ १ गते पछिका बहु विवाह र बाल विवाह स्वत: बदर हुने भएकाले सो दर्ता नगर्ने तर स्वत: बदर हुने/बदरयोग्य विवाहको परिणामबाट जन्मेको बच्चाको जन्म दर्ता आवश्यक प्रक्रिया पुऱ्याई गरिदिने ।

२. एकल महिलाबाट जन्मेका बच्चाको स्थायी ठेगाना राख्दा बाबुको नाम ठेगाना पत्ता नलागेको यकिन गरी आमाको थर र स्थायी ठेगाना राखी घटना दर्ता गर्ने गराउने । यदि बच्चा मावलीमा बसेको छ र निजको आमा/बुवा/घर पट्टीका कुनै परिवार नभएको प्रमाणित भएमा मावलीकै ठेगाना राखेर वडा अध्यक्ष सूचक भई जन्म दर्ता गरिदिने ।

३. नेपालस्थित अदालतहरुबाट फैसला/आदेश/पत्रबाट पिता-सन्तान नाता कायम भएको अवस्थामा अदालतको फैसला संलग्न राखी आधिकारिक सूचकको सूचनाका आधारमा बुवाको महलमा बुवाको नाम राखी जन्म दर्ता गरिदिने ।

४. विदेशी र नेपाली नागरिकबीच विदेशमा भएको विवाह दर्ता गर्नु परेमा विवाह भएको मुलुकको प्रचलित कानून बमोजिम विवाह भएको दर्ता प्रमाणपत्र र कन्सुलर सेवा विभाग वा नेपालस्थित सम्बन्धित मुलुकको कुटनीतिक नियोग वा सम्बन्धित मुलुकमा रहेको नेपाली नियोगबाट भएको प्रमाणीकरण सहित नियमानुसार सूचना दिएमा आवश्यक प्रक्रिया पुरा गरी विवाह दर्ता गरिदिने

पाना - १

Email : info@donidcr.gov.np, nid@donidcr.gov.np, ss@donidcr.gov.np, vital@donidcr.gov.np
account@donidcr.gov.np, Website : www.donidcr@gov.np

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय
राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग

टेलिफोन : ४२११६११, ४२११९६८
४२००८९४, ४२००८९५
फ्याक्स : ४२०००१४
टोल फ्रि नं. १६६००१९९९९

सिंहदरबार,
काठमाडौं, नेपाल

पत्र संख्या :- ०७३।८०
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :-
च.नं. :- ६६०

मिति :..................

तर नेपाल प्रवेश गर्न भिसा आवश्यक नपर्ने मुलुकको महिला र नेपाली नागरिकबीच भएको विवाहको हकमा राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण नियमावलीको नियम १६(६) बमोजिम गरिदिने । साथै, नेपालमा रहेका विभिन्न कुटनीतिक नियोगबाट प्रमाणित भएका विदेशी नागरिकहरुको विवाह आवश्यक प्रकिया पुरा गरी सम्बन्धित कुटनीतिक नियोग रहेको वडाले दुवै जनाको उपस्थितिमा राख्नु पर्ने कागजात राखी दर्ता गरिदिने ।

५. नेपालस्थित अदालतहरुबाट पति पत्नी नाता कायम गरी फैसला/आदेश भएमा वा अदालतको पत्रबाट विवाह कायम भएमा दर्ता विवाह सरह मान्यता दिई विवाह दर्ता गरिदिने ।

६. नेपाली महिला र विदेशी पुरुषबीच नेपालमा भएको विवाह दर्ता गर्नु परेमा मुलुकी देवानी संहिता, २०७४ को दफा ७७ बमोजिमको दर्ता विवाहको प्रमाणपत्रका आधारमा राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण नियमावली,२०७७ को नियम १८ बमोजिम नेपाली महिलाको स्थायी ठेगानामा वा विवाह भएको वडाले विवाह दर्ता गरिदिने । पुरुषको स्थायी ठेगाना सम्बन्धित देशकै राख्ने ।

७. मुलुकी देवानी संहिता, २०७४ को दफा ८३(ग) बमोजिम पति वा पत्नीले कानून बमोजिम अंशबण्डा/न्यायिक पृथकीकरण गरी भिन्न भएमा पुरुष वा महिलाले पुन: विवाह गर्न सक्ने व्यवस्था भएकाले कुनै पुरुष वा महिलाले अदालतबाट अंशबण्डा गरिएको आदेश सहित दोस्रो विवाह दर्ता गर्न आएमा अन्य आवश्यक कागजात सहित अदालतको उक्त आदेश राखी विवाह दर्ता गरिदिने ।

८. कुनै व्यक्तिको घटना दर्ता गर्दा पात्रोमा सो महिनामा नभएको दिन राखि घटना दर्ता गरिएको भएमा प्रतिलिपि जारी गर्दा उक्त महिनाको अन्तिम दिन राखि प्रतिलिपि जारी गर्ने (उदाहरणको लागि कुनै व्यक्तिको जन्म दर्ता प्रमाणपत्रमा जन्म भएको मिति वि.स. २०५०/१०/३१ राखिएकोमा २०५० सालको माघमा ३० दिन मात्रै भएकाले निजको माग अनुसार जन्म मिति २०५०/१०/३० गते कायम गरी प्रतिलिपि जारी गर्ने)।

९. कुनै स्थानीय तहबाट बसाई सराइको लगत हस्तान्तरण गरी गएका तर बसाई सरी आएको स्थानीय तहले मनासिब कारण सहित बसाई सराइ दर्ता नगरेको र पहिलेकै स्थानमा फिर्ता भई निवेदन पेश गरेमा सो लगत हस्तान्तरण जारी गर्ने स्थानीय पञ्जिकाधिकारीले बसाई सराइ भए नभएको यकिन गरी प्रणालीमा लगत हस्तान्तरण निष्कृय गरिदिने ।

पाना - २

Email : info@donidcr.gov.np, nid@donidcr.gov.np, ss@donidcr.gov.np, vital@donidcr.gov.np
account@donidcr.gov.np, Website : www.donidcr@gov.np

नेपाल सरकार
गृह मन्त्रालय
राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग
(पञ्जीकरण शाखा)

टेलिफोन : [illegible]
फ्याक्स : [illegible]
टोल फ्रि नं. [illegible]

सिंहदरबार,
काठमाडौं, नेपाल

पत्र संख्या :- ०७९/८०
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :-
च.नं. :- ६६०

मिति :..........................

१०. कतिपय स्थानीय तहले निर्णय गरी व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क निर्धारण गरेकोमा सो सम्बन्धमा राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण ऐन,२०७६ को दफा १८ अनुसार गर्ने र ऐनको दफा १८(१) वा (२) मा उल्लिखित अवधि समाप्त भएपछि व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्न आएमा राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण नियमावली,२०७७ को अनुसूची - ३ अनुसार मात्र विलम्ब शुल्क लिने । नक्कल प्रमाणपत्रको दस्तुर पनि सोही अनुसूची अनुसार लिने ।

११. व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रमाण पत्रमा उल्लिखित विवरणमा तात्विक अन्तर नपर्ने जस्तै : "कुमारी, देवी, बहादुर, प्रसाद" जस्ता शब्द थप्दै राखिएको वा छुटेको वा ईकार, उकार, वर, spelling लगायतमा सामान्य त्रुटी भएमा त्यसको पुष्टि हुने कागज प्रमाण संलग्न गरी सच्याई दिने ।

१२. दलित बालबालिकाको जन्म दर्ता गर्दा सूचकले बालबालिकाको थरमा बाबु आमाको थरभन्दा फरक थर उल्लेख गरी जन्म दर्ता गराउन चाहेमा राष्ट्रिय दलित आयोगद्वारा प्रकाशित दलित जातीय अनुसूची विवरणमा उल्लेख भएका सम्बन्धित दलित जातीभित्रको थरहरु मध्येबाट सूचना फाराममा उल्लेख गरिए अनुसारको थर राखी जन्म दर्ता गरिदिने ।

१३. घटना घटेको स्थान, मिति र घटनासँग सम्बन्धित व्यक्ति पुष्टयाई हुने यथार्थ विवरण यकिन गरेर मात्रै व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्ने ।

०७९/६/२०

[illegible]वराज भट्टराई
(महानिर्देशक)
महानिर्देशक

अवगतार्थ :
श्रीमान् सचिवज्यू, गृह मन्त्रालय ।

बोधार्थ/कार्यार्थ :
श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सबै ।
श्री इलाका प्रशासन कार्यालय, सबै ।
श्री सीमा प्रशासन कार्यालय, सबै ।

पाना - ३

Email : info@donidcr.gov.np, nid@donidcr.gov.np, ss@donidcr.gov.np, vital@donidcr.gov.np
account@donidcr.gov.np, Website : www.donidcr@gov.np

नेपाल सरकार

गृह मन्त्रालय

राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग

फोन : [illegible]
फ्याक्स : [illegible]

सिंहदरबार,
काठमाडौं, नेपाल

पत्र संख्या :- ०७५/०८०
प्राप्त पत्र संख्या र मिति :-
च.नं. :- ८४६

मिति : २०७५।०९।०२

विषय : दलित थर परिवर्तन गर्ने सम्बन्धमा ।

श्री स्थानीय पञ्जिकाधिकारी सबै (६७४३ वडा) ।

प्रस्तुत विषयमा दलित नागरिकहरुको थर परिवर्तनको विषयमा विभिन्न पालिका तथा वडा कार्यालयहरुबाट स्पष्ट पारिदिन अनुरोध भई आएकोमा सो सम्बन्धमा देहाय बमोजिम गर्नु गराउनु हुन यस विभागको मिति २०७५।०९।०२ गतेको निर्णयानुसार अनुरोध छ ।

निम्न :

१. १६ वर्षभन्दा मुनिका दलित बालबालिकाको दलित जातीय थर प्रयोग गरी जन्म दर्ता भएकोमा सो परिवर्तन गरिदिन सूचक पक्ष वा सम्बन्धित व्यक्तिबाट निवेदन प्राप्त भएमा राष्ट्रिय दलित आयोगद्वारा प्रकाशित दलित जातीय अनुसूची विवरणमा उल्लेख भएका सम्बन्धित दलित जातिभित्रको फरक समूहबाट निवेदकले चाहेको थर राखी जन्म दर्तामा थर परिवर्तन गरी प्रतिलिपि जारी गर्ने ।

२. उल्लिखित अनुसारका बालबालिकाको थर परिवर्तनका साथै निजको बुवा, आमा वा सूचकको पनि थर परिवर्तन गरिदिन निवेदन प्राप्त भएमा बुवा, आमा वा सूचकको नागरिकता प्रमाणपत्रमा थर संशोधन भएको प्रमाण राखेर मात्र थर परिवर्तन गरिदिने ।

३. १६ वर्षभन्दा माथीका व्यक्तिको घटना दर्ता प्रमाणपत्रमा थर परिवर्तन गरिदिन आधिकारिक व्यक्तिबाट निवेदन प्राप्त भएमा नागरिकता प्रमाणपत्रमा संशोधन भएको थर अनुसार थर परिवर्तन गरी प्रतिलिपि जारी गर्ने ।

०७५/०९/०२

समीर भण्डारी
(शाखा अधिकृत)

अवगतार्थ :
श्रीमान् सचिवज्यू, गृह मन्त्रालय ।

बोधार्थ/कार्यार्थ :
श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सबै ।
श्री इलाका प्रशासन कार्यालय, सबै ।
श्री सीमा प्रशासन कार्यालय, सबै ।

Email : info@donidcr.gov.np, nid@donidcr.gov.np, ss@donidcr.gov.np, vital@donidcr.gov.np
account@donidcr.gov.np, Website : www.donidcr@gov.np

अनुसूची ६
आयोगका पदाधिकारीहरूको नामावली

आयोगका पदाधिकारीहरूको नामावली

क.सं.	नाम थर	पद	नियुक्ति मिति	कार्य क्षेत्र	कार्य विभाजन	सम्पर्क नं.
१	देवराज विश्वकर्मा	अध्यक्ष	२०७७/१०/२१	समग्र अनुगमन	समग्र अनुगमन	९८५७८४२२६२
२	मीना देवी सोव	सदस्य	२०७७/१०/२१	सुदुरपश्चिम प्रदेश	महिला, लैङ्गीक अल्पसंख्यक, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति समन्वय	९८४१६९५७९४
३	टुन्जे कामी (बराइली)	सदस्य	२०७७/१०/२१	१ नं. र मधेस प्रदेश	मावन अधिकार तथा सामाजिक समन्वय र UPR	९८५१०८३४१८
४	मेह्रले पार्की	सदस्य	२०७७/१०/२१	लुम्बिनी र कर्णाली प्रदेश	शिक्षा, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संघ सस्था र निजी क्षेत्र समन्वय	९८५१३१४५६३
५	सुन्दर पुर्कुटी	सदस्य	२०७८/०३/१०	बागमती र गण्डकी प्रदेश	प्रवक्ता तथा जनसम्पर्क समन्वय	९८५१०८५१५१

अनुसूची ७

गठन आदेशअनुसार गठित

राष्ट्रिय दलित आयोगका पूर्व पदाधिकारीहरूको नामवली

२०५८/११/०४

पद	नाम थर	ठेगाना
अध्यक्ष	श्री पद्मसिंह विश्वकर्मा	बाग्लुङ्ग
सदस्य	श्री गणेश परियार	कास्की
सदस्य	श्री लोक बहादुर विश्वकर्मा	सुर्खेत
सदस्य	श्री भीम बराइली	मोरङ्ग
सदस्य	श्री शम्भु हजारा पासवान	पर्सा
सदस्य	श्री मीन विश्वकर्मा	सुनसरी
सदस्य	श्री जीतु गौतम (दर्जी)	झापा
सदस्य	श्री देश बहादुर सार्की	भोजपुर
सदस्य	श्री दिपक जंगम विश्वकर्मा	स्याङ्जा
सदस्य-सचिव	श्री दुर्गा सोव	बैतडी

२०६१/१०/१४

पद	नाम थर	ठेगाना
अध्यक्ष	श्री भागवत विश्वासी (नेपाली)	दाङ्ग
सदस्य	श्री चन्द्रेश्वर खत्वे	सुनसरी
सदस्य	श्री विशेश्वर रजक	सप्तरी
सदस्य	श्री मोहन मिझार	सप्तरी
सदस्य	श्री दिनेश कुमार अच्छामी	काठमाडौं
सदस्य	श्री राम औतार पासवान	धनुषाल
सदस्य	श्री विष्णु परियार	चितवन
सदस्य	श्री इश्वर बहादुर विश्वकर्मा	दोलखा
सदस्य	श्री टेक बहादुर रैक आउजी	कैलाली
सदस्य	श्री टेकु नेपाली भित्रकोटी	स्याङ्जा
सदस्य-सचिव	श्री हरी बहादुर गान्धारी	गोरखा

२०६४/०३/१८

पद	नाम थर	ठेगाना
अध्यक्ष	श्री रामलाल विश्वकर्मा	दैलेख
सदस्य	श्री सन्तोषी विश्वकर्मा	रुकुम
सदस्य	श्री दुर्गी पासवान	धनुषा

सदस्य	श्री खड्ग बहादुर बस्याल	सुर्खेत
सदस्य	श्री कृष्ण बहादुर चुनारा	रुपन्देही
सदस्य	श्री बंगाली हजरा पासवान	बारा
सदस्य	श्री होम खाती	दोलखा
सदस्य	श्री शारदा स्वर्णकार	दाङ्ग
सदस्य	श्री विक्रम राम	बारा
सदस्य	श्री सुजता परियार	इलाम
सदस्य	श्री पदम बहादुर स्नेही	बझाङ्ग
सदस्य	श्री सेवल राम महरा	महोत्तरी
सदस्य	श्री दान बहादुर विश्वकर्मा	कैलाली
सदस्य	श्री टेक बहादुर साशंकर	तेह्रथुम
सदस्य	श्री श्याम विशुङ्के	भक्तपुर
सदस्य	श्री याम बहादुर किसान	बर्दिया
सदस्य-सचिव	श्री जानकी बराह	पाल्पा

२०६६/०९/२२

पद	नाम थर	ठेगाना
अध्यक्ष	श्री विजुल विश्वकर्मा	दाङ्ग
सदस्य	श्री गोविन्द बहादुर नेपाल	बाग्लुङ्ग
सदस्य	श्री रामकृष्ण लकान्द्री	तेह्रथुम
सदस्य	श्री खड्क बहादुर नेपाली	स्याङ्जा
सदस्य	श्री डोबाटे विश्वकर्मा	तनहुँ
सदस्य	श्री निर्मल देउला (पोडे)	काठमाडौं
सदस्य	श्री ज्ञानु देवी सार्की	डडेलधुरा
सदस्य	श्री राम किसुन मण्डल	सिरहा
सदस्य	श्री घनश्याम लुहार	कञ्चनपुर
सदस्य	श्री रुप बहादुर परियार	कञ्चनपुर
सदस्य	श्री काबुली पासवान	सिरहा
सदस्य	श्री गया हजरा दुसाध	पर्सा
सदस्य	श्री बौवालाल शर्मा खत्वे	सप्तरी
सदस्य	श्री मीना स्वर्णकार	दाङ्ग
सदस्य-सचिव	श्री जीवन परियार	कास्की

२०७१/११/०४

पद	नाम थर	ठेगाना
अध्यक्ष	श्री सुशीला सिर्पाली (ठकुरी)	अर्घाखाँची

सदस्य	श्री अमृत नेपाली (सार्की)	जुम्ला
सदस्य	श्री खेमराज नेपाली	भोजपुर
सदस्य	श्री राजु प्रसाद चमार	नवलपरासी
सदस्य	श्री लाल बहादुर परियार	बाग्लुङ्ग
सदस्य	श्री रामा बादी	कैलाली
सदस्य	श्री धनमाया वि.क.	धनकुटा
सदस्य	श्री शम्भु पासवान हजारी	सर्लाही
सदस्य	श्री सन्तोष परियार	कास्की
सदस्य	श्री अनिता परियार	सुनसरी
सदस्य	श्री भागवत पासी	नवलपरासी
सदस्य	श्री रामनाथ वैठा	पर्सा
सदस्य	श्री गयाहजारा दुसाध	पर्सा
सदस्य	श्री सिताराम खत्वे (मण्डल)	सप्तरी
सदस्य	श्री दान बहनदुर विश्वकर्मा	कैलाली
सदस्य	श्री रुकमाया रणपाल	भक्तपुर
सदस्य- सचिव	श्री भुवन ब. सुनार	गोरखा

मिति २०७१

पद	नाम थर	ठेगाना
अध्यक्ष	श्री मान बहादुर नेपाली	रुकुम
सदस्य	श्री बंगाली हजार पासवान	बारा
सदस्य	श्री विमला विश्वकर्मा	झापा
सदस्य	श्री लीलामान परियार	बाँके
सदस्य	श्री परदेशी सुनार	दार्चुला
सदस्य	श्री कोपीला बि.क	लमजुङ्ग
सदस्य	श्री राजकुमार बराइली	झापा
सदस्य	श्री मेहल पार्की	हुम्ला
सदस्य	श्री वेगम विश्वकर्मा	प्युठान
सदस्य	श्री बुद्धिमान परियार	ताप्लेजुङ्ग
सदस्य	विकास कुमार रोका	ललितपुर
सदस्य	श्री मनसुर सुनार	जुम्ला
सदस्य	श्री रुप बहादुर परियार	अछाम
सदस्य	श्री राधेश्याम पासवान	सर्लाही
सदस्य	श्री मनजित ताम्राकार	बझाङ्ग
सदस्य	श्री गोविन्द सुनार	दाङ्ग
सदस्य-सचिव	श्री सीताराम घले परियार	तनहुँ

अनुसूची ८
आयोगमा कार्यरत कर्मचारीहरूको नामावली

क्र.स	नाम, थर	पद	शखा	कैफियत
१.	श्री कृष्ण प्रसाद सापकोटा	सचिव	कार्यालय प्रमुख	
२.	श्री मनिता श्रेष्ठ	उप सचिव	अधिकार प्रवर्द्धन शाखा	
३.	श्री बिमला महत गौतम	उप सचिव	प्रशासन तथा योजना शाखा	काज
४.	श्री रमेश विश्वकर्मा	शाखा अधिकृत	अधिकार प्रवर्द्धन शाखा	
५.	श्री भोजराज श्रीपाइली	शाखा अधिकृत	प्रशासन तथा योजना शाखा	
६.	श्री बाबुराम सुवेदी	लेखापाल	आर्थिक प्रशासन	
७.	श्री गणेश कुमार गुर्मछान	ना.सु.	अधिकार प्रबन्धन शाखा	
८.	श्री अमित परियार	ना.सु	प्रशासन तथा योजना	
९.	श्री जुना के.सी.	क.अ.		
१०.	श्री इन्द्र बहादुर खड्का	निजी सहायक		
११.	श्री रविन्द्र सोव	निजी सहायक		
१२.	श्री विजय पार्की	निजी सहायक		
१३.	श्री सुरेश पुर्कुटी	निजी सहायक		
१४.	श्री पशुपति गन्धर्व	निजी सहायक		
१५.	श्री जितबहादुर सुनार	ह.स.चा		
१६.	श्री गोपी मिजार	ह.स.चा		
१७.	श्री राम विश्वकर्मा	ह.स.चा		
१८.	श्री काले सार्की	ह.स.चा		
१९.	श्री समिम अन्सारी	ह.स.चा		
२०.	श्री रुघ टमाटा	ह.स.चा		

२१.	श्री निर्मला विश्वकर्मा	का.स.		
२२.	श्री तुलसा हिङमाङ	का.स.		
२३.	श्री जुनामाया विश्वकर्मा	का.स.		
२४.	श्री सुधा सार्की	का.स.		
२५.	श्री ईश्वरराम लुहार	का.स.		
२६	श्री सरिता लुहार	का.स.		

अनुसूची ९

जातीय भेदभाव तथा छुवाछूत सम्बन्धी घटनाको जाहेरी निवेदनको ढाँचा

अनुसूची -१

राष्ट्रिय दलित आयोग उजूरी फाराम

१. पीडितको विवरण

(क) नामः ....

ख) बुवाको नाम : ....

(ग) आमाको नाम : ....

(घ) वतनःस्थायी ठेगाना : .... फोन/मोबाईल नम्बर : ....

.... अस्थायी ठेगानाः ....फोन/मोबाईल ....ई-मेल : ....

(ङ) लिंगः पुरूष/महिला/अन्य(यदि अन्य हो भने खुलाउनुहोस् ।) ....

(च) वैवाहिक स्थितिःविवाहित/अविवाहित/सम्बन्ध बिचछेद भएको/एकल

(छ) राष्ट्रियताः .... (ज) उमेर : ..... वर्ष (झ) पेशा : .... (ञ) जाति : ....

(ट) बोलीचालीको भाषा : .... (ठ) धर्म : .... (ड) शिक्षा :................. (ढ) अपाङ्गताः छ/छैन (यदि छ भने खुलाउनुहोस् ....) (ण) कुनै संगठनको सदस्यताः (ऐच्छिक) ....

२. उजूरीकर्ताको विवरण

(क) नाम/संगठनः ....

(ख) पूरा ठेगानाः .... (ग) फोन/मोबाइल : .... (घ) ई-मेल .... (ङ) पीडितसँगको नाता/सम्बन्धः................ (च) बोलीचालीको भाषा ....

३. आरोपित/पीडकको विवरण :

(क) आरोपित पीडकको नाम : .... (ख) सम्पर्क ठेगाना : .... (ग) संगठन/कार्यालयः .... (घ) पद/दर्जा .... (ङ) फोन/मोबाइ .... (च) ई-मेल : .... (छ) यदि पीडकलाई चिन्नुहुन्न भने पीडकको पहिचानका चिन्ह तथा विवरणहरू (जस्तोः लुगा, हुलिया, हतियारको प्रकार आदि) खुलाउनुहोस् । ....

४. उल्लङ्घनको विषयः ....

५. उजूरीको विस्तृत विवरण

(क) घटनाको मितिः .... समयः .....

(ख) घटना भएको स्थान ....

ग) कृपया के कसरी घटना घट्यो र सो घटनाले कस्तो असर पार्यो विस्तृत रूपमा लेख्नुहोस् । (तपाईकोविवरण यसमा नअटाए पाना थप्न सक्नुहुनेछ) । ....

....
....

(घ) के उक्त घटनाबाट तपाई विस्थापित हुनु भएको छ/छ छैन ?

(ङ) के तपाईले उक्त घटनाको सम्बन्धमा कुनै निकाय/संगठन जस्तैः अदालत, प्रहरी, स्थानीय न्ययिक समिति, शसस्त्र प्रहरी बल, अन्य आयोगहरू, गैर सरकारी संस्था आदिमा उजूरी गर्नुभएको छ ? छ/छैन (यदि छ भने, कहाँ उजूरी गर्नुभएको छ र सो सम्बन्धमा के भईरहेको छ उल्लेख गर्नुहोला ।) ....

६. उजूरीसँग सम्बद्ध अन्य प्रमाणहरू (क) के यो घटनाका कुनै साक्षी छन् ?छन्छैनन् (कृपया एकभन्दा बढी साक्षी भएमा पाना थप्नुहोस् :

साक्षीको नामः................................ठेगानाः.........................फोन/मोबाइलः ....साक्षीले दिनसक्ने सम्भावित सूचनाः ....
....

(ख) उजूरीलाई सहयोग पुर्याउने लिखत वा दसी प्रमाणहरूः

१. ....

२...

३...

(ग) उजूरीसँगै राखिएका प्रमाणहरूः

१. ....

२. ....

३..

७. माग गरिएको उपचार (क) आयोगसँग कस्तो किसिमको उपचारको माग गर्नुहुन्छ ? ....
....

८. उजूरीकर्ताको हस्ताक्षर (मलाई थाहा भएसम्म यसमा लेखिएको व्यहोरा ठीक, साँचो हो ।

हस्ताक्षर : ....

नामः ....

मिति : ....

अनुसूची १०
आयोगको लोगो

अनुसूची ११
आयोगबाट गरिएका गतिविधिहरूको झलकहरू

सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूको कार्यकक्षमा भेटघाट

सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यूले दुवै सदनको बैठकमा गर्नुभएको सम्बोधनमा सहभागीको दृश्य

थरसूचीको नेपाल सरकारलाई गरेको सिफारिसको सम्बन्धमा गरिएको पत्रकार सम्मेलनको दृश्य

जातिय भेदभाव तथा उन्मुलन राष्ट्रिय दिवस जेठ २१ को अवसरमा गरिएको पत्रकार सम्मेलनको दृश्य

प्रहरी महानिरीक्षक र आयोगका पदाधिकारीहरुबिच भएको छलफल र प्रहरी प्रधान कार्यालयमा आयोगका पदाधिकारीहरुसँग भएको अन्तरक्रिया कार्यक्रमको दृश्य

आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९ कर्णाली प्रदेश प्रमुख समक्ष आयोगका सदस्य मेहल पार्कीले पेश गर्दै गरेको दृश्य

आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९ सुदूरपश्चिम प्रदेश प्रमुख समक्ष आयोगका सदस्य मीनादेवी सोवले पेश गर्दै गरेको दृश्य

आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९ गण्डकी प्रदेश प्रमुख समक्ष आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटीले पेश गर्दै गरेको दृश्य

आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९ बाग्मती प्रदेश प्रमुख समक्ष आयोगका सदस्य सुन्दर पुर्कुटीले पेश गर्दै गरेको दृश्य

आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९ लुम्बिनी प्रदेश प्रमुख समक्ष आयोगका अध्यक्ष देवराज विश्वकर्माले पेश गर्दै गरेको दृश्य

आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९ कोशी प्रदेश प्रमुख समक्ष आयोगका सदस्य तुन्ज बरालीले पेश गर्दै गरेको दृश्य

मधेस प्रदेशको रौतहट र महोत्तरी जिल्लमा भएको थरसूची कार्यक्रमको दृश्य

कर्णाली प्रदेश दैलेख जिल्लाको गुराँसे गाउँपालिकामा भएको थरसूची सम्बन्धी कार्यक्रमो झलक

कर्णाली प्रदेशको हुम्ला जिल्लाको अदानचूली गाउँपालिका र मुगु जिल्लाको सोलु गाउँपालिकामा गरिएको थरसूची कार्यक्रमको झलक

कञ्चनपुर बेलौरीमा भएको थरसूची कार्यक्रमको दृश्य

काभ्रेको धुलीखेलमा भएको थरसूची कार्यक्रमको दृश्य

आयोगको रणनीति निर्माण सम्बन्धमा भएको कार्यक्रमको झलक